This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

ALF
PG1618
.N65M2

Digitized by Google

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

KNJIGA LXXXXIX.

MAJSTOR ADAM

PRIPOVIJEST

OD

VJENCESLAVA NOVAKA.

ZAGREB.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1895.

Digitized by Google

13/9 430

MAJSTOR ADAM

PRIPOVIJEST.

NAPISAO

VJENCESLAV NOVAK.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1895.

Digitized by Google

PG 1618
.N65M2

[illegible] UNIVERSITY LIBRARY

Digitized by Google

1. Adamovo djetinjstvo i prva mladost.

Pred kakovih četrdeset godina u ljutoj zimi a na sam badnji dan donese neka žena u gradski ured grada Zagreba novorodjeno dijete omotano brižno u tople, ali izrabljene i stare krpe. Našla su ga njezina djeca ukraj puta u gradskoj šumici, kamo su pošla, da usijeku božićnje drvo. Novorodjenče se odalo svojim plačem, a djeca ga brižno dignu sa zemlje i puna ugodnih čustava, što mu spasoše život, ponesu ga svojoj majci. Da je bilo na njihovu, najradje bi ga pridržala u svojoj kući, jer im se siroče svidjalo ništa manje, nego kao živa lutkica, kao neki Božji dar u oči velikoga svetka. Ali se njihovoj majci, koja je dosta brižno živjela sa petero svoje neodrasle djece, nije dalo odvažiti, da udovolji ovoj želji svoje djece, nego ponese siroče gradskomu poglavarstvu i ispripovijeda ondje ono, što je znala o nahodu. — Kad su ovdje odmotali dijete, nadjoše u povoju umotanu cedulju: «Smilujte se, dobri ljudi, mojemu djetetu».

Grad dade dijete na odhranu, a kad je mali svršio pučku školu, metnu ga u krojački zanat kod jednoga od vrsnih zagrebačkih krojača. — Dječačić, kojega s obzirom na dan, kad ga nadjoše, okrstiše Adamom, a s prezimenom Nadjen, nije se osim zle sudbine, što ga je snašla po neznanim roditeljima, mogao potužiti na svoj odgoj. Žena, u koje je proveo prvo djetinjstvo, bila je bogoljubna i puna one divne kreposti, što ju

Digitized by Google

samo vjera u svoj svojoj uzvišenoj ljepoti podaje — ljubavlju bližnjega; i zato je daleko više radi ove ljubavi, nego radi plaće zagrebačkoga magistrata njegovala dijete i brižno pazila, da od nje poćuti ljubav, što ju druga djeca uživaju od majke i oca. — Ovako je sretan bio i u kući krojača Petra Hrastića, čovjeka vješta, radina, trijezna i pravedna. U njegovoj kući nije bio sudjen da osjeti onu ružnu zlobu, s kojom mnogi gospodar prati svaki korak svoga naučnika; kad bi nevješt dječačić slabo izvršio svoj posao, promotrio bi mirno djelo i često se puta uvjerio, da je sam kriv, što je od Adama htio imati više, nego je mali znao i mogao. A kad bi ga karao, dobro je ćutio Adam, da je to i zavrijedio i podnosio je i ovo strpljivo, jerbo je bilo sigurno, da će prvom prilikom, kad donese povjereno mu djelo valjano izradjeno, majstor Hrastić reći: «Vidiš, ovako se radi! Dobro je — ja sam s tobom zadovoljan». — Ovake male, kratke riječi, čisto bi ponijele Adama, te on bi se sav sretan samomu sebi zavjetovao, da će nastojati gospodara udovoljiti, koliko bude samo znao i mogao. — Hrastićeva obzirnost i strpljivost prama Adamu nukala je maloga naučnika, da bude odan i da uzljubi svoga majstora — i tako je medju njima vladao tijesan vez ljubavi i iskrenosti, bez česa nikakovo ljudsko društvo ne uživa Božji blagoslov.

Kad je Adam navršio šestnaestu godinu, učini ga majstor Hrastić kalfom. Ova se zgoda u Hrastićevoj kući morala po staroj navadi svečano proslaviti. Gospa majstorica priredi na taj dan večeru za svu svoju družinu, a budu izim nekih kumova i rodjaka pozvana i dvojica gospode od gradskoga magistrata, koja su imala voditi brigu oko siročadi, što su po grijehu roditelja poput našega Adama bila ostavljena milosti i nemilosti svijeta.

Digitized by Google

Kad je bilo usred večere, digne se jedan od ove gospode i reći će ovako:

— Vi ste, Adame, danas pušteni, da prvi put slobodnom svojom nogom koraknete u svijet. Sve, što ste do sada proživjeli, bila je samo priprava za taj korak. Kako god čovjek pravednik, kojega Bog pozove, da pristupi k njemu u život vječne sreće, sa mirnom dušom gleda na pošteni život, što ga je proživio na ovoj zemlji, tako pogledajte i vi, Adame, na dobu svoga djetinjstva zadovoljnim srcem, jer ovi čestiti ljudi, koji vas pripravljahu za samostalni život, vele, da ste bio pošten, vrijedan i odan njihov sin. — Ova pohvala njihova neka se duboko usadi u vaše srce; ona će moći uvijek da ponese vašu dušu, ona je veliki vaš imutak, što ste ga stekli po svojoj vrednoći, ona će vas voditi i u dalnjem vašem životu putem poštenja i dobra — i dok bude ona živjela u vašoj duši, ne će za vas umrijeti ni ljubav Božja niti će vas na ikojoj opasnoj stazi života zapustiti vaš angjeo čuvar. — Ali uza nju nosite još troje na svom srcu, jer ovo troje čini čovjeka čovjekom: Prvi je Bog, jer od njega je sve. Neka mu je uvijek otvoreno vaše srce, jer pamtite, prijatelju mladi, ništa se na svijetu ne osvećuje čovjeku toliko, koliko onaj nesretni čas, kad zaboravi Boga. — Drugo je domovina, ova naša velika i lijepa zajednička mati Hrvatska. Vi nijeste sretan, da zagrlite onu majku, od čije je krvi postao vaš život; podajte zato svoje srce toj zajedničkoj vam majci, koja će obilato vraćati tu ljubav i vama i vašoj djeci. — A treće — gle ove dobre, ove poštene ljude, koji vas svojom brigom i svojom ljubavi učiniše ovo, što jeste. Oni su vam otac i mati, njihova djeca vaša braća. Sačuvajte im u svojoj duši duboku zahvalnost, jer ste ovaj svečani čas doživjeli po njihovoj brizi i ljubavi. — Ovo troje podajem vam za popudbinu, jerbo

Digitized by Google

znam, da vas jedino ove tri ljubavi mogu učiniti za vazda poštenim i sretnim čovjekom! Da Bog da!

Kad je na to k tronutomu Adamu pristupio majstor Hrastić, te mu očinski zahvalio na vjernosti i odanosti i na spomen mu uručio sat sa lancem, a u ime svoje žene kup rublja i drugih ovakih sitnica, da se sa prvim svojim slobodnim korakom u svijet ne poćuti sirotom, za koju nema tko mariti — tad Adam nije mogao suzpregnuti suza i od jakoga ganuća jedva progovori: «Hvala — Bog će vam ovo platiti!» — Sad ogrli majstor svoga kalfu, a sveopće tronuće oživi opet gospodin od magistrata zapjevavši jakim, muževnim grlom, kojemu se sav stol sa složnim glasovima priključio, staru hrvatsku:

Bože živi prijatelje
I sve rodoljubne želje!
To je naša prava čast
I života našeg slast!

Adam je, dakako, ostao i kao kalfa u Hrastićevoj radionici. Njegov je život tekao mirno i zadovoljno; bio je veseljak, ulazio je u društva, a jednom samo dao se zavesti od drugova, da pije preko mjere. Drugi dan iza toga ležao je bolestan i kruto se kajao zbog svoje slaboće. Sav skunjen i posramljen stupi pred majstora i svečano mu obreče: Nikada više! — Da se utvrdi u svojoj odluci, nije propustio dana, da ne pročita u dnevnim novinama one žalibože prečeste i žalosne vijesti, kakvo se zlo dogodilo u pijanstvu sad ovdje, sad ondje. Ovako se uvjeravao, da nema grdoće, nedjela i sramote, u koju ne će ući čovjek, koji pusti, da mu prekomjerno pilo potamni najveći ljudski ures — razum. Ovo ga je spoznanje tako uznosilo i tako se ćutio uzvišen, velik i sretan napram svojim nesretnim drugovima, koji bi u jednu noć zapili svoju krvavo

Digitized by Google

zaradjenu zaslužbu, da bi svakoga jutra skrušeno molio Boga, neka mu ne uskrati svoje milosti, da bude jak, te se bude mogao oteti napasti, kojoj su podvrženi ovi ljudi.

Ovako mu sretno protekoše tri godine, a onda se probudi u njem nešto, što je skroz potreslo njegov mir i prijetilo razoriti svu njegovu sreću.

Bila je naime u majstora Hrastića jedinica kćerka po imenu Anka, po dobi nekako Adamova vršnjakinja. U svojim djetinjim godinama družila su se djeca slobodno, zajedno se igrala, milovala i svadjala. Ali kad se Adam razvio mladićem, a Anka djevojkom, prestane ovo njihovo povjerljivo druženje, mladenački stid otudji ponešto jedno drugomu — al jedno je drugo nosilo u svom srcu. Šta dalje, sve su si više njihove oči nehotice kazivale, da se vole. — Ali tek je ovo naslutila Hrastićeva gospa Kata, žena nešto odviše ponosita, otudji se Adamu; a jednom pače, kad je znala, da će ju u susjednoj sobi čuti Adam, vikne na glas: Kako bih ja, čestita majstorica, dala svoje dijete čovjeku, za koga se ne zna ni čiji je, ni odkuda je? Moja mu je kuća učinila dosta dobra; ali na ovo neka ne misli! Od toga brašna ne bude pogače; slobodno neka si moju kćer izbije iz glave!

Ovo se ljuto kosnu Adamova srca. Sad mu se prvi put javi u duši gorko pitanje, na koje nije nikada još pravo pomislio: Tko je moja mati, tko otac? Gdje su? Živu li? — Poput tjeskobna mraka zastroše mu dušu ova pitanja, sva njegova radost, sva čežnja njegova bilo je sada ime «mati». — U to vrijeme gledao je jednom prizor, koji je još s većom bolju napunio njegovu dušu. U susjedstvu naime živio je neki radnik udovac sa ženskim djetetom od kakove tri godine. Ženu mu nedavno ukopaše, a govorilo se na sav glas, da

Digitized by Google

ju je ubila njegova surovost. — Malo iza ukopa te žene čuo je na dvorištu težak plač njezina djeteta; kad je stupio na dvor, čisto mu se srce stisnulo, kako je surovi otac nemilo tukao slabašno dijete, koje je, nemoćno da se obrani, dozivalo mrtvu mater: «Majko... mila moja majko!»

Koliko mu se ovaj prizor uhvatio srca radi nejakoga siročeta, toliko ga sada jače podsjeti pitanje: A gdje je tvoja mati? Koga ćeš ti dozivati u bijedi, kad se ni star čovjek ne može oteti, da u nevolji iza Boga ne spomene najradje ime «mati?» — Oh sada u ovom bijednom svom stanju, gdje je vrućim srcem zavolio milu djevojku, a ne smije misliti na nju, jer ga pitaju: Čiji si — tko ti je mati? — Oh sada da mu je naći tu ženu, tu najveću, najmiliju i najsladju ženu, da joj sagne u krilo glavu i da joj oda svoje trpeće srce: Majko, tvoje je dijete bijedno i nesretno! — Njezin pogled rastakao bi se po njegovu biću slatkom snagom i umirio bi ga blagom utjehom; njezina mekana ruka digla bi mu iz srca ovu bol, njezin cjelov razvedrio bi mu dušu i on bi — oh kolikom slašću ćuti ovo — on bi joj se sav blažen nasmiješio sretnim smijehom i tepao joj milo, mekano i odano: Ah majko, ti si moja, ja sam sretan, samo kad imam tebe! — Al odkuda za njega ovlika sreća? Ta žena, što ga je rodila, njegova mati — živi li? I ako živi, nije li bijednica, nesretnica, koja živi od tudje milosti i isprošenu suhu koru hljeba natapa suzama misleći na svoje dijete ovako, kako on na nju misli? — Ma da je i ovaka — samo da vidi pred sobom ženu, koju smije zvati svojom majkom; on bi se — ovako je ćutio — kao s nova rodio u svijet, a taj svijet ne bi već bio ovako prazan i pust, kakvi mu se pričinjao, pokle se u njem probudila misao o majci.

Digitized by Google

Sad je potajice zalazio u gradski ured i pomno se raspitivao ima li i kakova samo traga, po kom bi riješio ovo pitanje: Tko mu je podao život? Svaki se put vraćao jednako smućen, ni od kuda ne bijaše tračka nade, da sazna barem to, nije li već davno i mrtva?

I kao što vazda čini i manje bogoljuban čovjek, kad se nadje pred zadatkom, gdje su preslabe njegove sile, on se pouzdano obrati k Bogu. Navlastito ćućaše u sebi velike nade spram Matere Božje, tako velike, da bi iza duboke i jake molitve, u kojoj bi svom snagom svoje duše molio u nje milosti, čisto ćutio, kako mu se divnom utjehom kao javlja neki glas u duši: Vjeruj — spast će te vjera!... On sada nije ni tražio drugo u svojim molitvama do ovu jednu milost, a kako je molio sa uvjerenjem, kako mu svaka molitva nije bila nego skrušeno podavanje svega srca i sve njegove duše pred njezino prijestolje — on je stao tvrdo vjerovati u moć svoje molitve i u takovim časovima pobožne uznesenosti ćutio je, kako ga neka nadnaravna, neobična utjeha krijepi, kako ga podiže neka neizrečna moć u divni osjećaj božanstva. Sad mu se pričinjalo, da shvaća sretno i blaženo osjećanje čisto i odano pobožnih ljudi; jer kako je mogao opipati rukom svoje tijelo, tako je sa jakim svojim nutarnjim osvjedočenjem vjerovao, da se čovjek može, kada god hoće, skroz približiti k Bogu i da ga može poćutiti u samom sebi, poćutiti u svoj njegovoj sionoj ljubavi i srdžbi.

Ovako mu protekoše tri mjeseca, dok jednoga dana ne dobije iznenada poziv, da dodje u gradski ured. Poziv je bio od istoga gospodina, koji se brinuo za njegov odgoj i — sam ne bi znao zašto — on u prvi mah pomisli: Nije li se našla moja mati? — Kad se svečano odjeo, baci se na koljena pred sliku Matere Božje, a jaki njegovi osjećaji i zanosna vjera u moć vlastite

Digitized by Google

molitve provali mu na oči suzama. — I cijelim putem do gradskoga ureda nit je koga vidio, niti šta čuo do jakoga glasa u sebi: Ah, Bože, možda se ipak našla moja mati!'...

Mučaljivost i uzrujanost, što ju onaj gospodin nije mogao zatajiti, bijaše mu očit znak, da se radi o neobičnoj stvari. — Nešta uvodnih riječi, što mu ih govoraše iza pozdrava gospodin, bijaše mu odista nejasno i on je iza njih mogao prije iščekivati kakvu neugodnu vijest, navještaj kakve nesreće, nego potvrdu onomu silnomu glasu o majci, što je svojom snagom bio zahvatio sav njegov život. Zato uzdahne bolno i kao sam za se izusti na po glasa: Ah, ja sam tako čvrsto vjerovao, da ću čuti kakvu vijest o svojoj majci! Ja sam držao, da ste ju našli...

— Po čem ste to držali? uleti mu u riječ gospodin, očito presenećen na tu izjavu.

— Ah, to ne bih umio kazati, al vjerovao sam u to, to znam.

— Vaša vas vjera nije prevarila... izusti gospodin drhćućim glasom.

— Dakle je istina!... Adamovo lice bijaše poblijedjelo, od jakih osjećaja čisto mu sijevahu oči kao u vrućici, dugi čas stajaše kao da su mu sva uda ukočena, a onda mu potekoše na oči tople suze.

Gospodin ga gledaše očima punim saučešća, a kad se ponešto smirio, uhvati ga za ruku i reče mu tihim, tronutim glasom:

— Još nijeste sve čuli. Sjednite i nastojte slušati mirno, jer je slabo vesela pripovijest, što ću vam ju odkriti o vašoj majci.

— Sinoć u kasnu večer bio sam naglo pozvan u ovdašnju bolnicu; rekoše mi, da sa mnom želi govoriti o važnoj stvari neka bolesna žena, što su ju netom

Digitized by Google

dopremili od nekuda iz pokrajine; ujedno mi poručiše da svoj pohod ne odgadjam, jer da bi žena mogla svaki čas izdahnuti.

— A ta je žena moja mati?

— Strpite se ... Dok sam ja došao, bijaše se toliko oporavila, da mi je mogla ovo ispripovijedati, što moram vama kazati.

Adam se jedva držao, da ne metne sto pitanja gospodinu, al ovaj mu mahne rukom i nastavi pripovijedati:

— Jest, ta žena vaša je mati — —

— Bila je djevojka od osamnaest godina, kad se namjerila na vašega oca, koji ju je zaveo s obećanjem, da će mu biti žena. Sirotinja, a mlada i neiskusna, povjerova mu. Ali kad je osjetila posljedice svoga grijeha, iščezne nesretni momak negdje u svijet. Od straha pred roditeljima podje sada u službu k nekoj ženi, koja je skrivala njezin grijeh i najposlije ju nagovorila, da novorodjeno dijete izruči milosti dobrih ljudi. Kad ste došli na svijet, ona vaš žena umota u tople umote i u zoru na badnji dan izloži u gradskoj šumici čvrsto držeći, da će vas naći ljudi, koji na ovaj dan dolaze u šumicu da usijeku božićnje drvo. A tako se, kako znate, i zbilo.

— A moja mati?

— Ostala je u Zagrebu kao služavka i pomno iz daleka pratila sve, što se s vama zbivalo. Znala je, da ste kršteni Adam i da vam je nadjenuto prezime «Nadjen». — Kad su vam bile dvije godine, začuje, da se vaš otac nalazi negdje u Slavoniji. Sad joj sijevnu nada, da bi ga mogla opet osvojiti i nagovoriti, da ju vjenča, pa da vas uzmu k sebi kao svoje dijete. Jednoga dana dočekala vas je na ulici i živo izljubila, pa pošla u svijet za svojim zavodnikom.

Gospodin časak umukne, a Adam poćuti čisto sretno

Digitized by Google

čustvo od pomisli, da ga je mati ljubila, da je mislila na nj i da nije bila zločesta i pokvarena žena, koja je skroz odbacila i zanemarila njega, svoje dijete.

— Njezine se nade nijesu ispunile, nastavi gospodin; upoznala je, da to nije ni iz daleka onaki čovjek, kakvi joj se htio pokazati, dok ju nije sklonuo na grijeh. Tjerao ju je od sebe, dok nije opet nekamo iščeznuo bez traga. — Sad je stupila u službu i živjela čekajući uvijek, da će ga jednom zaboljeti radi nje duša, da će se vratiti k njoj i vjenčati ju. Al mjesto toga dodje joj glas, da je vjenčao drugu. Sad je istom pravo osjetila svu veličinu svoje sramote, svu bol svoje osamljenosti i naglo, neumolno ginuće svoje nade. Slaba, da se sama svlada i da iskrenim kajanjem izmiri samu sebe sa Bogom — ona bude i dalje grešnica. Tekar sada, kad je Bog poslao na nju tešku bolest, osjetila je, da je dužna podati njemu račun o svom životu. Duša joj se pokajala, a prije smrti hoće da se izmiri s vama — —

* * *

Kad je Adam sjutra dan stupio pred vrata bolnice, klecale su mu noge od slabosti, što ga je svladala, da se ćutio kao da će pasti u nesvijest. Podrhtavajući na svem tijelu udje u veliku sobu i kao kroz maglu otvorila mu se pred očima mutna slika, u kojoj je vidio množinu kreveta i na uzglavljima blijeda, nemoćna lica teških bolesnika. Težak zadah, što je napunjao zrak u ovoj sobi, još mu jače smuti glavu i on časak stajaše kod vrata čekajući da se razabere. Ovako omamljen podje tada za svojom vodiljom izmedju kreveta teškim korakom tjeskobno iščekujući, kad će vodilja stati i pokazati na koju od tih bolesnica: Evo, ovo je tvoja mati . . .

Lagano, s istim strahom, s istom bolju i s jednakom

Digitized by Google

nadom koracaše naprijed ne znajući na kom krevetu, na kom licu od tih jadnica da obustavi svoj pogled, dok nije vodilja stala.

— Ovo je — rekne mu pokazavši rukom na najbliži krevet, a ove riječi proleće mu mozgom kao nož.

Suha, gotovo mrtvačka glava žene počivala je nemoćno na uzglavlju toga kreveta; tamno-žuta boja njezina lica iznad smedjih, neuredjenih kosa, crne i velike nozdrve povrh otanjenih, modrih usnica, tanke i prozirne uši, nemoćno spružene dvije dugačke, osušene ruke, mutan, besćutan pogled: sve je ovo odavalo sliku života, što lagano gine u rukama smrti. Adam ju gledaše nijem i ukočen složenih ruku, dok mu silna čustva ne potresoše svu dušu i on se baci pred krevet, sklopi ruke i zavapi: Moja majko! — —

Na ovaj krik udje nešta života u polumrtvu ženu. Pod tamnom kožom pojavi se rumenilo krvi, mutne oči sijevnuše joj naglo životom, njezine se tanke usne pomakoše i prvi put u životu osjeti Adam tihi i slatki glas:

— Moje dijete! — —

Sad se na koljenima pomakne k njezinu uzglavlju, uhvati joj obje ruke i njihove usne sklopiše se u dugi cjelov, koji je prvi put sjedinio njihove duše silnom, bezkonačnom ljubavlju majke i sina.

Kad je lagano htio odmaknuti glavu, uhvati ga mati s obim rukama kraj sljepočica i zagleda se ljubećim, sretnim očima u njegovo lice. I onda ga opet privuče k sebi i stane mu ljubiti čelo i oči i vrat i kosu i onda ga opet nježno pomakne od sebe, da se s nova zagleda u nj onako milo, onako sretno, kako ga još ničije oči nijesu gledale:

— Oh, kako si mi lijep!

I tad se opet zagrliše sretno i živo, a njezino ožи-

Digitized by Google

vjelo lice sijevaše blaženstvom i činjaše se kao da je pred ovom silnom izjavom ljubavi uzmaknula ista smrt. Kao da nije znala hoće li mu prije stisnuti ruke, izljubiti oči ili pogladiti mlado i lijepo lice. A on ne imadjaše riječi, do li jedne blažene izjave: Oh, kako sam sretan, kako te ljubim!...

Pet dana gotovo nije se ni makao od njezina kreveta. A šesti dan izmirena s Bogom pošla je iz njegova naručaja i sa posljednjim cjelovom svoga djeteta u bolji svijet.

2. Novi drugovi i nova nauka u Hrastićkinoj radionici.

Malo iza toga promijeniše se prilike i u kući majstora Hrastića. Nekakva tajna bolest stala je naglo potkapati život i ovomu Adamovu zaštitniku; koje vrijeme otimao joj se, a onda ga bolest baci u krevet. Sad je vodila nadzor nad radionicom majstorica Kata. Adamu se činilo više puta, da se ova žena s njime izmirila, pače je opažao, kao da mu povjerava nadzor nad drugim radnicima, kad ne bi na to sama dospjela. Ovako je to išlo kroz dva mjeseca, dok se ne pokaza jednoga dana u radionici novi kalfa, za kojega nije nitko znao, odkuda je ovako iznenada medju njih pao. Isprva nije se bilo ni u čem potužiti na novoga druga. Bio je nešta stariji od ostalih radnika u svom novom društvu, al držao se skromno, bio ljubezan i uslužan. Moglo mu je biti oko trideset godina, bio je visoka rasta, plavokos, plavih očiju, plava brka i čisto obrijana lica. Lice mu se neprestance slatko smiješilo, al pod tim smiješkom mogao je, tko pozna, naći mnogo pritajene lukavosti. Hrvatski je znao govoriti tek za nevolju, njemački je govorio s osobitim nariječjem, tepao je nešto talijanski,

Digitized by Google

a hvalio se da znade i francuski, te je u istinu izgovarao kroz nos neke riječi, koje da znače kruh, vodu, vino, otac, mati i drugo. Govorio je, da je proputovao mnogo svijeta, al kakva je roda i kojemu je narodu pripadao, to se nije moglo doznati; kad bi ga za ovo upitali, nasmiješio bi se ponekud porugljivo i mahnuo nehajno rukom: «Za takve se stvari danas već ne pita». — Zvao se taj došljak Ivan Schneider.

Za malo stopio se naš Schneider u novoj postojbini i u novom društvu; navlastito bila je gospa majstorica Kata, kojoj je novi kalfa omilio; a što ga je ona ljubežljivije gledala i veću mu milošću iskazivala, tudji se on sve više svojim drugovima. Stao se širiti i kako je bio izprva krotak i ljubežljiv, tako je sada postajao drskiji i osorniji. Al gospa Kata pokazivaše od dana do dana sve očitije, da joj je ovaj tudjinac mio. ... A majstor Hrastić bivao od svoje bolesti svè slabiji; liječnici rekoše da mu se suši hrptenjača, davahu nešta nade, da bi mogao ozdraviti, al mu ne mogoše ublažiti silne boli, što su ga nemilo kidale po danu i u noći.

Jedne noći izdahne Hrastić prije, nego su iščekivali njegovu smrt. Nekoliko dana vladala je u kući velika tuga, a onda se stala radionica naglo mijenjati. Sa poslom upravljao je skroz po svojoj volji Schneider, odpuštao prijašnje radnike i namještao nove, a išao pače sam starim kontama preporučiti radionicu s obećavanjem, da će ovu poslovnicu preurediti po najnovijem ukusu i zadovoljavati svoje mušterije bolje, nego bi mogla ikoja domaća radionica. Ove su mu mirisale po zastarjelosti i neukusu i — malo što nije na sva usta govorio — da je hrvatski radnik tup i nespretan za finiji posao. Ovo je godilo osobito stranoj gospodi u Zagrebu, kojoj je bio sladak hrvatski kruh i slatko hr-

Digitized by Google

vatsko vino, al koja su se veselila, kad su mogla makar kako poblatiti toplo gnijezdo, u kojem su inače vrlo udobno sjedjela.

Za malo ostao je od svih prvanjih radnika u preuredjenoj radionici sam Adam; njega kao da se Schneider bojao onako na laku ruku riješiti, akoprem je Adam dobro ćutio, da se tomu tudjincu zajeo u nos kao paprika. Da nije još uvijek u Adamovu srcu živjela nježna ljubav spram kćerke pokojnoga Hrastića, bio bi sam, ako i s bolnim srcem, otišao iz ove kuće, u kojoj je dolaskom Schneiderovim, a osobito po smrti Hrastića, nestalo ljubavi, prijaznosti i bogoljubnosti. Od pet radnika bio je sada izim Adama samo jedan naučnik Hrvat, a ostalo Nijemci. Ovi su po čitavi dan govorili u svom jeziku, držali složno jedan s drugim, očito izvrgavali ruglu vjeru, a gdjekada s nejasnim riječima sve, šta su u novoj domovini vidjeli i doživljavali. — Kad je jednog dana prolazio mimo radionice svećenik noseći bolesniku presv. tijelo, odloži Adam posao i klekne na pod, a njegovi drugovi udare u složan smijeh. — Kad je odmakao svećenik, ustane Adam i upita jednoga od drugova, koji se osobito isticao u ovom junaštvu: Zar vi ne vjerujete u vječni život?

— To je život! pokaže ovaj na svoj trbuh i popleska ga obim rukama.

— A Bog?

— To je! segne sada Nijemac u džep i izvadi srebreni novac. Adam se zgrozi. Poćutio je kao da je u ovoj radionici, gdje je nekada svoje najmilije dane probavio, naglo zavladao strašan zrak, koji će ga zagušiti. Čisto se bojao zagledati u blijedo-sive oči i široko, obrijano lice toga Nijemca, kojemu je iz pogleda virila drzovitost i skrajnja pokvarenost tupoga duha. — Ćutio je, da mu u ovom društvu nema opstanka

Digitized by Google

Zato odluči u sebi, da će se sporazumjeti s Ankom, kad mu se namakne prva zgoda; možda ju namoli, da mu obeća svoju ruku i da ga počeka, dok se gdje smjesti, gdje će biti prilike, da mu posao bude išao od ruke; tad će ju poći izprositi i osnovati sebi u životu onakovu sreću, kako ju je zamišljao u svom poštenom i dobrom srcu.

Jednoga dana dobio je Schneider od nekud iz vana s poštom veliki omot malih knjižica pisanih njemačkim jezikom. Knjižica, koja je opsezala više od šezdeset tiskanih stranica stajala je samo pet novčića, zato se Adam nije mogao protiviti Schneiderovoj ponudi, da ju kupi. Iza nekoliko dana upita ga Schneider, je li pročitao knjižicu, na što Adam morade priznati, da nije.

— Tu su vam, reče mu Schneider, jasno izložena načela socijalista; požurite se, da knjižicu šta prije proučite.

Adam se zagleda u nj, te Nijemcu nije bilo teško pogoditi, da je ova riječ Adamu skroz nepoznata. Zato ga upita:

— Zar vi nijeste ništa čuli o socijalnoj demokraciji?

— Nijesam, prizna Adam, a sva tri Nijemca ne mogoše se uzdržati, da ne udare u smijeh.

— Vi ste Hrvati u istinu vrlo zaostali; radnik — pa ne pozna načela socijalne demokracije! Ta to je radničko evangjelje, njegov spas!

— Ne znam, nijesam nikada čuo, prizna nešto posramljen Adam.

— Ja ću vam to u kratko izložiti, reče sada mirnije Nijemac. Vas je najmio — pazite dobro — neki gospodar, da radite u njegovoj radionici. On ima novaca, to jest kapital, a vi nemate nego svoje zdrave i

Digitized by Google

vješte ruke, da umijete raditi. On je poslodavac, kapitalista, a vi radnik. Razumijete li?

— Tako je bilo uvijek, reče Adam zagledavši se u Schneidera.

— Dobro, nastavi Schneider; vaš poslodavac kupi sukno, konac, igle, škare — u kratko sve, što treba da se sašije odijelo. Tad pošalje vas, da uzmete nekomu gospodinu za odijelo mjeru; onda vam uruči sukno i potrebite sprave, a vi polak mjere odijelo skrojite i sašijete i predate ga gospodaru kad je dogotovljeno, da ga izruči onomu gospodinu, koji ga je naručio. Gospodin plati za to odijelo recimo četrdeset forinta. Sad računajte, tko je šta dobio. Sukno je stajalo gospodara 15 forinta, ostale sitnice 3 forinta, vam je platio za rad 6 forinta — svega dakle 24 forinta; njemu je dakle ostalo dobitka na tom odijelu 16 forinta. Je li to pravo?

— Zašto ne bi bilo? upita Adam.

— Ah, s vama je teško, ta vi živite i mislite, kako su ljudi mislili pred dvjesta godina, a ne kako danas misle.

— Ovo ne razumijem, prizna opet Adam.

— Dakle slušajte. Tko je načinio odijelo? Vi. Gospodar je za to vrijeme, dok ste vi krojili i šivali mogao plandovati, polaziti gostionice, kavane i druge zabave, riječju počivati, a vi ste se za nj mučili.

— Ako bi on baš tako živio, uleti mu Adam, onda bi otišla brzo njegova radionica na bubanj.

— Ne prekidajte me tako ....., kad ne razumijete, rasrdi se Schneider. Ja samo velim: Dok ste vi radili, on nije trebao ni vidjeti vašega posla —

— To bi bio slab majstor i loš gospodar, prekine opet Adam.

— Molim vas šutite i strpite se, dok svršim; ja hoću da kažem: Vi ste radili, a on nije. Zato, što ste

Digitized by Google

radili vi, primili ste samo šest forinta, a on, koji nije radio, dobio je šestnaest forinta; je li to pravo?

Adam se malko zamisli, a prije nego je dospio šta reći, nastavi Schneider:

— Vas je tim načinom, da blago govorim, vaš gospodar okrao, t. j. prisvojio si je vaš rad, zaslužbu vaših ruku. Da ste dobitak od dvadeset i dva forinta, t. j. šestnaest njegovih i šest vaših jednako podijelili, da je naime svaki od vas dobio jedanaest forinta, još ne bi bilo pravo.

— Gle! začudi se Adam.

— Ta molim vas! Vi radite, a on ne. Pravo bi dakle bilo, ako se već mora trpjeti, da jedan daje kapital, a drugi rad, neka radnik dobije za svoj trud i za svoju vještinu više, a on, koji je mogao i spavati, dok ste vi radili, manje. Dakle vi šestnaest, a on šest forinta. Nije li ovo pravo? Nije li barem pravednije, nego da on uživa nemalo svu nagradu, koja se dobila za vaš trud?

Adamu se ova pravednost u prvi mah učinila toliko jasna, da joj se nije usudio — a nije joj ni umio prigovoriti.

— Sad možete shvatiti glavno načelo socijal-demokrata. Ono se dade reći sa par riječi: Mi se radnici moramo boriti proti kapitalu, mi ga moramo uništiti, i samo mi, koji i radimo, moramo s kapitalom gospodariti. Ovako se naš poslodavac obogati s našim radom, to će reći, on naš rad nepravedno posvoji.

Sad se opet ovo učinilo Adamu ponešto nejasno i gotovo nepravedno. On je ćutio ovu nepravednost u sebi, al nije umio da ju kaže.

— A znate li, tko su najveći neprijatelji nama radnicima? Najprije sami kapitalisti, jer je njima udobno živjeti, dok drugi za njih rade. Drugo su veliki činovnici

Digitized by Google

koji takodjer ništa ne rade, a beru velike plaće. Napokon popovi — — Dà, popovi, šta se čudite? Oni su plaćeni, da nas radnike podrže u ovom nepravednom položaju i gluposti; oni nam pripovijedaju siromaštvo, strpljenje, post i šta ja znam, pa mudro govore: Strpite se samo! Ako ste ovdje posljednji, bit ćete na drugom svijetu prvi; ako ste ovdje poniženi, bit ćete tamo uzvišeni; ako ovdje trpite, bit ćete ondje nagradjeni.

— Zar ovo nije istina? upadne Adam; ta ovo je sam Bog naučao.

— Ah, vjerujte vi, dragoviću u tu nauku, a ja ne vjerujem. Dok ste živi, mučite se za drugoga, hranite se svakako, spavate gdje vas bace, gladujete, ne poznate zabava ni ikakvih udobnosti; a drugi se dotle tove biranim jestvinama, napajaju starim vinom, voze se u kočijama, stanuju u palačama i tako dalje. Dodje smrt jednomu i drugomu, pa vas zakopaju, u zemlji izgnijete — pa tko već pita za vas; a u svijetu živi dalje jednaka nepravda.

— A duša?

— To vam je duša! hukne Nijemac preda se.

— Sad mi je dosta te vaše nauke, reče Adam. Ako vi držite, da je naš život svršio ovdje i da mu je ova sreća u udobnom životu, ako ne vjerujete u vječni život — onda ta nauka ne može biti dobra, jer je proti Bogu. Hvala vam za nju.

— Vi ste, moj dragi, zavedeni popovskim prodikama; al čekajte, već ću ja vas okrenuti na pravi put

— Ja sam na pravom putu, kimne Adam, al vi nijeste.

Od toga dana protekao je mjesec dana, a da Schneider ni njegovi drugovi nijesu uspjeli predobiti Adama za novu nauku. «Dokle vi», opro bi se Adam,

Digitized by Google

«tajite nauku Isusove crkve i kudite njezine širitelje i učitelje, dotle vaša nauka nema pristupa u moje srce; oh, kako duboko osjećam u svojoj duši božanstvo; kad bi vi to poćućeli!» . . .

— Nu, pa nauči nas, da i mi to poćutimo! ponuka na ove riječi Adama mladji Schneiderov drug, al istodobno namigne porugljivo svojim zemljacima.

Adam stane iskrenim i toplim riječima pripovijedati svoj život. Dok je govorio, čisto mu se koji put od uzbudjenja tresao glas, a kad je sa zanosom došao na onaj časak, gdje je samo po neizrecivoj dobroti Matere Božje izmolio od Boga milost i našao svoju majku, nije mogao uzdržati suza na očima. A ovo ga bijaše još i više uznijelo, jer u tom času sinu mu u pamet, da će on, sve ovako neznatan, neuk i slab vratiti k Bogu ove zabludjele svoje drugove; ta onakova milost, kakvu je on od Boga izmolio, ne da se izmoliti od ljudi!

Nu mjesto ove uzvišene, duhovne slasti, čisto mu teška bol svlada dušu, kad je kroz suzne oči vidio na licu svojih drugova porugljiv smijeh.

— O, ti si prava hrvatska dobričina! reče mu jedan; zar ti držiš, da ne bi našao svoju majku i bez ovih molitava?

— Držim — i kako ne bih držao? Ta ja mogu priseći, da sam u onim časovima, kad mi je pošlo za rukom podići k Majci Božjoj svoje srce i moliti ju svom snagom svoje duše — ja mogu priseći, da sam ju tada uza se ćutio, da su na meni počivale njezine svete i dobrostive oči.

— Ah, to je samo pričina, reče mu drugi; pa zašto ti onda nije Bog vratio majku zdravu, nego bolesnu, malo ne mrtvu?

— To on znade! odvrati snuždeno Adam, jer nije smio na glas reći o svojoj majci: Zar nije bila možda

Digitized by Google

nevrijedna ovake milosti? . . . . Nije li imala okajati dosta? . . .

— U ostalom, što je tebi stalo, u što on vjeruje ili ne vjeruje? umiješa se mirnim glasom sam Schneider; naša nauka ne brani nikomu vjerovati šta hoće — a niti komu nameće silom kakovu vjeru; vjeruj u što te volja!

— Dakle da svaki čovjek stvori za se svoju vjeru? upita Adam ne mogavši odoljeti, da se u lice ne nasmije Schneideru.

— Ako misli, da mu treba vjere — pa nek si ju stvori.

— Krasna bi to bila vjera, što bi ju ti sebi stvorio? — Ti, čovjek, koji si podvržen zlu kao što su i svi ljudi; ti, koji se često ne možeš oteti, da za svoj trudno stečeni novac ne zapiješ svoju pamet i u pijanom stanju ne počiniš stotinu ludorija; ti, koji izim svoga zanata jedva da se umiješ prekrižiti — pa ti ćeš sebi ili meni stvarati vjeru! — Pa još kad pomislim, što nauča kršćanska vjera: pravednost, ljubav, poštenje, čistoću, iskrenost — svu ljepotu ljudske duše, pa ti ćeš, jadni čovječe, stati naproti njoj i stvoriti novu vjeru?! Odlazi — ti si, da oprostiš — bena!

— To je nepopravljivi mračnjak, kakvih je još samo u ovoj zemlji naći; tu vlada glupost, a proti nje teško se boriti! digne se opet mladji drug.

— Kakva glupost? plane Adam; vi . . . . nekakovi! A sladak vam je hrvatski kruh — je li? Pošto dolazite k nama? Ostanite tamo, gdje su ljudi vaše pameti. Vaša je pamet smućena, a srce vam je pokvareno, pa ne podnosite čistoga zraka, što ga diše hrvatski seljak i obrtnik; tko vas zove za učitelje? Pitajte vi sebe svojom naukom koliko vas volja, a od naše vam strane za nju lijepa hvala! Što se toga tiče, vidim ja da pa-

Digitized by Google

metnije misle naša djeca, nego vi, mudraci sa sjevera — odkle li ste.

— Vidiš ga, nijesam mislio, da umije ovako govoriti, reče opet mirno Schneider; kad te predobijemo za se, evo moje glave, ti ćeš, Adame, biti prvi učitelj naše i jedino spasonosne nauke medju hrvatskim radnicima.

— Okani se mene i hrvatskih radnika; vaša hrana nije za naš želudac.

— Ali čemu sva ova vika? nastavi opet Schneider; ostavimo vjeru, rekoh li, u miru; vjeruj, šta te volja! Ja hoću samo da te uputim, kako je nepravedno stanje nas radnika napram kapitalu. Zar nijesi uvidio iz onoga primjera, kako kapitalista samo radi toga, što posjeduje kapital, vuče od tvoga rada dvostruku i veću zaslužbu, a sam ne treba ni da prstom pri tom makne? Uzmi sada tvorničara, koji ima stotinu radnika. Ovaj je načinio napram tvomu gospodaru stostruku kradju, jer je svu stotinu radnika okrao za jednaku svotu. A tko ima hiljadu radnika, kod njega je kradja hiljadu puta tolika i tako dalje; riječju: radnik radi za onoga, tko ima kapitala, da preuzme posao u svoju ruku; a radnici svega svijeta jednaki su robovi, jerbo trošenje njihovih sila ždere nemilosrdno kapital.

— Ovo mi se čini ponešto pravedno! al opet pravo ne dohvaćam, primjeti nešta zbunjen Adam.

— Ja ću ti nadalje ovo razložiti, pa sudi sam, imam li pravo ili nemam. Samo slušaj pazljivo. — Ti radiš kod svoga gospodara, kojega ću uvijek zvati kapitalista, od šest sati jutra do pôdneva i od dva sata poslije podne do osam sati večeri; to je ukupno svaki dan dvanaest sati rada. Za tih dvanaest sati svoga rada dobiješ, recimo, odštete od gospodara jednu forintu, dočim je on, kako sam ti prije računao, dobio za tvoj

Digitized by Google

rad tri forinte; ako je tebi platio jednu forintu, njemu je dakle ostalo dva puta toliko, koliko tebi. Promijenimo sada ove novce u vrijeme. Ako si ti za dvanaest sati sada privrijedio tri forinte, to si za svaka četiri sata privrijedio jednu forintu. Ono dakle, što je tebi gospodar za tvoj rad platio, odslužio si ti već sa četiri sata svoje radnje, dočim si osam ostalih sati radio za gospodara. Nije li ovo istina?

— Doduše istina — al nije li on poslodavac, gospodar? Kako bi živio, da nema koristi od svoje poslovnice?

— Zašto da živi drugačije, nego mi radnici. Svi su ljudi jednaki, za sve dakle jednako pravo! Mi socijalni demokrati vojujemo proti ovoj nepravici i kažemo: Dolje sa kapitalom! Jednaka prava i jednake dužnosti za sve! Mi, radnici cijeloga svijeta, dižemo za to svoj glas, jer je to naše pravo! Dok mirujemo i trpimo ovu nepravicu nikada nam bolje. Ako se gdje stvori više posla, povisit će možda kapitalista nadnicu svojim radnicima; ali čim bude zaslužba veća, javit će se u posao i više radnika — pa kapitalista vuče opet ruku k sebi: Toliko ne mogu plaćati! I tako, Adame, za nas nikada bolje! Vidiš li to? Rat kapitalu! s ovim se uzklikom pridruži k nama i budi naš!

Schneider pruži sada Adamu ruku, nu ovaj oklijevaše, da ju prihvati; slutio je još uvijek u Schneiderovim riječima nešto griješno i nedopustivo.

3. Prvi put u sjednici sa pristašama nove nauke.

Kolikogod se Adam u duši opirao Schneiderovu razlaganju, opet je bilo nešta u onim njegovim riječima, što ga je primamljivalo k sebi i što mu se proti

Digitized by Google

svoj volji u pamet vraćalo. — Kako je Adam ćutio, da će pravu sreću u životu steći istom onda, ako mu privoli Anka, da bude njegova zakonita drugarica, tako je mukom od svoje žarke ljubavi sračunavao svaki dan, kad će svojom marljivošću i štednjom prikupiti toliko, da bude mogao pa bilo gdje i na selu otvoriti vlastitu poslovnicu. — Kad bi to išlo po Schneiderovu načelu, da naime polovicu od privrede njegove dobije on sam, a polovicu gospodar, a ne da ga gospodar plati često i s manjom svotom, nego je samo trećina njegove privrede — onda bi, naravno, njegova prištednja brzo rasla; tad bi već za godinu dana imao i on toliko, da se pouzda i u svoju vještinu, pa da otvori vlastitu poslovnicu; a tada — tada bi slobodno upitao Anku: hoćeš li poći za me?

A bi li ona pristala na ovu njegovu ponudu?... Na ovo je pitanje sada prvi put pomislio, a kad mu je došlo nekako u pamet, da bi ta ljubljena djevojka mogla reći: Hvala vam, ja ćutim u svom srcu, da vas ne bi mogla voljeti, kako mora voljeti žena muža — — onda ga stegnu nešta oko srca; oh, da mu ovako odgovori, kako bi se osjetio tužan, osamljen i ostavljen od svakoga u širokom svijetu!... Tekar na ovu pomisao počuti, što bi mu bila ta djevojka, da postane njegova zakonita drugarica!... Ali strah, da bi ga odbila, da ne ćuti za nj onog nježnog nagnuća, kako je on nju svu nosio u svom srcu — ovaj ga strah čisto smuti. Nove, nepoznate muke stadoše ga sada mučiti, a bijahu za nj to teže, što nije imao u svijetu nikoga, komu bi se istužio i u koga bi savjeta molio. Najvolio bi, da je mogao njoj onako nježnoj i miloj otkriti svoje srce i poput najvećega bijednika suzama u očima kazati svoje boli; oh, on je ćutio, da bi se ona, onako dobra, smilovala njegovim mukama i da bi našla jednu utješljivu

Digitized by Google

riječ, koja bi poput melema kanula na njegovo ojadjeno srce. — Al kako bi joj se usudio ovo reći? Kako bi umio i mogao učiniti, da mu ona zagleda svojim blagim očima u dno duše i da vidi, kako su plemenite njegove namjere, kako je žarka njegova ljubav, kako bi velika bila njihova sreća, što bi ju sklopili na žrtveniku zaklevši se Bogu, da će se uvijeke vjerno ljubiti, jedno drugo podupirati i jedno drugomu o svakom dobru nastojati.

Ovake misli bijahu ga sada toliko zaokupile, da nije ni htio ni mogao na šta drugo misliti. Najviše bi polakšice poćutio u sebi, kad bi se opet svom željom podao u okrilje Matere Božje i kad bi s punim uvjerenjem svoje duše izmolio: Ti si dobra, Ti štitiš sve pravedne bijednike, pa ne zapusti, Majko, ni mene. Ja Ti se utješno podajem, ravnaj sa mnom i učini, da budem i u ovoj bijedi vrijedan Tvoje velike milosti.

Schneiderove razgovore nije sada htio slušati, ćutio je u sebi, da će ga taj čovjek, koji je onako nedostojno govorio o vjeri, otudjiti njezinoj milosti, koja mu je jedina davala krepke utjehe. Schneider ga za čudo nije odviše salećivao svojom naukom; samo mu jedne subote — bilo je već kasnom jeseni — reče:

— Prijatelju, ja vidim, da mi do sada nije uspjelo, da te predobijem za našu pravednu stvar; svaki je gospodar svoje volje, a ja te ne mogu na silu privući k nama. Nu znaš li, šta je. Večeras imamo mi socijaliste sjednicu; dodji k nama. Šta je u Zagrebu nas Nehrvata, već smo se lijepo udružili, a pošlo nam je za rukom predobiti za našu stvar i nekoliko naprednijih domaćih radnika. Podji večeras s nama u sjednicu, pa ćeš čuti, o čem radi naša stranka. Ako ti se naša načela sviknu, a ti stupi pod naš barjak; ako ne — a ti podji slobodno svojim putom. Pametan si čovjek,

Digitized by Google

ako vidiš, da ti nijesmo po ćudi, a ti nas ostavi; mi ne silimo nikoga, a nijesi bome dijete ni kuharica, da se bojiš čuti razgovor pametnih ljudi.

Adam -- ako i nešta oklijevajući — obeća poći.

Ovoga dana stao je više razmišljati o Schneiderovoj nauci, navlastito ga je k sebi primamljivala ona misao, kako će šta prije doći do samostalna položaja, da može uprositi Anku. Kad bi se naime ispunila želja radnika da on i poslodavac dijele na pola privredu od posla, poskočila bi moja zaslužba od prilike za još jednom ovoliko, koliko sada imam: tad bih i ja postao — — Ovdje se ne usudi doreći, što je morao, t. j. kapitalista. — Ako bi u mojoj poslovnici bila četiri radnika i svaki zaradio na dan dva forinta, onda bi svaki od njih dobio jednu forintu, a ja, poslodavac, koji sam pravedno sa svakim dijelio zaradu na polovicu, dobio bih četiri forinta; da je deset radnika, ostalo bi meni po tom računu deset forinta — u kratko, koliko radnika, toliko forinta. Ja bih ipak bivao sve bogatiji — a ovomu se protivi Schneider sa svojom naukom.

Sad nije mogao uzdržati, a da ne upita Schneidera, neka mu ovo razloži. Schneider je ovaj Adamov upit primio s velikim veseljem; on je vidio, da se Adam stao za njegovu nauku zanimati, a to je uvijek prvi korak, da stupi u njihovo kolo kao vjeran učenik i drug. Nu mjesto da mahom razjasni Adamov upit, on ga uputi, da se strpi do večerašnje sjednice, gdje će jedan odličan član njihova društva baš o ovom raspravljati.

Kad se s večera završio posao u Hrastićkinoj radionici, podje Adam sa Schneiderom i sa još tri njegova druga u rečenu sjednicu. Putem ćućaše u sebi nešta nalik onome, što osjeća čovjek kad misli, da polazi na djelo, koje možda nije čestito ni dopušteno. Nu tješio

Digitized by Google

je opet sam sebe: konačno, nije to zlo, ako samo vidim i čujem, što ti ljudi misle; ako je stvar zla, a ja ću se već njih otresti. — S ovakovom je medjutim odlukom (da nuzgredno spomenemo) mnogi pravednik ostao zaveden i pao u zlo, da sam nije znao kako. »Ne uvedi nas u napast« — ovo molimo svaki dan, a opet mnogi put zaboravimo, da u pravi čas pomislimo na ove velike riječi u molitvi Gospodnjoj.

Kuća, u koju su doveli drugovi Adama, bila je u jednoj od malih i pokrajnih ulica grada Zagreba. Bila je to stara, prizemna kućica, a grozd vrh vrata i žamor, što se na prozore iz nutra čuo, odavao je, da je tu mala krčma za prostiji svijet. Drugovi ne udjoše u kuću na manja vrata, koja su ravno vodila u gostionicu, nego zadjoše na veća vrata u dvorište, a od ovuda u malu, slabo rasvijetljenu sobu, koja je bila od gostinjske sobe skroz odijeljena. Ovaj put kroz mračno dvorište i kroz taman hodnik čisto je sa zebnjom u srcu prošao Adam; ovo skrivanje od svijeta, pa ovaki tajni sastanak u noći osjećao je, kao da je nedopušteni sastanak ljudi, koji se boje svjetla i zakona. Bio bi se najvolio od ovud vratiti, al Schneider je medjutim već otvorio vrata i Adam stupi neodlučnim korakom naprijed.

U sobi je bilo sakupljeno kojih petnaest ljudi; od njih je Adam samo dvojicu ili trojicu tek od vidjenja poznavao. Na stropu visjela je svjetiljka, koja je kroz čadjavo staklo bacala na društvo, što je posjedalo oko dvaju okruglih stolova, slabo, rumenkasto svjetlo. Pred gostima bilo je nekoliko boca vina, neki bijahu zabavljeni oko večere, a svi razgovarahu glasno, te im se govor nejasnim žamorom razlijegao u malom prostoru, punom duhanskoga dima.

Schneider povede Adama k čovjeku, koji je sjedio u vrh sobe, odakle je mogao pregledati cijelo društvo.

Digitized by Google

Bio je to čovjek od kakvih pedeset godina, suh, visok i pognut, dugačke, ali rijetke i progrušane brade i brkova. Oči mu bijahu svijetle i nemirne, kosa slaba i neuredna, glas dubok i neprijazan. «Ovo je naš vodja, drug Friedl» reče Schneider njemačkim jezikom Adamu, a tad pokaza Friedlu na Adama: «A ovo naš, nadam se novi drug, Adam Jeličić» (ovo je ime primio Adam po majci). Friedl pruži Adamu svoju suhu košćatu ruku, nasmiješi mu se nekakim neprijaznim, gotovo bolnim smješkom i reče mu njemačkim jezikom: Dobro nam došao! — Adam se zatim smjesti sa svojim drugovima k stolu, a Schneider naruči vino.

Dugo se nije Adam mogao snaći u tom društvu. Nepoznata lica, polumrak sobe, sam njemački govor, nekakva tajinstvenost, gotovo kao neka tajna urota — sve ovo dojimalo se vrlo nevoljko njegove duše. Schneider ga neprestano nukaše da pije, u čem mu se i podavao kao od neke bojazni, što ju je osjecao u tom društvu, gdje je bio nekako osamljen i podčinjen ljudima, koji ovdje bijahu kao u svojoj kući. Kakvog pô sata potrajao je još uvijek isti žamor prekinut samo kadikad zveketom čaša ili dolaskom gostioničara, koji je donosio vino — a onda ustane sa stolca onaj visoki i pognuti Friedl, omjeri društvo svojim živim al ledenim očima, a tad se digne kroz žamor nekoliko povika: Posluh!

Sad uzme Friedl govoriti njemački svojim dubokim glasom, za koji se činilo kao da dolazi iz groba. — U mnogo riječi, što ih bijaše izgovorio, razabirala se uvijek jedna misao: «Mi radnici, koji trpimo glad i svaku nevolju» — čemu se Adam, dok su drugi glasno te riječi odobravali, nehotice u duši smijao gledajući, koliko je već boca vina samo do sada ovo društvo ispilo. Mjesto da poćuti ožalošćenu dušu i ganuće srca nad radničkom nevoljom, što ju je prikazivao govornik, on je nehotice

Digitized by Google

s obzirom na pune boce, osjećao u sebi veselost. — Svoj pozdravni govor svršio je Fricdl uz burno odobravanje svojih drugova, nu Adam se ne uzdrži, a da tiho ne primjeti Schneideru, što je pri Friedlovim riječima osjećao: «Brate, reče mu, gdje se ovoliko vina ispije, tu nema nevolje».

Schneider se na ovo ozlovolji.

— Ne sudi ti po nama . . . Ti ne znaš, koliko je nevolje po svijetu u radničkom stališu; to je bijeda, o kakvoj ti ne možeš ni sanjati. To su hiljade i milijuni ljudi, koji šestnaest sati na dan umaraju radom svoje tijelo i ne oni sami, nego i žene i djeca njihova . . . A kraj svega toga ne iznosi njihova nadnica ni toliko, da mogu najmiti zdrave stanove, da se hrane izdašnom hranom, da se pristojno odjenu, da skrbe za uzgoj i školanje svoje djece, da se opskrbe za starost . . . Dok se njihovi poslodavci valjaju u dobru, oni rade u podzemlju, stanuju u špiljama, hrane se samim krumpirom A njihova djeca! Tek stanu na noge, moraju ovako i sama raditi i od prvoga trena svoga života ući u bijedu svojih roditelja bez nade, da će joj ikada biti bolje! — Zar je to za smijanje?

— Ne, to nije; ali ja sam primjetio samo ono, što vidim ovdje . . . Mi se, čini mi se, ne možemo na takovu bijedu tužiti; a u svijetu će je biti uvijek.

— To ne! Mi smo vojnici, da učinimo toj nepravici kraj!

Sad se opet digao Friedl i reče samo ovo:

— Drug Huber razjasnit će nam jedan dio socijaldemokratske nauke, zato vas molim, da mu posvetite pasku i posluh.

Kroz oblak dima zaori u sobi «Živio Huber!», a na drugom stolu digne se ridjast čovječac, modrih i lukavih očiju, sitnoga lica, blijede boje i velikih, ispr-

Digitized by Google

ženih usnica. Glas mu je bio jak, ali ponešto hrapav i krieštеći; dok je govorio, kretao je neobično živo očima, rukama i cijelim tijelom. Njegov je govor sadržavao ovu nauku:

Kako god se čovjek od čovjeka ne razlikuje sastavinama svoga tijela, jerbo svi imaju glavu, ruke i noge, srce, želudac i t. d., tako se ne smiju razlikovati ni po svojim pravima ni po svom načinu življenja. Ili, zar je to pravo, da ja danas radim šestnaest sati, a već sam sa četiri sata radnje zaslužio ono, što dobijem nadnice? Moj poslodavac, kapitalista, okrao me je za dvanaest sati moga rada. Od ove kradje nastaje bogatstvo, t. j. kapital, i mi moramo kao robovi raditi samo za taj kapital. Pitate me, kako bi se doskočilo ovomu zlu? (Adam pozorno napne sada uši, jer je njemački jezik, kojim je Huber govorio, i onako tu i tamo slabo razumio). Evo kako: Ponajprije mora se uvesti, da svatko, tko hoće da živi, neka i radi. (Ovo je pravo, pomisli Adam; ta i sv. Pavao kaže: Tko ne radi, neka i ne jede). Ali dok je kapital u jednim rukama, mi smo njegovi robovi, mi moramo za nj raditi. Kapital posjeduje tvornice, strojeve, gradju, u opće sve, što je nužno za rad — on daje samo ovo, a mi svoj trud. On za ove mrtve stvari, što ih je nakupio s kapitalom, uživa stostruku i hiljadustruku korist, a mi za svoju krv, što ju u poslu trošimo, dobivamo tek toliko, koliko možemo životariti, ali ne živjeti. Zato naša nauka uči: strojevi i sva gradja i sva sredstva za rad moraju doći u ruke samih radnika! Zaslužba, što se dobije radom, dijeli se svim na jednake dijelove. I bolje još, ne dijeliti ju u novcu, nego u stvarima, t. j. ovako: ti trebaš stan — eno ti ga, a odslužit ćeš ga svojim radom. Trebaš mesa, kruha, vina, odijela, knjige — sve ćeš dobiti, samo radi. A izračunalo se, da bi s ovakovim

Digitized by Google

poslovanjem bilo dosta — dobro čujte — bilo bi dosta svakomu čovjeku raditi na dan samo četiri sata. Ostalo vrijeme upotrebio bi radnik za svoju naobrazbu, za počinak, za zabavu i za uzgajanje svoje djece. Više raditi ne bi nitko smio, a niti bi htio, jer naprosto ne bi dobivao nitko ni prebite pare više, nego mu je za život nužno. Pitam vas: nije li ovo pravo?

— Živio govornik! Živila socijal-demokracija! zaori sad društvo složno kao u jedan glas, a govornik oduševljeno nastavi:

— Pitam vas opet: Nije li ovako pravo? Svi neka rade, svi neka uživaju svoj rad jednako i svi neka budu jednaki! Svi ljudi rode se na svijet jednaki — neka jednaki i ostanu. Ali dà — drugovi moji! Dijete bogataša ómata se u svilu i kadifu, a dijete radnika u otrcane dronjke; ono se vozika u kočijama, ima oko sebe sluge i dadilje, igračke i zabave i biranih hrana do obijesti — dok dijete radnika trpi zimu, osamljenost, nečistoću i glad. Djetetu bogataša otvorene su škole, visoka činovnička mjesta, ono nasljeduje — ne znam kojim pravom — kapital od svojih bogatih roditelja; a dijete radnika raste i goji se u svakom zlu i nevolji, da ostane opet do svoje smrti rob, gladan i istrošen rob kapitala! — Je li ovo pravo? Nije i sto puta nije! Dolje dakle s ovom nepravicom, dolje s kapitalom! Došla je doba, da mi radnici, koji smo trpjeli hiljade godina, dignemo svoj pravedni glas i unesemo u svijet blagu moć pravednosti i jednakosti. Ne slušajmo popove, ne slušajmo učenjake, ne slušajmo nikoga, tko nas proti ovomu upućuje: Slijedimo glas svoje savjesti, jer ovo je pravo, a njihova je nauka kriva i hoće samo da nas podrži u tmini i gluposti; njima je to u prilog, jer dok nijesmo kadri misliti svojom glavom, oni mogu zapovijedati nad nama i mogu znojem našega lica i

Digitized by Google

žuljevima naših radničkih ruku hraniti svoj nezasitni glad za novcem i za užitkom. Zato kažem: Živila socijal-demokracija! — Trostruki «živio» digo se sada burno u malom, zadimljenom prostoru, da je sve drhtalo žuto i crvenkasto svjetlo u lampici na stropu. Radnici digoše pune čaše, kucnuše s govornikom i ispiše do kraja.

Ovo je, dakako, morao učiniti i Adam.

— No — što veliš tomu? upita Schneider slavodobitno Adama; a ovaj mjesto odgovora samo slegne ramenima; nije još znao, ima li odobriti ove riječi, koje su u istinu toli lijepo zvučile, da ih nije bilo moguće odsuditi.

Govornik je medjutim nastavio govoriti, sada nešto mirnijim glasom:

— Ja ću sada još, drugovi moji, prikazati vašim očima slabu sliku, kako će biti u svijetu, kad naša nauka u njem prevlada; velim slabu sliku, jerbo ni najbolji govornik, ni najvještiji pisac, ni najsmjeliji slikar ne bi mogao iznijeti potpuno onu ljepotu, što će onda vladati na zemlji.

— Čujmo! viknuše sada nekoji; u polutamnom prostoru nastane tišina kao u grobu, a govornik nastavi ponešto drhtavim, uzbudjenim glasom:

— Drugovi, predočite si najprije: Sve mora raditi izim djece i staraca; ali nitko ne smije raditi više nego četiri sata. Ovo je, kako rekoh dovoljno, da svatko dobije sve, šta mu je nužno za život i da se opskrbe nemoćnici, bolesnici i starci. Kad kucne vrijeme radu, svak se hvata svoga posla: učenjak prihvaća knjigu, poljodjelac plug i motiku, zidar svoj čekić i žlicu, kovač bat, stolar pilu, krojač iglu, postolar dretvu i šilo, jedni idu u tvornicu, drugi s blagom na pašu, lovac u lov, ribar na vodu — riječju: ide svaki na

Digitized by Google

svoj rad. Kad su četiri sata rada minula, dolazi se u ured, gdje svatko za svoj rad prima potvrdu; s ovom potvrdom polazi u zajedničko skladište i tu prima: hranu, odijelo, ulaznice za zabave i t. d. I sad je svatko do slijedećeg dana svoj gospodar. Ide badava u kazalište, vozi se u kočiji, planduje, čita — ma radi šta ga volja. A k ovomu pomislite, da nema palača, u kojima stanuju naduti bogataši, i podzemnih špilja, gdje živu siromasi: sve su kuće jednake, samo se stanovi razlikuju veličinom prema broju obitelji. Sav je svijet dakle jedna velika obitelj, svi su ljudi jedan drugomu prava braća, svaki radi za sve, a svi za svakoga; nije na jednoj strani nagomilano obilje, dok na drugoj gospoduje glad, nema ratova, nema kradje, nema zavidnosti, jer je sve, ma sve pod širokom nebeskom kapom jednako. Nijesu ljudi odijeljeni stališki kao danas, gdje ta neprirodna i nepravedna podjelba često puta na silu razdvaja ljude, koje bi inače najjača prirodna sila — ljubav — spojila u najskladniju zajednicu. Jest — ti radniče, ne smiješ danas pomisliti, da uprosiš za svoju drugaricu kćerku kakvoga bogataša, pa da ju ljubiš i makar da bi ona htjela da ti svoju ljubav odvrati; koliko je samoubojstva počinjeno u svijetu radi ove nepravedne podjelbe ljudstva u stališe, koji gospoduju i stališe, koji robuju. A onda, kad mi pobijedimo, onda toga nema: koju ti je srce zavoljelo, a ona se odazove tvomu srcu — svoji ste! Ne pita se, jesi li ti sirota radnik, a njezin otac ministar. Zašto? — Tä pomislite — jednakost je, svi smo radnici, a ministara, sudaca, popova, činovnika ni ostalih takovih gulikoža nema. — Ja sam svoju rekao, a vam drugovi moji ostavljam da sudite: je li ovo, što sam rekao pravo?

— Pravo je! kliknu društvo i digne govornika u vis, a u tijesnom prostoru zaori nekaka njemačka ra-

Digitized by Google

dnička pjesma, da je od jakih glasova cilikalo na prozoru staklo.

Schneider htjede nešta upitati Adama, al prije nego je izgovorio prvu riječ, zaklopi usta, jer mu se činilo, da se Adam u nešta duboko zamislio. Sred općenitih usklika i pjevanja sjedio je u istinu naš Adam miran, kao da su se riječi govornika Hubera dirnule tajinstvenom snagom njegove duše. Njegov pogled počivao je mirno na nekoj nejasnoj točki, lice mu bijaše mirno kao od mrtvog gradiva sadjelano, bijaše očito, da se njegov duh zanjeo nekuda daleko i da ne čuje oko sebe ni ove vreve, ni veselih povika, kojima su radnici hvalili govor svojega druga.

Tekar kad je jedan radnik nazdravio govorniku i zahvalio mu na govoru u ime svih drugova, pa kad se zatim digla iz nova oduševljena vika i nastalo sveopće kucanje čaša, dirne se Schneider lagano Adamova ramena, a ovaj se prene i skoči kao čovjek, kojega si uznemirio u duboku snu.

— Kucni se s Huberom! reče mu sada Schneider.

Adam prihvati svoju čašu i udari njome o Huberovu viknuvši veselo: Živio!

Ovo oduševljenje Adamovo nije izbjeglo Schneideru; on se u duši smijao: Znao sam ja, da ćeš ti biti naš; a kad predobijemo samo nekoliko hrvatskih radnika, širit će se i ovuda naša nauka sama od sebe.

— Kako ti se svidjalo, prijatelju? upita sada Adama.

— Moram priznati: krasno! Ovo su plemenite misli, koje mora svaki čovjek osjećati u svom srcu.

— Živio! Jesi li dakle sada naš?

— Ako je sva vaša nauka ovakova — kako ne bih bio?

Taj čas digne se Schneider i javi svojim drugovima, da je Huberov govor doveo evo novoga druga u

Digitized by Google

kolo socijal-demokrata; «mi se», reče Schneider, «imamo razloga tomu novomu drugu to više veseliti, što je on rodjeni Hrvat i što se još jučer ustručavao stupiti pod naš barjak».

Cijelo društvo pozdravi sada Adama sa veselim usklicima i on se morade kucnuti redom sa svima i opet ispiti toliko vina, da mu se već stala mutiti u glavi pamet.

Schneider se sa svojim drugovima inače prerano veselio Adamu; on još nije bio pristaša njihov, jer nije ni znao svega, za čim idu socijal-demokrati; njega je samo zanijela ona slika jednakosti, onaj raj na zemlji, gdje vlada dobro, gdje nema siromaštva ni bijede, gdje sve ljude svega svijeta veže u jednu veliku obitelj prava, nehinjena, iskrena bratimska ljubav. — On se sada ponovno zamislio u tu sliku i čisto mu je žao bilo, kad bi ga opet nukali da pije, što mora za čas izgubiti ovu zamamljivu sliku ispred svojih očiju; samo da ne izgubi nit svojih krasnih misli, on je na svaku ponuku pio i opet se sred općega žamora tiho zamislio u onu sreću, što bi vladala u svakom kutiću širokoga svijeta, kad bi se ispunile riječi ovoga govornika. A zar ne bi moglo ovo i biti? — Kako ne bi? Kad bi svi ljudi svega svijeta mogli i htjeli okusiti veličajnu snagu potpune ljudske sreće ovako, kako ju on sada zamišlja i osjeća, kad bi svi mogli i htjeli u jednom času odlučiti: kanimo se zlobe, hinbenosti, nenavisti, mržnje i svega zla; odvratimo se od vraga, koji je ovo otrovno sjeme posijao u ljudsko srce; dignimo se u jednoj velikoj, zajedničkoj molitvi Bogu i recimo: ljubimo se, svi smo jednaki, živimo jedan za drugoga, budimo jedna složna obitelj, kojoj je otac i gospodar Gospodin Bog: Eto ovakovog života, eto u zemlji raja! A on, taj zaneseni Adam, kojemu se sada duša visoko krilila, koji

Digitized by Google

je u svom srcu osjećao ovaj tren svu silnu slast ove ljudske sreće, on se nije mogao oteti, a da u tom raju svega čovječanstva ne pomisli na svoju Anku. Istom sada sijevnula je pred njim njezina pojava kao blagi angjeo, koji se s njime združio, da zajedno slave Boga, da se vesele sreći čovječanstva i da sred općega dobra i opće radosti uživaju bajnu slast svoje čiste, angjeoske ljubavi. Oh, kad bi joj umio sve ovo reći, što sada misli, kad bi joj umio iskazati bajne i uzvišene osjećaje, što su prepunili ovaj čas njegovo srce: njezine bi divne oči planule doista ovakovom srećom, njezina mila usta osmjehnula bi se poput sretnog djeteta, sva onako krasna i čista stvorila bi se pred njim poput vile i obasjana srećom i blagoslovom kao da ju je preda nj ovako divno rodila zlatna zora. On bi klekao preda nju, a onda bi blagoslov Božji u veličajnoj ljepoti svijeta i sione sreće svega ljudskoga roda združio njihov život slatkim vezom ljubavi za uvijek . . .

Od same sreće, kako ju je ovaj čas osjećao u svojoj duši, dodjoše mu na oči suze.

— Šta — ti plačeš?! upita ga Schneider začudjeno.

Kako mu je bilo puno srce, on nije mogao zatajiti ničesa. Njegov se jezik razvezao i što mu je Schneider više točio, on mu je sve težim jezikom pripovijedao bez konca . . . Schneider se u sebi samo smijao ovoj dobroj, nepokvarenoj i iskrenoj hrvatskoj duši.

4. Što se dogodilo na jednoj šetnji.

Slijedećega jutra probudio se Adam s jakom glavoboljom. Kad je brzo preletio s pameću jučerašnju noć, poćuti u sebi zlovolju i stid, što se dao zavesti, te je proti svomu osvjedočenju pio s onim društvom više, nego je smio. Ni malo ne bijaše mu sad drago, što je

Digitized by Google

zašao u to društvo. Ona nepoznata lica, ona vika u zadimljenom i mračnom prostoru, oni govori, osobito pri koncu na oblasti i na svećenike, hrapava a surova grla, neki nerazložni ponos tih ljudi, njihov navještaj rata svemu, što opstoji — ovo mu se nejasno vrzlo glavom, al bijaše mu sada odurno i tim odurnije, što se taj konac, gdje su svi govorili, odigravao, kad mu je već vino bilo omaglilo pamet. Sad se sjećao, da su ga neki govori bili toliko uvrijedili, da se htio i sam ustati i govoriti proti njima, ali ga je svaki put Schneider ušutkao. — U ovom neugodnom sjećanju pojavila se i uspomena na onaj lijepi sklad u svijetu, što ga je razložio bio Huber; ovakova šta nije Adam još nikada u životu čuo; i u istoj Hristovoj nauci mogao je s ovim isporediti samo nebeski raj, gdje će se na vječno uživanje sastati svi pravednici. Ovaj mu je spomen i sada čisto razblažio dušu, osobito kad je svojim srcem opet osjetio onu divnu sreću, što bi ju u ovakovom raju na zemlji uživao uza Anku, koju je toli silno volio. Na sve ovo čisto mu bijaše žao, što su mu drugi govornici svojim psovanjem i vikanjem oblatili ovu krasnu sliku o životu; kad bi se socijaliste — mislio on — držali samo ovakove nauke, ta tko ne bi htio s njima?

Budući da je bila nedjelja, odjenuo se Adam u svoje svečano ruho i spremao da podje u crkvu. Bila je šesta ura u jutro; kad je otvorio prozor, naletio je u sobu hladan jesenski zrak, al dan bijaše vedar i lijep; sunce se već bilo diglo, u njegovu sjajnom svjetlu kupao se grad Zagreb sa svojim bijelim i ponositim kućama. Ulicama prolazaše već mnogo svijeta odjevena u blagdanjskom odijelu; susjedni seljaci i seljakinje u čisto bijelom, surom i crveno nakićenom ruhu nošahu u grad na prodaju živež, služinčad prolazila je ulicom žurnim korakom sa košarama ovješenim o ruke, a gradjani i

Digitized by Google

gradjanke nošahu u ruci molitvenike; sva ulica u ljepoti jesenskoga dana odavaše svojom svečanom tišinom, da je dan Gospodnji, dan počitka, posvećen Bogu.

Mali naučnik, koji je s Adamom spavao u istoj sobici pokraj radionice, bio je već davno ustao; njegov krevet bio je već čisto složen. Hrastićka je sa svojom kćerju obitavala u odijeljenoj kući tik radionice, a ostali radnici morali su se smjestiti u drugim kućama, te im je Hrastićka za to posebnu mjesečnu stanbinu plaćala.

Adam je jedva čekao da se odjene, pa podje na zrak; ljepota dana mamila ga je svojom ljupkošću iz kuće. Kad se našao na ulici, razgalio mu je ponešto svježi, jutarnji zrak mamurnu glavu; ali sad ga opet obuze stid, što se nije oteo Schneiderovu nukanju na piće. Da se smiri, odluči se pokajati i s nova se zagovoriti Bogu, da mu dade u buduće snage, te se bude mogao oteti ovoj ružnoj strasti čovjeka, u kojoj u istinu nije ni nalazio ni kakve naslade. On je još i sada osjećao odurnost vinskoga teka, kad je počeo ćutiti, da mu narav više ne podnaša toga pića; ali badava. Schneider je umio naći uvijek nekaki nagovor, da pije njemu za volju i dalje. U istinu lud običaj, pomisli sada; piti za tudju volju u svoj želudac. Kako može drugi ćutiti potrebe moga želuca, da po njegovoj volji jedem ili pijem? Baš smiješno! — Da sam se sjetio — mislio sada s nekom veselošću Adam — bio bi predložio Schneideru: Dobro, ja moram za tvoju volju piti, a učini za to nešta i ti za moju volju; koliko ja čaša ispijem za tvoju volju, toliko ti plati groševa meni za volju za gradske siromake. Neka bi barem itko imao koristi od tog prekomjernog pića, kad već ludo škodimo svomu zdravlju i džepu, a često i duši.

U to zaciliknu zvonce u bližoj crkvi, a Adam se uputi k svetoj misi. Kako je on umio u svojoj molitvi

Digitized by Google

zaboraviti sve oko sebe i čisto se sav podati Bogu, a navlastito s neograničenom podatnošću i iskrenošću osjetiti veliku dobrotu i ljubav Majke Božje, kad bi ju šta poput dobrog i smjernog djeteta otvoreno i žarko molio, tako je i ovaj put po dovršenoj službi u crkvi osjetio opet lahkoću u svojoj duši. Skroz preporodjen vrati se u svoj stan, da po navadi upita gospodju Hrastićku, ne želi li šta od njega prije nego se uputi u nedjeljnu šetnju.

Kad je stupio u hodnik, prvo čeljade, što ga je sreo, bila je Anka. Kao svaki put pri njezinom susretaju, udari mu krv prama srcu i jednako osjećaše, da mu se od neodklonivog stida, što bi ga radi svoga čustva poćutio u njezinoj blizini, zarumenilo lice.

Kad ga je djevojka spazila, zastane časak, jerbo se Adam požurio, da joj po navadi pruži ruku i nazove dobro jutro. Adam ju je, približujući se k njoj, gledao u laganom i kao snijeg bijelom haljetku, što bi ga po kući nosila, kao kakvu vilu. U istinu bijaše milo pogledati tanahan i vitak stas i lijepu djevojčinu glavu sa jasno crnom i bogatom kosom. Njezino sitno al punano lice sa malim i rumenim usnicama kao jagode, ovelike crne i sjajne oči sa djetinjim i blagim pogledom, visoko ravno i bijelo čelo, njezini nježni kretovi — sve ovo zanijelo je odavno njegovo srce; njezin mehak glas i dražesna stidljivost hvatala se milosno njegove duše i on je često sa nepritajenom bolju ćutio, da mu je taj dobri i nježni ženski stvor najmiliji medju svim ljudima na svijetu.

Jedva što se Anka s Adamom pozdravila i on joj stidno pružio krasnu ružicu, čime bi svakoga svetka darovao djevojku, čuli su se u hodniku nečiji koraci.

— Oprostite, izvine se sada djevojka, čini mi se

Digitized by Google

da sam čula Schneiderov glas; ne bih se rada s njime sastati, taj mi je čovjek još skroz nepoznat.

I jedva što se porukovala s Adamom, nestane je hrlo kao vile za najbližim vratima.

Schneider pozdravi nešta zlovoljno Adama i javi mu, da je došao po nj s nekojim drugovima, neka bi pošli u šetnju. Za njim se u istinu lagano približavahu u hodnik dvojica drugova iz Hrastićeve radionice i nočašnji govornik Huber. Dolazeći drugovi pjevucali su kroz zube nekakvu pjesmicu, a kad opaziše Adama, stadoše ga glasno pozdravljati. — Oči ovih drugova bijahu vrlo nabrekle a ponešto krvave, lice nabuhlo, a glas hrapav; kad se približahu k Adamu, osjeti iz njihovih usta neugodan i kiseli zadah po vinu. Pripovijedahu mu, da su se zabavljali do same zore, žaleći Adama, što se oteo silom toj zabavi.

Sad se pojavila na jednim vratima i gospodja Hrastićka. Bila je to žena od kakih četrdeset godina, jaka i ugojena tijela, a lica skroz svježa bez mrska. Kako je bila odjevena u crno, svečanije odijelo i imala u ruci molitvenik, pogodili su njezini radnici, da se sprema u crkvu.

— Ah, dragi Schneideru, baš sam mislila na vas; moram vam izručiti više posla ... Medjutim, izvolite svi u sobu na čašicu domaće šljivovice, ponudi Hrastićka dolaznicima i vrati se u sobu.

Kad su radnici ušli u prilično prostranu sobu, koja je prema ukusu srednjeg gradjanskog stališa bila vrlo lijepo uredjena, donijela je na majčinu zapovijed Anka bočicu rakije i nekoliko čašica.

— Utočite, Adame, ponuka sada majstorica svoga kalfu, a Schneidera pozove, da se sjedne do nje na divan.

— Stiglo mi je jutros nekoliko naručaba, obrati

Digitized by Google

se Hrastićka k Schneideru; medju njima po jedna od gospodina savjetnika B. i od gospodina suca N.; obojica su naše stare konte, za to podjite k njima vi sami; uzdajem se u vašu vještinu, da će biti s naručbama zadovoljni; k ovim drugima možete poslati možda Adama, evo vam njihovih adresa . . . Onoj dvojici ne šaljite računa, upišite samo u knjigu, izim ako bi zahtijevali . . . Molim vas još samo, da hlače, što ih naručuje mladi Pavelić, sami skrojite, on je dobra konta, a vrlo je teško ugoditi njegovu ukusu.

— Dobro, kimaše Schneider glavom ponosan na ovoliko povjerenje svoje majstorice, dočim je Adam sa prikrajka sve ovo ponešto teške duše slušao. Schneider je, istina, bio vješt radnik, ali kad bi Adam ogledao svoje djelo prama njegovu, osvjedočio bi se svaki put, da ni on ne zaostaje za tim stranim radnikom. A kraj toga, on živi u toj kući od svoga djetinjstva, želi joj dobro i nije, što se poštenja tiče, nikada proti nikomu, a najmanje proti njoj pogriješio ni koliko je crna pod noktom; pa ipak, evo je očevidno zapostavljen tomu Schneideru, čovjeku tudju . . .

— Onda, dragi Schneideru, nastavi Hrastićka, izvolite ovaj novac i podmirite trgovca u Beču za posljednju pošiljku robe; što se tiče novih naručaba, prepuštam sve vašoj uvidjavnosti i volji; vi ste svjetski čovjek, znat ćete bolje, što će trebati u radionici, da nas drugi ne preteku vrsnoćom i izborom robe. A napokon, preksutra je prvi studenog, zbilja, blagdan Svih sveti . . . Dodjite k nama na objed, a od ovih starijih dužnika gledajte slijedeći dan štogod novca ubrati. Ako sami na sve ne dospijete, uredite posao polak svoje uvidjavnosti.

— Gospodjo, sve će se u redu obaviti, odvrati

Digitized by Google

neobično prijaznim glasom Schneider, a onda se svi oprostiše sa gospodjom Hrastićkom.

Društvo podje u šetnju prama Savi, a putem je Adam nehotice bio zaostao zamišljen za svojim drugovima. Bilo mu je nekako teško i nevoljko pri duši; ne što je bio zavidan Schneideru na onolikom povjerenju njihove gazdarice, nego za to, što je sam uz svoje poštenje, vještinu i uz svoju nepokolebivu odanost k toj kući bio zapostavljen i s onim povjerenjem prama tudjemu radniku gotovo uvrijedjen. A išla je ta bol i dalje, ova je poput crne ptice sa jakim noktima kopala još dublje u njegovoj ojadjenoj duši ... On je, ljubeći Anku, češće mislio, kako će svojom radničkom vrsnoćom, svojom radinošću i netaknutim poštenjem predobiti sklonost majstorice Hrastićke, te će ona s vremenom vidjeti, da bi on mogao sav njezin posao primiti na se ... Pa što bi bilo naravnije, nego da onda ostane u toj kući, gdje je i svoje djetinjstvo proživio, i da ga majstorica Hrastićka uza Anku bude smatrala drugim svojim djetetom ... Za to se ljuto zasjeklo današnje Hrastićkino postupanje u ove njegove krasne nade. On je ćutio, da bi po sebi bio vrijedan ovoga, a! eto, sve je kazivalo, da se njegove nade ne mogu oživjeti nikada ... Zato mu je bilo sada u duši teško i bolno, te bi bio najvolio, da se gdje na osami isplače, jer sirota nije imao koga, komu bi istužio svoje srce.

— A što si ti, Adame, zaostao? reče mu Schneider, koji se iznenada uza nj našao.

Adam se prene iz svojih misli i ne odgovori ništa.

— Ja znam, šta je, nastavi Schneider ponešto nepovjerljivim glasom: Ti se doista na me žališ, što sam te prekinuo u razgovoru s tvojom Ankom ...

Adamu šine krv u lice i on jedva propenta:

— Kako možeš ovo govoriti? ... Šta se ja brinem ...

Digitized by Google

Slučajno sam sastao djevojku i nazvao joj dobro jutro ... Drugo ništa ...

— To nije lijepo od tebe ... spočitne mu Schneider. Zar si zaboravio, što si mi noćas pripovijedao? upita ga zatim lukavim glasom.

Adam se strese, sluteći nešta neugodno:

— Što sam ti pripovijedao?

— Nu, moj Bože! Da ljubiš tu djevojku i da ti bez nje nema života ...

Adam je pomislio, da će se pred njim otvoriti zemlja. Svoje čustvo držao je pred svim ljudima tajno skriveno u dnu svoje duše, a sad da ga je ovako lakoumno povjerio tomu čovjeku ... Gle, šta čovjek ne počini u vinu! I sav onaj jutrašnji stid pomiješan jadom na samoga sebe probudi se s nova u njem ...

Prije nego je dospio išta reći, primakoše se on i Schneider k ostalomu društvu, koje ih bijaše pričekalo.

— Velim ti, reče sada Huber Schneideru svojim hrapavim glasom: Tvoja je gazdarica još lijepa žena i u najboljim godinama; da si pametan ... Nu prije nego je dorekao, gurne ga Schneider zlovoljno laktom:

— Ah, šta ti tako ludo govoriš ...

— Zar nijesi vidio, kako te samo gleda; ja bih se okladio, da bi tu bio lahak posao ... Onoliko povjerenje napram tebi ...

— Prestani, velim ti, ja ne ću, da već o tom govoriš! zapovjedi Schneider oštro svomu drugu, a njegove oči gledahu zamišljeno u daljinu.

Adam je slabo mario za ovaj razgovor, gotovo nije ni razabrao, o čem se radi; on je još uvijek bio potišten od neugodnih misli, što je svoju najdublju tajnu ovako lakoumno odao. Tu lakoumnost smatrao je skroz sramotnim činom po sebe, činilo mu se upravo tako, kao da je svoju najdragocjeniju stvar, koja se nikakvim

Digitized by Google

blagom u svijetu ne bi platiti dala, predao na milost i nemilost u tudje ruke, koji ju ne će umjeti cijeniti, koje će ju možda i okaljati blatom nečistog sumnjičenja i gadnih riječi. A napokon sad se osjećao Schneiderovim robom. Činilo mu se, da se ne smije ni u čem zamjeriti tomu čovjeku, kojemu kao da je s onom tajnom predao i nekakvu vlast nad samim sobom. Sad mu se činilo i sve ono poniženje, što ga je netom doživio od gospe Hrastićke, da je lako zaboravljiva malenkost spram ovog neoprostivog lakoumlja; sirota, on je osjećao da je svoju čistu ljubav obesčastio s onom dozvolom, da i taj čovjek, kojega nije inače ni malo ljubio, zaviri u njezinu tajnost.

Idući ovako mučaljivo savskom cestom, sretnu na putu prosjaka. Bio je starac vrlo slaba tijela, žuta i suha lica obrasla rijetkom, sijedom bradom i duboko upalih očiju. Kraj starca skakutalo je u dugačkoj rubači dijete od kakvih pet godina; dječačić je kraj sve studeni, od koje mu se punano meso zacrvenilo, bio veseo i gledao prolaznike svojim prostodušnim očicama tako sretno i zadovoljno, te ne bi nitko ni pomislio, da ovdje, natjeran bijedom, prosi uza svoga djeda milostinju. Starac držaše u suhim rukama čislo i moljaše na glas krunicu. Kad mu se društvo približilo, nije se u molitvi prekidao, nego tek baci na nj proseći pogled svojih očiju.

Prvi se pred starcem zaustavi Huber i reče mu, tepajući hrvatski, svojim hrapavim glasom:

— Ti si stara bena, budeš li od Boga molio, ne će u tvoj šešir pasti ni probiti novčić — a ako mene moliš, dobit ćeš — evo gledaj!

Starac moljaše dalje i gledaše požudno svojim trudnim očima u bakreni novac, što ga je Huber u ruci držao.

Digitized by Google

Ali sad se umiješa Adam:

— Ja ti zabranjujem, da hrvatskomu prosjaku ovako govoriš; zar misliš, da će ti se on za taj kukavni dar pokloniti? — Evo ti, starče, obrati se sada k prosjaku i baci mu u šešir srebrenu deseticu; tko se Boga moli, Bog ga ne zapušta.

— Bog ti platio! zahvali se prosjak svojim suhim, prosjačkim glasom i nastavi mahom, pomaknuvši medju prstima jedno zrno čisla, moliti: Zdravo Marijo milosti puna . . .

— Zar ti držiš do tih popovskih ludorija? upita Adama porugljivim glasom Huber, strpavši opet svoj novac u džep.

— Ako su za te ludorije, za me nijesu. Ja vjerujem u Boga i za svoju vjeru pripravan sam žrtvovati sve.

— Ostavi ga s mirom, umiješa se sada Schneider; ne vidiš li, da su mu popovi smeli pamet?

— Vaše su glave, čini mi se, smetene, a moja je pamet, Bogu hvala zdrava.

— Ti vjeruješ, a to će reći, moj dragi, ti držiš za istinu ono, što nijesi vidio, reče mu Huber.

— Zar zbilja? A što si ti, prosim te, vidio, da možeš ovako bahato govoriti. Reci mi, odkuda sunce i kiša, odkuda vjetrovi, odkuda ovo zeleno tlo, ono zrelo klasje i sve ovo, što vidiš? Pa odkuda, jadni čovječe, ti sam?

— Težkih li pitanja! nasmije se Huber. Svjetlo je od sunca, kiša iz oblaka, vjetrovi gibanje zraka, a meni život od oca i majke — nije li tako?

— A odakle sunce?

— Priroda ga dala.

— A odakle priroda?

— Šta tako ludo pitaš? otrese se Huber.

Digitized by Google

— Zašto — ludo? Ti vjeruješ samo ono, što vidiš i znaš, pa daj delijo, odgovaraj na moja pitanja.

— Priroda — ta priroda je od uvijek, reče sada ponešto zlovoljan Huber.

— A što će to reći «od uvijek»?

— Da nije nikada počela.

— Jesi li ti to vidio ili tko drugi? Bome nijesi. Što god čovjek sa svojim razumom shvaća i štogod može svojim osjetilima upoznati, sve ima svoj početak. Kako si se dakle ti mogo osvjedočiti, da priroda nema početka? — Tako veliš da si ti od svoga oca i majke; da te pitam: odkud tvoj otac? — ti bi sve redom išao dalje i dalje, pa bi se opet morali naći kod pitanja: a odkuda prvi čovjek? Morao je i on jednom početi. — Vidiš li, kako hoćeš silom da potamniš svoj ljudski razum! — Sve ovo ima svoj početak: i sunce i mjesec i zvijezde i ova naša zemlja, što ju gazimo i sve njezine plodine i mi sami; sve je to počelo, dragane moj, bivati, al nije počeo, znaš li tko? Onaj, koji je sve ovo stvorio, a zove se Bog. I sve će ovo proći, i ovaj naš život, kojim se mučimo na ovoj zemlji, al ne će proći Bog ni ono, što nam je od sebe dao — naša duša. S njom možeš sve ovo upoznati, a kad upoznaš, udesiti svoj život po njegovoj volji, da ti ondje gore osigura vječni i sretni život. Al ti, kukavni stvore, u ovoj sili Božjega stvaranja dižeš ludo svoju oholu glavu tobože da vjeruješ samo ono, što vidiš i znaš. A ne znaš ništa i onaj, tko je ovo utuvio u tvoju slabu glavu, to je tvoj ubojica, tvoj najveći neprijatelj, jer ti je oteo mir na ovom, a vječni život na onom svijetu.

— Lijepo prodičeš, šteta što nijesi postao pop, reče sada od same neprilike Huber. Ja se o tom ne ću s tobom prepirati.

Digitized by Google

— Jerbo ne možeš, upadne mu slavodobitno u riječ Adam.

— Šta mi stalo. Al pitam te, kakvi si ti naš pristaša, kad sve ovo vjeruješ?

— Zar socijal-demokrati ovo poriču? upita sada ozbiljno Adam.

— Svakako.

— Onda hvala na vašoj nauci, držte ju samo za se; mi je Hrvati, hvala Bogu, ne trebamo.

— Kako si onda sinoć pristao uz nas?

— Ono, što si razlagao o sreći ljudskoj, kad bi se svi ljudi našli u složnoj zajednici kao u kakvoj obitelji, to mi se svidjalo, a to je i nauka sv. pisma.

— To je baš ono, što nama popovi i njihova nauka priječe, da zavladamo svijetom, upadne žestoko Huber.

— I svatko pametan mora priječiti, da ovaka otrovna nauka ne zavlada svijetom.

— Ti još nijesi u to upućen, reče nakon stanke zlovoljno Huber. Moj dragi, kaže jedan naš pisac: Socijalna demokracija ne će uzmaknuti, da se svi popovi postave u guste čete, tako guste i velike, da potamne poput skakavaca sunce. Skoro će njezino gospodstvo zavladati svijetom i mi ćemo slavodobitno viknuti popovima: Kršćanstvu je odzvonilo, pa i vama! . . . Zato vi radnici složno istupite iz sveze sa crkvom, ne budite više ovce popova, da vam oni runo strižu . . .

Adama spopade gnjev i on ljutito pljune pred Hubera:

— Srami se ovakova šta govoriti! Ti ne poznaš Isusa Hrista ni njegovu nauku, inače ne bi mogao ovako misliti; a zar nijesu svećenici čuvari te božanske nauke i tko mi može u tuzi i nevolji okrijepiti srce i uzdići duh? Zar novac? Zar ti, zar itko nego utjeha,

Digitized by Google

što sam ju toliko puta iza molitve osjetio. Tebe je opsjeo djavo, ja s tobom ne mogu govoriti, jer iz tvojih usta bije kuga!

Huber zafićuka nekakvu pjesmicu, a Schneider pokuša dva, tri puta, da nešta reče, ali bi svaki put prekinuo započetu riječ. U društvu se pojavila ona zlovolja, kojoj se ne može izbjeći, kad se na silu udruže ljudi, koji su skroz protivnih misli i osjećaja.

Adama je ovaj razgovor isprva silno ozlovoljio, nu malo zatim osjeti neko osobito zadovoljstvo u duši. Njemu je naime godilo, što je ustao na obranu svoje vjere i što je sve onako slab u naucima potukao bezvjerca Hubera, koji se inače rado hvalisao, da je više knjiga proučio, nego mnogi hrvatski pop i učitelj.

Magla, što se s jutra bila slegla nad zagrebački okoliš, rasplinula se bila sada u vedrini prekrasnoga dana. Sjajno sunce kupalo je u nedoglednom moru svoga žarkoga svjetla majku zemlju, iz koje se još samo vrh samoga tla lagano isparivaše vlaga; polužuta i poluzelena polja širila su se daleko svojim ravnim, vlažnim i mirisavim tlom, zagrebačke gore tu tamnozelene, tu ljubičaste izdisahu iz svojih tamnih dubina srebrosive gromade magle, što se valjahu nad šumom ginući i one lagano u sjajnom svjetlu divnog sunčanog dana. A pod gorom ponosno digao glavu slavni Zagreb grad, ponosno kao mlad junak vabeći k sebi ponosite oči svojih Hrvata, jer tu je glava, tu je srce njihove lijepe, slavne, prostrane i junačke majke Hrvatske. A pred Zagrebom hrlo teče srebropjena Sava i ljeska se svojim mekanim valovljem o sjajnom suncu kao srebren pojas. Nad njom se pružila dva vita mosta, preko jednog hrli svjetina u Zagreb, da se nedjeljom pomoli u veličanstvenu hramu svetoga Stjepana, odkuda su se sa zvonika silni zvuci ogromnog zvona u jakim valovima

Digitized by Google

sterali daleko u tišinu zagrebačkog okoliša; preko drugoga mosta hrlo juri željeznica i sopće i topoće ko živi zmaj, a iza nje gube se u daljini sve po malo debeli i crni uvoji dima. Vedrinom križa hitro još gdjekoja ptica, na stablu s požućelim listom žubore češljugari, a iz živica rasprostire se živahno čavrljanje vrepčjih jata.

Društvo se primaknulo k Savi; drugovi su razgovarali malo, Adam je bio nešto poodmaknuo naprijed. Razdragan ljepotom dana htio je nekoliko puta začeti razgovor, al svaki bi put progutao riječ, što mu se od ushita otimala grlu; činilo mu se, da ovi ljudi ne shvaćaju ove ljepote niti da umiju povesti ugodan razgovor, kakvi se sred ovog Božjeg dara nametao ljudskoj duši.

Sad se spustiše k vodi, posjedoše na kamenje i zagledaše se u njezin živi tok. S desne strane dizao se ogromni stari drveni most, a daleko iza mosta kratili si neki Zagrebčani slobodno vrijeme pecanjem riba.

— Braćo, javi se prvi Huber, sad mi je nešta palo na pamet; kako bi bilo, da se okupamo? Duše mi, to bi najbolje razgalilo glavu, jer meni tuče u njoj od noćašnjega vina kao u kakvoj kovačnici.

— Jesi li lud? skočiše na nj; ta voda je ledena, tko bi zdrave pameti mislio sada na kupanje.

— Ta ne mislim ja kupati se, nego skočiti u vodu i hitro izaći; vjeruj, to ti je zdravlje.

I ne čekajući odgovora od svojih drugova stane se hitro svlačiti.

— Evo gle! reče zatim svukavši sa sebe sve do gaća i skoči hrlo u vodu.

— Vraški je to dječak! pohvali Hubera Schneider; priznajem, ne bih se odvažio u ovako hladnu vodu za Bog zna kakve novce.

Digitized by Google

Huber je medjutim izronio iz vode, a jaka njezina struja nosaše ga hrlo niza se.

— Vraćaj se k obali, jesi li poludio! vikne mu sada Adam gledajući sa strahom, kako ga voda nosi kao komad plivajućeg drva.

Mjesto odgovora čulo se od Hubera nekoliko kratkih, nejasnih glasova; on se stao boriti sa brzicom vodom, koja ga je nosila sve dalje.

— Utopit će se, vidite li, ljudi? . . . zavapi Adam, a društvo skoči prestrašeno na noge.

Plivač je sada zdvojno lopotao nogama i rukama i od časa do časa čuo se iz vode tjeskoban i strašan krik ljudskoga grla . . .

— Ta dajte, ima li kakvo drvo . . . . čamac . . . . uže . . . dajte šta, ta eno topi se . . . vikaše sada društvo i svi se uzletiše po obali kao bez glave.

Nigdje ništa.

— Amo, vi ribari, amo! . . . vikahu sada k čamcima, al oni bijahu daleko. Svijet se na mostu stao kupiti i jedan strah stinu sve duše i protrnu svima srce . . .

— Šta čekamo? osvijesti se prvi Adam . . . Skočimo dvojica k njemu, ta ljudski život, moj Bože!

I ne čekajući odgovora stade strastvenom žurbom bacati sa sebe odijelo.

Ostali drugovi gledahu samo zastrašeno preda se i nukahu Adama: Samo žurno — eno već je skroz malaksao! — — ali ni jedan ne pokuša snimati sa sebe odijelo.

— Zar ja sam, da ga spasem?! zavapi bolno Adam . . . Zatim baci oči k utopljeniku, prekrsti se i otisne se s usklikom: Pomozi mi Bože! u vodu.

Za čas nadje se uz utopljenika. Gledaoci ustaviše dah, dva ljudska života borahu se očajno s bijesnom i

Digitized by Google

nesvjesnom silom vode. Čas bijahu oba na površini, čas vidjevahu jednu glavu, čas koju ruku nad vodom ... U to dohrli od mosta čamac — i još jedan čas, a onda javiše ribari: Obojica su živi! ...

Stotina ljudi, što se bijaše dotle skupila, dahnu opet, a taj prvi dah prolio se zrakom slavnim i snažnim krikom kršćanskih duša, što su kroz nekoliko časaka strepile nad životom svoga bližnjega.

5. U Adamovoj bolesti.

Anki ponesoše dušu slavni i sretni osjećaji, kad je čula, kako je odvažno ispunio Adam kršćansku dužnost napram svomu bližnjemu. Kad je neki susjed pripovijedao, kako su drugovi Nijemci gledali u vodi Hubera, a da mu nije ni jedan pokušao barem s Adamom priteći u pomoć, izjavi Anka čisto uzbudjena od silne i snažne bujice svojih čustava:

— Molim vas, šta bi se ti Nijemci mogli mjeriti s našim Hrvatima, a osobito kad je to čovjek kao naš Adam! ... Oni su vam samo puni besjeda, a kad treba u vodu, hodi ti Adame ... Da šta!

Čisto je milo bilo vidjeti ljepušnu djevojku pri ovako ozbiljnoj izjavi, ko da govori kakva starica.

Adam se medjutim nije mogao nikomu pokazati; čim su se vratili u grad, legao je u krevet, jer mu je jaka zima tresla svim udovima. Gospodja mu je Hrastićka poslala i zimsko pokrivalo, a kad se jedanput ugrijao, onda mu uhvati tijelo jaka vrućica. Pod večer stala ga je boljeti glava, da je od same muke koji put jauknuo, a u noći čuo je mali šegrt, što je s njim u istoj sobi spavao, da govori izvan sebe. U takvom je stanju proležao i drugi dan, a trećeg dana stadoše ga uz neprekidno mrtvilo i vrućicu mučiti u prsima bodci

Digitized by Google

uz suhi, bolesni kašalj; tad istom poslaše po liječnika, koji je pronašao, da se Adamu upalilo lijevo krilo pluća.

Huber se otimao sa groznicom krevetu, nu i njega odnesoše još u ponedjeljak pod večer u bolnicu, a sutra dan nadjoše kod njega istu bolest, koju i kod Adama, samo što je kod Hubera zahvatila bila upala oba plućna krila.

Kad je u srijedu posjetio Adama liječnik, upozori gospodju Hrastićku, da se bolest ne razvija redovitim putem i da mu neki pojavi kod bolesnika zadavaju brige.

Anka osjeti, kako joj je na ovu liječnikovu izjavu prošao tijelom leden srb; njezino lice bijaše taj čas problijedilo, htjela je nešto upitati liječnika, al bojala se odati svoja čustva i svoj strah, jer je ćućela, da joj pri upitu mora drhtati glas.

Čitav dan obilazila je po kući smućene duše, a najteže joj bijaše, što se nije radi nekog nepojmljivog jošte stida usudila pitati svaki čas: kako mu je? . . . Sva njezina želja bijaše da ga vidi i još radje, da sjedne uz njegovo uzglavlje i da sdušno vrši liječnikove propise. Al na ovo nije smjela ni misliti, jer su se u kući držali još od pokojnoga Hrastića strogi propisi, da nitko od kućne ženske čeljadi ne pristupljuje u radionicu i stan kalfa. Ovaj joj se kućni običaj bio toliko uživio u krv, da već sama od sebe ne bi ni Bog zna za što prekoračila onaj odjel njihova stanovanja.

U četvrtak ne popuštaše bolest ništa, a u petak javi liječnik, da je njegova nada izgubljena. Upala se širila dalje i Adam je u neprestanoj nesvijesti disao s još samo malim dijelom desnoga plućnoga krila.

— Zar mu nema spasa? upita sada zabrinuto gospodja Hrastićka. Mjesto odgovora slegne liječnik ramenima; a za tim iza kratkog razmišljanja reče:

Digitized by Google

— Moja znanost ostaje ovdje nemoćna — sad pomaže još samo Bog. — Bilo bi dobro, ako dodje k sebi, da pošaljete po svećenika.

Kad se liječnik izgubio u dugačkom, tamnom hodniku, gledaše za njim Anka kao da nije bila na nešto odlučna bi li — ne bi li učinila? .... Njezine su se noge tresle, u velikim i lijepim njezinim očima vrtile su se suze ... Tad naglo poleti za liječnikom i stigne ga kad je htio izaći iz hodnika na dvor.

— Gospodine! ... Molim vas ... vikne prigušujući svoj glas.

Liječnik stane.

— Šta izvolite?

Jedan čas stajaše pred liječnikom kao nijema, jer je ćućela, kako će s prvom besjedom udariti u plač. Tad svlada teškim naporom samu sebe i upita tiho:

— Zar mu nema pomoći?

— Bojim se da nema ... Što vam je onaj bolesnik?

Što mi je? pitaše sada i ona samu sebe, al nije znala odgovoriti ... Htjede nešta reći, al njezina prva riječ izgubila se u glasnom plaču.

Činilo se da je i liječnik bio s tim suzama ganut, zato ju pokuša utješiti:

— Čekajmo sedmi ili deveti dan bolesti, tad se obično riješi njezin razvitak na bolje ili — — Medjutim Bog može sve, nadajmo se — — —

Djevojka se sada tiho zavukla u svoju sobu i ovdje sama u polumraku mogaše pustiti, da provale one mukom zadržane suze ... Prvi put u svom životu čula je ono pitanje liječnikovo: A što vam je Adam? — i taj upit vraćao se sada neprestano sam od sebe u njezinu dušu: — Dà — što je meni Adam? ...

I sad se sjetila svoga ranoga djetinjstva, kad ju je

Digitized by Google

Adam, nešta stariji dječačić, vodio najprije na igralište, a poslije u školu. Sjećala se i jednog prizora iz te djetinje dobe, kad je jednom nesmotreno razlupala skupocjenu posudu, što ju je njezina mati kupila bila od same taštine na dražbi iza smrti neke velikašice; pa kad je u najžešćem gnjevu upitala mati, tko je počinio štetu, kako je Adam, da ju spase pred majčinim gnjevom, sebe podmetnuo: «Ja sam razbio» i pustio, da svu žestinu bijesa izlije nad njim ... Zatim se sada sjećala, kako je njihovo druženje prestalo, kad je on odrastao dječakom, al kako je uvijek u njegovim očima čitala, da ju te njegove oči gledaju skroz drugačije, nego drugi ljudi ... I nikada nije prestala osjećati, da mu je milo, kad može s njome progovoriti i jednu riječ i sad istom upoznala je i sama, da se veselila njegovu susretaju i da je s osobitim nekim slatkim osjećanjem primala svakoga svetka onaj cvijetak iz njegove ruke ... «Ah, što mi je on?» pitala se opet sada zaklonivši lice i oči u obje ruke, al prije nego je sebi odgovorila, oprla se njezina duša čistim djevojačkim stidom priznanju, da joj je mio i da bi vrlo, vrlo nesretna i jadna bila, kad bi taj dobri momak ostavio njihovu kuću ... A sad, moj Bože, lebdi nad njim angjeo smrti, da ga ponese za uvijek, da ugasi taj dragi njegov život ... Na ovu misao potresla se sva njezina duša i ona, shrvana snagom svoje tuge, moljaše kao u nesvijesti: Oh Bože spasi ga! ...

Ni subotom ne bijaše ništa bolje ... Taj dan uselio se u kuću k Hrastićki Schneider; Hrastićka mu je dala jednu od svojih soba, jer da mora čovjek, koji rukovodi sav njezin posao, biti uvijek u blizini poslovnice ... Blizinu toga čovjeka bila bi Anka, ako i nije znala zašto, neugodno ćućela; nu strah, u kom je neprestano živjela radi Adamove bolesti, nije joj dao na to misliti ...

Digitized by Google

Poslije podne toga dana došao je opet liječnik; dok je boravio u sobi bolesnika, ona je skroz smućena čekala na njegovu izjavu ... A kad se liječnik vratio, bila je njegova riječ:

— Uvijek jednako ... A zatim mahne rukom po zraku, što je značilo od prilike: Malo je nade ...

Ona već nije pred majkom skrivala svojih suza, a nije ih ni mogla sakriti; sad, gdje se taj čovjek borio s bolešću, u kojoj je mogao svaki čas izdahnuti, sad već nije mogla tajiti samoj sebi, da ga silno voli ... Na ovo nije nikada prije pomišljala, a ni sada nije moglo njezino srce poćućeti onih nada, što moraju biti pratilice odrasle djevojke, kojoj se duša odazivlje duši svoga sudjenika; one naime nade, da će oboje puno sreće priseći sebi pred žrtvenikom vječnu vjernost i da će zasnovati svoju obitelj i zajedno dijeliti do smrti dobro i zlo, tugu i radost; ona je željela samo da se ljubljeni čovjek otme smrti — i u ovom strahu nije ni umjela poželjeti već dalje ništa.

Adam ćuteći i sam da mu je teško, zamoli gospodaricu, da bi mu poslala po svećenika. Hrastićka čuvši i od liječnika, da je malo nade njegovoj ozdravi, pošalje po svećenika, te se Adam pun pobožnosti i predaje u volju Božju ispovjedi, pričesti i zadnju pomast primi. Kad je otišao svećenik, rekne: Bože! Tebi se u ruke predajem. Ti uradi sa mnom po svojoj sv. volji!

Djevojčina tuga nije izbjegla ni Schneideru, koji se od tog prvoga dana, što je došao u Hrastićkinu obitelj, ponašao i slobodno kretao, kao da je Bog zna od kada u toj kući. On je čuo iz usta samoga Adama, da voli djevojku, a ove njezine suze bile su očit znak, da je i Adam djevojci mio; a ovo nije išlo u prilog njegovim nadama, što ih je gojio sa dolaskom u Hrastić-

Digitized by Google

kinu kuću ... Zato reče Hrastićki, da čuje, što i ona o tom misli, ovako:

— Vaša se Anka silno zauzela za Adama ... Neprestano samo plače.

— Šta ćete, skupa su odrasli, pa nije čudo, odvrati mu Hrastićka.

— Bit će i šta više .... Te suze znače i šta drugo ...

— Mislite li? A šta? ...

— Hm ... Vole se.

— Ne vjerujem, primjeti Hrastićka nebrižno.

— Ne? A ja imam dokaza ... U ostalom, ako je vam pravo ... Dobar je prilično u svom poslu, ako malko i neuputan ... Samo šteta, što mu se ne zna za oca ...

— A šta vi mislite, da bih ja njemu svoju kćer dala? nasmije se u nekom porugljivom gnjevu Hrastićka; hodte, molim vas, samo šta vam to na um pada

Schneider bijaše s ovim odgovorom zadovoljan.

U samu večer donese neki radnik vijest, da je Huber ovaj čas u bolnici umro; prije smrti došao je k svijesti i poželio svećenika. Kad se ispovjedio i primio sv. pričest, uzdahnuo je zadovoljno: «Hvala Bogu, sad ću lako umrijeti» — i malo za tim, izgubivši svijest, zaklopio oči za uvijek.

Nikoga se nije ova vijest dojmila, koliko Anke; ona je sad bolno počućela, da nema pomoći ni Adamu, koji je od iste bolesti obolio i uhvatio ju jednako kao i Huber, dok je njemu spasavao život. Jedan tren bijaše joj kao da ju ostavlja svijest ... Al onda naglo počuti utjehu nade ... Sjetila se, da ima u svojoj imenjakinji, svetoj Ani, majci Bogorodice, veliku zaštitnicu na nebu ... Oh, nju da usrdno uprosi, možda bi ju sklonula, da isprosi Adamu zdravlje ... Sad joj je palo

Digitized by Google

na um, da je još pred dvije godine, kad se sva kuća s nova bojadisala, objesila sama svojom rukom nad Adamovim krevetom sliku ove svetice. Sjetila se, kako joj je ova slika bila vanredno mila i kako su ju divne i blage oči ove svetice sa slike svuda gledale, na koju god bi se stranu u sobi postavila. Oh dà, nju da moli onako žarko, onako silno, kako joj je duša osjećala potrebu, da moli, doista bi mu izmolila zdravlje . . .

Na ovu pomisao naglo poćuti u sebi silnu moć utjehe i bez straha i bez pomisli na stid i običaj kućni, ona podje ravno u sobu, gdje je Adam gotovo neprestano bez svijesti ležao.

Jakost vjere, koja je sada ispunjala svu njezinu dušu, nije pustila, da joj se ikoje drugo čustvo izim duboke pobožnosti porodi ni onda, kad je stupila u malu sobicu, što ju je vrlo slabo rasvjetljivala uljena svjetiljka u čaši. Zrak bijaše u sobici gust i prožet udaranjem po ulju iz svjetiljke i s onim osobitim zadahom, što ga se osjeća u tihoj sobi bolesnika . . . Kad je bacila prvi pogled na Adama, pojačala se njezina nada. Ona je prije mislila, da će ga naći blijeda, isušena i svega istrošena od jake bolesti; nu on je bio rumen i lice mu ne bijaše ni malo propalo od bolesti. Ovo je medjutim bila varava slika bolesnika, kojemu je samo od jake vrućice bilo lice prividno rumeno i zdravo; suhi prsti njegovih ruku, što su nepomično ležale nad pokrivačem, odavahu, da je bolest vrlo istrošila njegovu tjelesnu snagu.

Jedan časak stajaše uz podnožje kreveta zagledavši se zamišljeno u Adamove zatvorene oči; oko nje lebdio je posvemašnji mir, samo se daleko iz ulice razabirao kroz ovu tišinu nejasan šum. U njezinu srcu ne bijaše sada ni malo tuge, još je bila skroz obuzeta tvrdom vjerom, da će mu Bog spasti život. Uz ovu vjeru

Digitized by Google

bilo joj je u duši tako milo i tako voljko, da je ćućela, kako bi rado ovdje uza nj neprestance boravila. Ona je sada znala, da njezino srce pripada tomu čovjeku, što će mu ona izmoliti zdravlje ... I tiho kao u crkvi ona se spusti na koljena, nasloni se lagano laktovima o krevet i digne oči k onoj slici nad krevetom. Blagi i neopisivi pogled sa svetačkoga lica kao da se ljubežljivo spustio k njoj, a njezina duša u divnoj zaboravi pripadala je sada sva k toj svetici, što je na koljenima držala knjigu i učila svoje dijete — buduću Bogorodicu — sveti nauk. — Ankinom dušom zastrujaše neopisiva čustva pobožnosti; osjećaj svetosti bijaše ju svu obuzeo i u tom odreknuću od svijeta ona je ćućela, kako se u njoj širi i diže sveti osjećaj božanstva. Njezino srce bilo je ovaj tren pred Božjim prijestoljem.

U zanosu duhovnoga razmatranja podigne djevojka opet oči k uzvišenoj svetici. Sad joj se činilo, da joj se ono svetačko lice milo smiješilo sa blagošću svojih dobrih očiju i da se iz tog lica, puna izražaja savršene svetosti i djetinje čistoće, izlijeva ravno u njezino srce slatko osjećanje nade i utjehe.

Ovaj osjećaj bijaše ju tako zanjeo, da su joj usne kao nehotice stale zanosno slaviti i hvaliti veličinu, jakost i ljubav Božju. U tom zanosu nije ni čula, kako su se na sobici lagano otvorila vrata i na njima se u mraku pokazao Schneider sa njezinom majkom.

— Eto, nijesam li vam rekao, da je ovdje? reče Schneider potiho Hrastićki ... Velim vam, ne koristi ništa, djevojka se mora za koje vrijeme maknuti iz kuće ... Sad vidite, da se sastaju, a od toga bi se moglo izleći u kući zlo i sramota ...

Hrastićka samo kimaše brižno glavom. Njezina luda pamet vjerovala je sve, što je Schneider samo zamislio...

Digitized by Google

Mjesto da razborom pristare žene uvidi, kako je to neprirodno i ludo povesti se za mladim i tudjim čovjekom, kakvi je bio Schneider, ona još iste večeri odluči poslati Anku k nekoj siromašnoj rodjakinji u podaljenu gradiću, samo da tobože prepriječi korak k njezinoj sramoti . . .

— Zašto me, majko, ovako iznenada šalješ iz kuće? upita ju Anka tužnim glasom ne sluteći ipak ni iz daleka majčine i Schneiderove osnove.

— Tà, dijete, stara je rodjakinja boležljiva, hoće joj se njege, a ti ćeš joj vrijediti više, nego tudje čeljade.

— Pa ići ću, al samo da ste pričekali još koji dan . . . Ali već sutra . . .

Ona se bojala na glas reći, što je u sebi mislila, da naime pričeka, dok vidi opet Adama zdrava.

Iste večeri, kad su se spremali na počinak, dodje naglo mali naučnik, što je s Adamom u istoj sobi spavao, s glasom, da je Adam skroz pri svijesti i da je zatražio šta jesti i piti . . .

— Onda je spasen, reče Hrastićka dosta toplim glasom; danas je sedmi dan, a liječnik je rekao da će danas ili u ponedjeljak, ako mu je ozdraviti, zatražiti jela.

Anka klekne pred sliku Bogorodice i dirnuta do suza dobrotom Božjom izmoli zanosnu zahvalnicu.

A sutra dan zorom otprati ju mati do kolodvora i pošalje željeznicom k onoj rodjakinji.

6. Nenadani udarac. Adam ostavlja Hrastićkinu kuću.

Poslije Ankina odlaska raširio se Schneider udobnije u svom novom i ugodnom obitavalištu; dok je

Digitized by Google

bila Anka u kući, nije se usudio toliko isticati svoje gospodstvo, jer je ćutio, da ga ta djevojka ne gleda odviše prijaznim očima. — A Hrastićka kao da je uživala u tom gospodstvu njegovu; ona je sebi svojom zaludjenom pameću govorila, da je učinila pravo, što je odlučila ovoga čovjeka učiniti svojim gospodarom i nasljednikom pokojnomu Hrastiću; s takovom pameću ona nije dakako u Schneideru vidjela ništa do gotove dobrote, vještine i pameti. Samo se jednom — par dana iza Ankina odlaska, dok je još Adam slab iza bolesti u krevetu bio — usudila protiviti Schneideru, kad je ovaj htio, da se Adam, čim ozdravi, otpremi iz poslovnice i uputi, neka sebi drugdje potraži posla.

— Zašto, dragi Schneideru? reče mu na to Hrastićka. Pomislite ipak, dječak je odrastao u našoj kući, a pokojni Hrastić nije znao, kako bi ga se nahvalio; dapače, da je ostalo po želji pokojnoga, Adam je imao primiti na se upravu u našoj poslovnici.

— On je zapreka vašoj i mojoj sreći, reče na to Schneider; ako on ostane u kući, od našega vjenčanja ne može biti ni govora.

— A zašto ne?

— Dobro, ja ću vam kazati. Kad se taj Adam jedne večeri opio — baš u oči nedjelje, kad su se utapljali on i pokojni Huber — rekao mi je u pijanstvu sve, šta misli. Da se naime on i Anka odavno vole, da ju kani skoro od vas isprositi, vaš posao prenijeti na svoje ime i biti dakako ovdje gospodar. A da on bude s Ankom u kući gospodar, a ja s vama sluga — to bome ne može biti.

— I ne može! reče nešta oštrije Hrastićka, kojoj bijaše krv udarila u lice. — Vidiš ti toga dječaka! nastavi za tim sve žešće; drži se ko da ne zna ni pet nabrojiti, a onamo, šta ti on sve u sebi snuje! Gdje

Digitized by Google

je ona u svojoj zaludjenosti mogla posumnjati, kako je taj čovjek izopačio nedužnu Adamovu izjavu.

— Dakle? upita sada Schneider otegnutim glasom škiljeći lukavo u zažareno Hrastićkino lice.

— Ići će iz kuće, čim se malo ojača... Dakako — otići!

Ovako je bila odredjena sudbina siroti Adamu, koji se sve brže od svoje bolesti oporavljao ni ne sluteći, što ga čeka, kad ozdravi.

Slijedeći dan kako je krenula Adamova bolest na bolje, u nedjelju, čuo je Adam od maloga šegrta, da je Huber umro ispovjedivši se prije, da je Anka nekuda iz kuće otputovala i napokon, da je Schneider u ovo vrijeme postao novim gospodarom u kući.

Na ovo posljednje malo je Adam mislio, bio je već naučan, da im Schneider gospodari; ovaj čas nije ni htio na to misliti, jer ga je najprije zaokupila misao o Huberovoj smrti. Zahvalivši Bogu, što mu je vratio zdravlje, budne mu uza sve, što je žalio Hubera, milo, da se tomu čovjeku u času smrti probudila misao na Boga i želja za spasom duše. A čisto je bio sretan od pomisli, da je možda i sam sa svojim razgovorom djelovao na tog jadnog čovjeka, koji je od same nerazložne ljudske oholosti htio prkositi Bogu, dok nije u času smrti ipak upoznao — da je Bog jači. — A nije li njemu Bog darovao opet život zato, što je od svoga djetinjstva bio zadahnut sa ljubavlju i strahom Božjim? Činilo mu se da je možda preuzetan, što ovako misli; — al nije li Bog ovo toliko puta očitovao nagradivši pravednike a kaznivši bezbožnike za života? Nije li zatvorio hipom za vazda usta onomu, tko je na nj hulio? Nije li pustio, da bogopsovca proguta zemlja? Da ga shrvaju teške i neizlječive bolesti? Da mu otme slavu i imetak i ovako ga ponizi, da pokaže svoju

Digitized by Google

jakost? — Što je bila propast Sodome i Gomore, nego izljev gnjeva Božjega nad onima, koji odvratiše od njega svoje lice? Nije li stari i novi zavjet pun ovakih primjera nagrade i kazne Božje za života?

Sad se sjeti Anke, a na ovu pomisao obuze ga neko slatko i bolno čustvo. Ovu je djevojku silno volio i ćuteći se sam na svijetu mislio, kako bi silna kaplja utjehe pala u njegovo srce, kad bi znao, da li se ona možda za njegove teške bolesti za nj brinula i na nj mislila? Oh kako bi ga sretnim učinio čovjek, koji bi mu rekao samo to, da je za nj pitala i da je poželjela od Boga njegovo zdravlje! — Al mali šegrt nije o ovom znao ništa, akoprem ga je pitao, ako je govorio o njegovoj bolesti i s Ankom? . . . Htio je ovo kako saznati od svoje gazdarice, ali već bijahu prošla tri dana, što je nije bilo k njemu. Mali ga je šegrt dvorio i nosio mu jelo, a inače od kuće nikoga k njemu ni blizu. Ah, da je Anka kod kuće, možda bi ipak ona popitala maloga šegrta za njegovo zdravlje . . . Koliko bi ovako osamljenu bez igdje ikoga svoga vrijedio samo ovaki upit drage djevojke! . . .

Peti dan, t. j. u četvrtak, pokuša ustati iz kreveta i posjetiti gospodju Hrastićku. Bio je zaželio ljudskoga društva, ćutio je potrebu, da se s kime porazgovori, da čuje, što sudi svijet o nesretnom dogadjaju, gdje je sam metnuo na kocku svoj život, da spase nesretnoga druga, htio je — oh! ovo je najviše htio — da sazna šta o svojoj miloj djevojci, da čuje možda iz usta njezine majke slatku riječ: «Dà, dà, mnogo se za vas brinula u vašoj bolesti, neprestano je pitala, kako vam je» . . . Na ovaku pomisao razlijevalo se po njegovu srcu milo i toplo čustvo, sretno osjećanje života; jer dà — njegova duša, neljubljena ni od oca ni od majke, ni od brata ni od sestre, ta njegova duša u neprestanom

Digitized by Google

osjećanju da je sama, ćućela je svu dobrotu i umilnu snagu, kojom se pred njim pojavljalo dobro i blago biće lijepe Anke; oh, kako bi dragu, dobru i odanu drugaricu našao u njoj! Kako bi Bog krasno nadario njegovu ovako teško osjećanu osamljenost, kad bi mu darovao sklonost njezina srca!... Oh, smije li se samo i nadati ovoj velikoj sreći!...

Ovake misli kolale su mu glavom, dok se lagano oblačio ćuteći, kako se teško drži na oslabljelim nogama. Bio bi zbog te slaboće radje, da se vrati u krevet, al trebao je ljudske samilosti, lijepu i utješnu riječ iz ljudskih usta; jer čovjek nikada ne poćuti slast tudje samilosti i dobrote koliko onda, kad mu vlastita snaga toliko smalakše, da vidi, kako je nevoljan i bijedan bez tudje pomoći i bez ljubavi svoga bližnjega. Za to se čisto radovao onomu veselomu licu, kojim će ga pozdraviti gospodja Hrastićka i onoj umiljatoj iskrenosti, kojom će dati izraza svojoj radosti, da ga vidi opet zdrava.

Kad se laganim i nesigurnim korakom dovukao do dugačkoga hodnika, osjeti prvi put nakon bolesti, kako su mu se pluća stala opet širiti na vedrom i čistom Božjem zraku. Popoldašnje jesensko sunce sjajno se prolilo po ovoj strani kuće, njegova dosta osjetljiva toplina vrlo je godila slabomu Adamovu tijelu.

Sad su se otvorila vrata Hrastićkina stana i ona, ugledavši ga desetak koračaja pred sobom onako slaba, uzdahne samilosno prama Schneideru, koji je iza nje stajao:

— Sirota, vidite li, kako je oslabio?

— Ah, nemojte ga sada maziti, reče joj zlovoljno Schneider; vi znate, da nam je na putu, a čim mu pokažete prijazno lice, bit će nam ga se teško riješiti; ta znate, da već njegov zamjenik radi u poslovnici.

Digitized by Google

Adam ovoga nije čuo. Kad je ugledao Hrastićku, njegovim licem preleti sladak, pun pouzdanja posmjeh i on požuri korak k njoj, da joj poljubi ruku.

— Hvala Bogu, koji me je oteo smrti, reče joj sada teško dršćući; opet vas mogu pozdraviti. A gdje je — gospodjica Anka?

— Eto, na što on misli! šapne Schneider zlobno Hrastićki.

— Otputovala je, odvrati Hrastićka zlovoljno, jer se nije mogla oteti zlobi Schneiderovih riječi.

— Ah, čuo sam, tako mi je žao! uzdahne Adam; valjda je pošla kuda u pohode?

— Recite mu, da se udaje — to će ga najbrže izliječiti, šaptne brzo Schneider.

— Udaje se, slaže žena i doda: njezine su godine već za to.

Da je siroti tko nož rinuo u srce, on bi bio počutio manje boli. Kao da mu se okrenuo mozak u glavi! Njegove oči digoše se strašnim pogledom k ženi, pred tim očima počuti i tu ženu i sav okoliš svoj kao u gustom i tvrdom mraku, nekakva strašna bol stisnu mu prsi i on zagrabi rukom za srce i jedva čujno istisne kroz drhćuće usne: U—da—je! — — — Tad napipa zid i podje upirući se obim rukama natrag, dok se sav taj dugački hodnik okretao oko njega kao u bijesnom kolu. — Kad se našao u sobici, nehotice pogleda u svoje suhe, bijele i isušene ruke, a silna, nedogledna nesreća i bijeda spustila se vrhu napuštene sirote . . . Dugi čas stajaše ovako kao bez pameti, a onda kukavan, potišten i osamljen čovjek proplače gorko nad samim sobom i klone na svoja koljena zavapivši iz dna ljuto ranjenoga srca: Bože, silno si kušao mene bijednika — al nek se vrši Tvoja volja! — — —

Digitized by Google

A Hrastićka stajaše nepomično gledajući skrštenih ruku za nesretnim čovjekom. Ona je poćućela u svom srcu, kako je grozno šinula njezina laž ovu sirotu, za to reče:

— Ah, nijesmo marili ovako; zar nijeste vidjeli, kako se jedva suzdržao na nogama?

— Najbolje ovako kratko; sad barem zna, na čem je, odvrati tvrdo Schneider.

— Neka bude na vašu, odvrati žena zatajivši vlastito srce s grijeha, kojim ju bijaše opsjeo pakao.

* * *

Još osam dugih, gorko prepaćenih dana proveo je Adam u krevetu. Još se nikada nije ćutio ovako zapušten, ovako nezasluženo predan sav u moć silne i nedogledne bijede ... Sad mu se činilo, da mu je Bog ostavio iza teške bolesti život, samo da se produlje njegove patnje, kojima valida mora oprati grijeh svojih nesretnih roditelja. Mislio je, da za nj već nema u svijetu utjehe ni sreće i na ovu pomisao stegnula mu je grudi bolna, neutaživa žalost, koja je poput teške ploče rasla svojom težinom, kad bi zagledao svoje suhe i kao vosak žute prste i kad bi u svakom kretu počutio, kako je nemoćan i slab, da odoli tolikomu udarcu, što mu ga namijeniše ljudi ...

Osmi je dan ustao iz kreveta, pokupio svoju robu i drhćućom rukom i suzama orošenim očima napisao gospodji Hrastićki pismo, da mu se rastati s ovom kućom, gdje je sproveo svoje najljepše dana, gdje je našao zamjenu roditeljske ljubavi i gdje se nadao sreći, koju mu Božja providnost ipak nije priuštila.

Hrastićki se dalo na žao dječaka, kad je čitala ove bolne i iskrene riječi; misao na Adamovo djetinjstvo, njegova privrženost, naklonost pokojnoga Hrastića, sve

Digitized by Google

joj ovo žurno juraše kroz pamet; njezino srce poćuti smilovanje i njezino oko ovlaži suza kršćanske ljubavi.

— Da ga kako zadržimo? upita sada Schneidera tarući sa oka suzu.

— Ne možemo, odvrati Schneider; drugi je kalfa već namješten, a da ostane Adam u ovoj kući, stopio bi se opet, htio bi gospodariti, a onda ne bi preostalo, nego da ja odlazim ... U ostalom, ne trebate se za nj toliko starati; naći će posla drugdje, zaljubit će se u drugu djevojku, pa ne će pitati ni za vas ni za vašu kuću ... Bolje da je i sam odlučio otići, nego da smo ga mi otpravili; ovako mu možemo uvijek reći: A tko te je silio, da ideš iz kuće? ... Sam si hotio! ...

I Adam sutra dan krene slomljene duše, jedva susprežući suze, iz Hrastićkine kuće ...

Vani je bio krasan, skroz topao jesenski dan. Zagreb se kupao u sjajnom svjetlu, što se u milijonima zlatnih niti izlijevalo iz sunca kroz divnu nebesku vedrinu. U širokim ulicama vrvilo je sve životom, i Adam u tom lijepom danu, u toj veseloj vrevi života zaboravi na gorki udes, koji ga je amo bacio. Ali ta ugodna zaborav bijaše ga osvojila samo za časak. Što je dulje gledao ljepotu svijeta, vesela lica prolaznika, neku bezbrigu svjetine, koja je prolazila ulicama za svojim poslom, koja se sretala, pozdravljala i smiješila zaustavljajući se na razgovor, sustavljajući oči na hiljadu svakojakih lijepih i raznovrsnih sitnica, što se u velikom gradu jedna za drugom izmjenjuju — što je dulje ovo motrio, stade s nova u sebi sve jače ćućeti, kako je u toj jednoj radosti života samo on nesretan...

S ovakvim mislima dodje do ljekarne, otkuda je izišla neka siromašna žena noseći na rukama bolesno dijete. Jadna mati nježno je privinula k sebi djetešce, koje je sklopljenih očiju, sitna i blijeda lica naslonilo

Digitized by Google

nemoćnu glavicu o njezino rame i držalo joj se sitnim i suhim ručicama oko vrata; mati se nije obazirala ni na koga, nego se svojim brižnim licem, bolnom skrbi za svoje dijete i pomno čuvajući, da mu ne pomakne glavicu iz mirna naslona, žurila valjda kući, da mu poda kupljeni lijek. — U to dolažahu spram nje mrtvačka kola, a ona se žurno okrene i umakne u drugu ulicu; sirota, doista je u svom ljubećem srcu osjetila bolni strah i u svojoj neukosti pomislila, kako je ovaj susretaj nesretan znak za njezino bolesno dijete . . . Tko bi ovo jadnoj materi zamjerio! . . .

I Adam podje još žalosnije duše naprijed. Sad nije podnašao vesele vreve ljudstva, za to podje u pokrajnu, mirniju ulicu, a ovdje ga srete i nagovori neki čovjek, vukući se teško na dvjema štakama. Taj čovjek bio je mlad, ali njegovo suho lice skroz zemljasto-tamne boje i duboko upale mutne oči odavahu, da je i on pretrpio tešku bolest. Taj ga čovjek moljaše milostinju. Reče, da je zanatom zidar, da je pao nesretno kod neke gradnje i da si je na više mjesta polomio kosti. Sad su ga tobož zdrava otpravili iz bolnice, al kako nije za posao, mora prosjačiti.

Adam mu udijeli milostinju, a taj čas propiri ulicom sjajna, četveroprežna kočija; u kočiji sjedjaše krasna gospodja, a do nje zdrava djevojčica motreći svojim veselim, djetinjim očima ljupko svijet, što se kroz ulicu amo tamo komešao. I mati i dijete sijevahu samo od sreće u svom bogatom i sjajnom odijelu.

— Gle, ovi ne poznaju bijede, pomisli Adam, a neko nepoznato, odurno čustvo podjari mu srce. Bilo je čustvo nenavisti, kakve još nikada nije osjetio . . . Sad se nehotice sjeti onoga govora, što ga je pokojni Huber govorio na noćnom sastanku i učini mu se, da je sav taj svijet samo golema varka, sav život silna

Digitized by Google

nepravica ... Zašto ovo Bog trpi? Može li on, koji je pravedan, milosrdan, dobar i svemoguć — može li on ovo dopustiti? ... I nekaka tudja, nikad ne poćućena hladnoća stade mu podilaziti dušu, on, sam bijedan i gledajući ovoliku tugu i bijedu na jednoj, a silno obilje i sreću na drugoj strani medju ljudima, on prvi put posumnja o pravednosti Božjoj ... Dok mu ovake misli kao crne ptice stadoše oblijetati pamet, poćuti nečiju ruku na svom ramenu i usklik: Da si zdravo, Adame!

Pred njim je stajao Friedl, onaj čovjek, koji je bio predsjednik u sjednici socijal-demokrata. Njih dvojica razgovarala su o Huberovoj smrti i Adamovoj bolesti, a u to prodje mimo njih onizak, jak čovjek vrlo crvena lica i nabreknutih očiju, kako se vidi kod ljudi, koji mnogo piju. Pozdravivši Friedla, ustavi se pred obojicom okrenuvši samo na pola tijelo k njima i reče prama Friedlu hrapavim i promuklim grlom:

— Dakle večeras se vidimo.

— Svakako, odvrati Friedl, a onaj mu čovjek mahne rukom na pozdrav i udalji se žurnim korakom.

— Zbilja, reče sad Friedl Adamu, večeras imamo opet sjednicu, dodjite svakako i vi k nama; ja mislim, da ćete držati uz nas, jer eto i taj se Hrvat prikupio pod naš barjak.

— Zar taj? začudi se Adam; ta to je pekarski majstor Kolaković, čovjek imućan —

— Tko — zar taj imućan? prekine ga porugljivo Friedl. Dà, bio je imućan i mogao je steći još ljepši imutak, jer njegov je posao išao kao što malo čiji u Zagrebu; imao je svoju kuću, držao po osam kalfa i pomoćnika, tu se radilo neprestance dan i noć, a novac je padao kao kiša. Pa znate li, šta se dogodilo? Izobijestio se — a ovo vam je posljedica bogatstva. Stao

Digitized by Google

je živjeti samo za društva, pio i kartao se po cijele noći, posao su vršili i nadzirali sami radnici, a on bi jedva kada i zavirio, šta se kod njih radi. Uza to rastrošna žena, kojoj se — opet od obijesti — htjelo, da ju drže za veliku gospodju; a napokon u obijesti zlo odgojena djeca; sve je to trošilo i živjelo bez računa. Kalfe lenjarili, gospodari trošili, dok nije na čudo cijeloga Zagreba osvanuo pred Kolakovićevom kućom — bubanj. Kuću i pekarnu kupio neki Madžar, koji je bio Kolakovićev kalfa, a sad je Kolaković kalfa u pekarni toga Madžara. I sad se srdi na sav svijet i od same mržnje postao je žešći socijaldemokrata, nego je ikoji nas. Medjutim, mi ne pitamo, što koga goni u naš tabor, nama je samo do toga, da naša vojska bude jača.

— Vidiš, vidiš! kimaše Adam zamišljeno glavom.

— U ostalom, nastavi Friedl govoriti, ja mnijem, da će upravo ova rastrošnost i lakoumnost vas Hrvata biti vrlo u prilog našoj stranci. Ja naime mislim ovako: Naš čovjek — barem većina njih — naučan je štediti; to će reći, ako ima danas zaslužbe jednu forintu, a on će od nje otkinuti barem dvije ili tri desetice i spremiti ih na stran kao prištednju: ako koji dan zasluži samo pet desetica, a on će sebi u čem god uskratiti i potrošiti samo četiri. Vaši ljudi ne znaju ovako. Ja ovdje živim dulje vremena, pa sam opazio skroz protivan život. Ima doduše ljudi, koji radom prištede koji groš. Ali čim ovo poćute, a oni se odreknu svoga poslodavca, pa će okrenuti da rade na svoju ruku. Ovime nastaje mnogo gospodara, trgovčića, kramara i tako dalje i svi oni radje kubure, nego da budu radnici kod drugoga. — Drugi, kojima posao podje bolje, izobijeste se, čim osjete, da im posao donaša dobitka. Oni se pogospode, kako vi kažete i ako mu posao nosi svaki

Digitized by Google

dan dva forinta, a on potroši dnevice barem dva i pô ili tri forinta. Za ovaj se višak mora dakako zadužiti, a na dug plaća kamate te čeka, da će posao još bolje ići, pa da će dug platiti, ili se od dana do dana kaže i odlučuje: E, brate, mora se početi štediti, jer ovako to ne ide. Ali da bi počeo — o ovom, prijatelju, ni govora. Vi za to nemate dosta volje, šta li? I ova vaša slaboća privest će vas, ja držim, u naš tabor; a čim uhvatimo ovdje korijen, širit će se naša stranka poput gljiva hitro i sama od sebe.

— Bit će i u tom štogod istine, mnijaše Adam.

— Svejedno, samo da mi ojačamo; onda ćemo navijestiti kapitalu i današnjoj uredbi svijeta — rat. A večeras se vidimo, ne propustite doći! reče sad Friedl pružajući Adamu na rastanak ruku. — A kamo ste sad pošli? Valjda ne radite, dok se posve od bolesti ne oporavite?

— Ja nemam posla, odvrati mu Adam ponešto nevoljkim glasom; kod Hrastićeve sam otkazao.

— Zbilja . . . Hm, u najnovije se doba i naš Schneider drži nešta čudnovato . . . Već ga nije bilo u tri sjednice . . . hm . . . ja slutim svašta . . . Medjutim, večeras dodjite svakako, tamo će se naći vaših drugova, koji će vam s mjesta kazati, gdje je za vas posla. Jer naša stranka ide i za tim, da se po mogućnosti pomogne drugovima, koji se nadju u nevolji . . . Dakle — dok se vidimo!

— S Bogom! odzdravi Adam i ostane jedan čas gledajući zamišljeno za Friedlom, a onda podje, poćutivši novu navalu teških čustava, naprijed.

Digitized by Google

7. Adamu počinje prijati nova nauka. Nenadana ponuda. Pismo Anci i odgovor na pismo. Adam ostavlja Zagreb.

Te se večeri našao opet Adam u poznatoj sobi male krčmice, koja se nije ni u čem promijenila; vrh stola ista slaba svjetiljka, isti dim, isti žamor, isti stolovi sa punim bocama vina, dapače i isti ljudi, do kakve petorice, kojih još nije poznao. Od starih, što ih je ovdje prvi put bio našao, manjkao je samo pokojni Huber i Schneider. Kad je Adam ušao u sobicu, podigne se Friedl, pruži mu prvi ruku, a onda umoli društvo, da se utiša i reče od prilike ovako:

— Ovo je naš vrli drug, koji je čestitoga pristašu naše stranke s pogibelju vlastitoga života htio oteti smrti; ja držim, da ga moramo večeras svečano pozdraviti i kliknuti: Čast ovomu bratu i hrabromu vojniku pod zastavom naše vojske!

Silni, zaglušivi «slava!» zaori zadimljenom sobicom, da se bledjano svjetlo pod stropom uzgibalo kao na vjetru.

Al ovo ne bijaše dosta. Kad se smirila vika i svaki pojedinac stisnuo Adamu ruku, umoli opet Friedl za mir, a onda se potisne pod samu svjetiljku i izvuče iz džepa nekake njemačke novine.

— Drugovi, reče Friedl, u ruci mi je jedan broj njemačkoga lista, koji najodlučnije zastupa težnje nas socijal-demokrata. Molim vas za posluh!

Sad čitaše Friedl na glas dopis iz Zagreba, pisan dakako njemačkim jezikom. U dopisu je kićenim riječima i živahno bila opisana smrt pokojnoga Hubera, a još zanosnije odvažnost i junaštvo Adamovo. Na koncu pako stajaše pisano: «— U Huberu izgubila je naša stranka, koja je u ovim krajevima žalibože i onako

Digitized by Google

još vrlo slaba, vrijednoga i čestitoga druga. Al za to nam je njegov gubitak nadoknadjen sa još vrednijim i čestitijim drugom Adamom Jeličićem. On je, uvidjajući pravednu borbu socijalne demokracije, stupio u naše kolo i mi sebi za takva člana moramo čestitati; jer Jeličić je čovjek bistre glave, pošten, radin kao pčela, čestita srca, u kratko, čovjek, koji bi svuda sa svojim vrlinama dično i slavno pristao. Mi ga za to u našim redovima pozdravljamo s iskrenim: dobro nam došao! i kličemo mu tri puta burni «slava!»

Silni «slava!» uzdrhta iznova sobicom, a dvojica dignu Adama na ramena i ponesu ga uz neprekidne povike oko stola.

Adam bijaše ganut, njemu je godilo ovo laskanje, on je ovdje nakon bolno proživljelih dana našao opet ljudsko društvo, koje ga voli. On je barem ovaj čas tako osjećao i mislio, da mora pristati uz te ljude, koji evo pokazuju, da imaju za nj srca i ljubavi. Ta ovi ljudi naviještaju rat ljudskomu društvu, koje je onako ljuto povrijedilo njegovo srce i onako silno ražalostilo njegovu dušu; i u njemu se sada podjarivaše podmuklo i nelijepo čustvo osvete i — da se zahvali na ovom odlikovanju i tobožnjoj sućuti — više sa jezikom, nego sa srcem, ni ne promišljajući, što će reći, izjavi sakupljenim radnicima: Hvala vam, braćo, jest, evo me, ja sam vaš!

A kroz zadimljeni zrak potresoše se po treći put povici: slava!

Iste večeri propovijedaše neki pristariji čovjek žute, dugačke i neuredne brade, neugodnih, nepovjerljivih očiju i vrlo otrcana odijela o težnjama socijalne demokracije. Od njega čuo je Adam kraj ponovljenih misli o ljudskomu društvu, gdje da vlada nepravda i nejednakost, bijesni nasrtaj na crkvu i na vjeru, koja da

Digitized by Google

služi bogatašima i podržaje onu nejednakost i nepravičnost u ljudskomu društvu; jer ona da uči siromake, neka mirno podnašaju svoj udes, neka se ugledaju u Isusa Hrista i neka čekaju, da će ih Bog za njihovu smijernost i njihovo trpljenje nagraditi na drugom svijetu. — «A što će nama to ludo obećanje iza smrti?» vikaše sada uz odobravanje društva taj čovjek; «neka u to vjeruje tko hoće, mi nemojmo vjerovati; mi hoćemo da živimo na ovom svijetu dobro, a šta nam stalo za drugi svijet, što ga nijesmo vidjeli!»

Adama podilažahu trnci, dok je slušao ove riječi; al on se naglo podao tomu društvu, te je sada ćutio, da ne smije ustati proti ovoj nauci, koja se opirala njegovu dubokomu nabožnomu čustvu i njegovoj tvrdoj vjeri u nauk Isusa Hrista.

Zatim nastavi isti čovjek govoriti proti domovini i rodoljublju. Priroda, reče, nije nigdje napisala na zemlji granice, gdje će obitavati Hrvati, a gdje Nijemci, za to: sav svijet svima! Jedan narod ne smije biti neprijatelj drugomu, to se protivi jednakosti, što ju je socijalna demokracija napisala na svoj crveni barjak. Kad se složno dignu pod tom zastavom svi radnici cijeloga svijeta, nestat će tih medja medju pojedinim narodima, i mi ćemo stvoriti na ovoj zemlji ono, što vam vjera obećaje tekar na onom svijetu — t. j. raj.

Da se sve to postigne, valja da svi ljudi bez razlike po imetku, po spolu i po stališu, svi, počevši od osamnaeste godine svoje dobe imaju pravo glasovati i birati ljude, koji će stvarati zakone. Onda će pasti današnji nepravedni zakoni, onda će se ukinuti vojska, koja danas proguta na hiljade milijona, dok sirote radnici živu u bijedi.

Jedva je taj govornik dovršio, dakako opet uz klicanje i pljesak svoga društva, opazi Adam, da se u

Digitized by Google

jednom kutu sobe digla u vis crvena i jaka glava nekadašnjega pekarskoga majstora Kolakovića. Njegovo žarko-crveno lice, plamteće oči i neki napor, da istisne prvu riječ, sve je odavalo, da je bivši majstor, a sadanji kalfa u svojoj nekada vlastitoj radionici — pijan. Sa velikom tegobom istisnuo je Kolaković nekoliko riječi, kojih nije ipak nitko od društva razumio; svi ga gledahu porugljivim očima, nekoji opetovahu oponašajući pentanjem gdjekoju mu riječ, a netko mu dapače dovikne: «Da si manje u čašu gledao, ne bi te danas doista ovdje vidjeli!...» Što dalje, pleo se sve više Kolakoviću jezik, dok se nije i sam sebi nasmijao, kako ga ismjehavahu drugi; a onda sjedne, ispije još nešta vina i napokon usne spustivši glavu na stol.

Na taj prizor uhvati Adama najprije čustvo ogavnosti, a onda mu čisto sažali duša toga bijednoga čovjeka, koji je ovako uništio svoj lijepi imutak i danas, mjesto da pod stare dane uživa mir u svojoj pošteno stečenoj muci i uz svoju djecu, koju je barem on mogao odgojiti u Božjem strahu i učiniti ih vrijednim svojim nasljednicima i poštenim i uglednim članovima u ljudskom društvu — mjesto toga danas je evo na ruglo mladim ljudima, ubija prekomjernim pilom svoj razbor, gazi nogama stid i ponos zreloga čovjeka...

U ovom razmišljanju prene Adama nagovor nekog mladjeg člana društva, koji je prišao k njemu i kazao u njemačkom jeziku, da je takodjer krojački radnik, a ujedno mu ponudi mjesto u radionici svoga gospodara, koji da treba jednoga kalfu.

Adam upamti stan toga majstora, a kako je sada društvo začelo pjevati i češće čašama kucati, oprosti se Adam iz društva, ispričavši se slabošću, koja mu je iza bolesti ostala.

Kad se našao na ulici u gustom mraku, kroz koji

Digitized by Google

se teško probijalo svjetlo gradskih svjetiljaka, podje žurno kroz prvu ulicu, a onda htjede zakrenuti u ulicu, gdje je stanovala Hrastićka . . . Bio je čisto zaboravio, da već ne spada u onu kuću; sad se ovoga sjetio i na ovu pomisao stegne ga nešta u prsima; časak se zamisli i naslonivši glavu o desnu ruku, zagleda se žalosnim pogledom preda se, pitajući sam sebe: A kamo sad? . . . Deset godina boravio je u onoj kući i živio u njoj ni ne pomislivši ni jedanput, da bi ikada budi svojom, budi čijom inom voljom mogao iz nje otići . . . Koliko je krasnih nada u svojoj mladenačkoj maštи pleo s tom kućom — a sad stoji evo bačen i svih onih nada nestalo je u jednom trenu kao da ih je progutala ova crna noć . . . Sve bi pregorio, sve bi zaboravio, ta — moj Bože — širok je svijet, al srce ga muči, jer se u nj neizbrisivo urezao lik one djevojke . . . I nju — oh nju ovako na jedared da izgubi, da se odreče ove najveće sreće, što ju njegova pamet može zamisliti! Oh, ovo nije nikako moguće! . . . A ipak! Udaje se — rekoše mu, bit će žena drugomu . . . ona?! Ne, to ne smije dozvoliti, ta dozvat će u pomoć ma koga! . . .

I mladić pritisne šaku na čelo, a od same boli, što ga je sada pekla i davila u tom burnom, mladom srcu, skočiše mu na oči suze . . .

Taj čas začuše se teški koraci i dubok kašalj nekoga prolaznika. Adam htjede poći dalje, a u to opazi pod svjetiljkom Friedla.

— Zar ste se svi rastali? upita Adam dočekavši dolaznika.

— Bijesa! Oni se ne rastaju do zore . . . Moja su prsa slaba, ne podnosim onoga dima, pa sam im umakao. A vi — ne ćete li još spavati!

Digitized by Google

— Išao bih ... ali kamo? Teško mi je pri srcu, vrlo teško ...

— Za Hrastićkinom radionicom? Eh, šta govorite! Ne budite žena — vaš je svijet: mladi ste, pristao i lijep čovjek, imate razbora i zdrave, u poslu izvještene ruke, pošten ste i odvažan čovjek — šta ćete više? Velim vam — vaš je svijet!

— Ah, nije to tako! uzdahne Adam; za nj je bilo sve ono, što je nabrajao Friedl kao sićušna mrvica napram nedoglednoj sreći, koju je žudio doseći po svojoj ljubavi.

— Junački naprijed! Ne pristoji vam se ovako maziti kao dijete; vas čeka velik posao, pokle ste stupili u našu stranku.

Ove je riječi Adam gotovo prečuo; u svojoj dobrodušnosti pomišljao je sada, ne bi li se otkrio tomu čovjeku; nije znao šta — al bilo je nešta u tom pognutom i boležljivom starom radniku sa njegovim čednim, dubokim očima, nešta, šta ga je privlačilo k njemu, što ga je nukalo, da mu se slobodno povjeri kao ocu. — Ah, pa šta je, gore mi ne može biti! pomisli najposlije u sebi i reče Friedlu:

— Slušajte, ja sam vrlo nesretan čovjek; savjetujte mi.

— Ja — tebi da savjetujem?

Adam se čisto prene od glasa, kojim je stari Friedl ovo rekao; oba stadoše sred ceste, a Friedl uhvati svojom košćatom rukom Adamovu ruku i reče:

— Sinko, ti si vrlo dobar; tvoje je srce nepokvareno, jer tko bi od onih, što su bili s nama, došao k meni po savjet? Takva ti se roba danas malo traži, pa osobito od ljudi, kakav sam ja ... Al pitaj, reći ću ti, uputit ću te kako me pamet uči.

Adam ispripovijeda svoju ljubav, a stari ga drug

Digitized by Google

slušaše, nasmiješivši kadikad trpko svoje tanke i blijede usne. Kad je Adam dovršio, uhvati mu Friedl opet ruku:

— Ti pitaš savjeta od mene? Dobro, reć ću ti, al znam, ti me ne ćeš slušati. Večeras si stupio medju socijal-demokrate. Znaš li, što to znači za neukoga radnika? Znači, da si se odrekao svega u svijetu i da si pošao putem, koji vodi dalje, nego smo te ovdje naučali. Naša socijal-demokracija ne pozna Boga ni zakona, ni obitelji ni prijatelja; mi počinjemo s onakom naukom, a svršavamo vatrom i bodežom, jer hoćemo da sataremo u prah i pepeo sve, što su načinili ljudi; naša je zadaća: dolje sa crkvama, školama i sudnicama ... Uništiti sve — a što će i kako će biti onda, to ti mene ne pitaj ... Al čeka i tebe ovo ... Mora to doći i kod nas ..., pa ako pade na te kocka, onda moraš dignuti u zrak ako treba i pedesetoricu na jedanput ne pitajući, jesu li pravi ili krivi ... Reci, hoćeš li to moći, ako te kod kuće čekaju žena i djeca? ... Ja, vidiš, ja bih to mogao učiniti, jer nemam nigdje nikoga ...

— To da će se tražiti od mene? Ta vi se šalite, reče čisto nevino Adam.

— Pa zašto ne? Tko će ti braniti? Žene nemaš ... ako ti ne brane možda otac i mati?

— A Bog?

— Ti — vjeruješ u Boga?

Adamu se smuti na ovo pitanje; nakon stanke reče trpkim smijehom:

— Čemu me ovo i pitate?

Friedl opet stane i stisne žešće Adamovu ruku, a njegove oči čisto sijevahu u dubini:

— Reci, ćutiš li Boga — kako li da te pitam? ... Oh, šta ćeš mi govoriti ... I ja sam ga tako ćutio, ali

Digitized by Google

je to davno... Sinko, onda mi je bilo dobro, bio sam sretan čovjek u svijetu, moja duša je bila puna nečesa, što me je uznosilo, što mi je davalo da poćutim ljepotu svijeta i dobrotu ljudi, što me je znalo uzdići i onda, kad bi me potištilo zlo... To je valjda bio Bog... Al ja sam ga davno izgubio i sad nema svega onoga u mojoj duši, sad je prazna, kako li da ti rečem... Ne ljubim nikoga, ne veselim se ni čemu...

Ruka staroga radnika drhtaše, a Adamu bijaše kao da ga je lancem sapeo, što je onim košćatim prstima stiskao njegovu ruku.

— Pa ja ni ne marim, nastavi Friedl svojim tvrdim glasom; vjera je samo opsjena... Ta rekoh ti, što nas čeka: petrolej, bodež, otrov... smrt svemu!... A onda neka se digne novi svijet, neka započne život s nova bez ovih ljudskih uredaba... bez Boga... bez gospodara! Svima jednaki teret i jednaka prava; ne smije biti boljih i gorih, slabijih i jačih, siromašnijih i bogatijih — potpuna jednakost u svem! I kad se ovo postigne, onda je svijet stigao do svoga cilja, onda će njime zavladati sreća: a tad će biti suvišan Bog i zakon...

Adam slušaše sa užasom u duši ove riječi; sad ga čisto hvataše strah u blizini tog starog čovjeka i on pokuša izvući svoju ruku iz Friedlove, koji ga držaše čvrsto kao željezom.

— A da se to postigne, treba žrtava! nastavi Friedl svojim dubokim i muklim glasom. Svaki radnik mora biti pripravan na smrt proti cijelomu svijetu, on mora misliti samo jedno: uništiti sve, neka ne bude ničesa!...

Adamu podje za rukom da oslobodi svoju ruku iz Friedlove, a onda nastojaše, kako da se riješi toga čovjeka, za kojega mu se sada činilo, kao da nije pri zdravoj pameti. Kako se u istinu ćutio slabim i umo-

Digitized by Google

renim iza bolesti, reče ovo Friedlu i time nekako uspije, da se s njime raskrsti.

Ovo bijaše prva noć, što ju je morao prospavati u gostionici. Kako mu se bolno primilo duše, kad je pomislio, da mu je od danas nakon punih deset godina uskraćeno zakrilje one mile i prijatne sobice, gdje bi u večer prije spavanja pobožno molio pred slikom sv. Ane svoju večernju molitvu, spokojno prospavao noć i zorom vedar ustajao na noge sa slatkom pomišlju, da će sresti Anku i nazvati joj «dobro jutro». — Zar mu je sva ova toli nevina i neznatna radost zbilja za uvijek oteta?

Sutra dan javio se Adam novomu gospodaru po imenu Petru Brajdiću, koji ga s mjesta primi u posao. Ovdje se medjutim slabo ćutio zadovoljan. Kućica, u kojoj je bila radionica, bijaše stara i istrošena, krov joj naheren, gdjegdje izrasao na njem čup trave; zidovi bez jasne boje i omrljani, prozori klimavi, pragovi istrošeni, uglovi odbiti, streha u dvorištu nagnuta na izgnjilim stupovima kao da će se sad na štropoštati na zemlju, a samo dvorište — široko kakvi podrugi metar — tamno, bez zraka i puno izmetina, gnjila drva, blatnih krpa i svakojaka razbijena i istrošena posudja.

Radionica bijaše prostrana, ali vrlo neprijatna soba. Zidovi joj nijesu davno naličeni, njihova je boja siva, a povrh peći vide se tragovi dima. Na nekoliko mjesta bijele se povisoko na zidovima četverouglaste krpe, kao jasni svjedoci, da su ovdje dugo vremena visjele slike i štitile pod sobom zid od dima, prašine i drugoga smrada, što se pomalo slijegalo na zidove. Adam se mahom domisli, da su to bile svete slike i da ih je odstranila sa zidova socijalno-demokratska družba, kojoj su pripadali radnici ovoga majstora. — Sad nemaju ti

Digitized by Google

blatni zidovi drugoga uresa do nekoliko neuredno pribitih i šarenih slika bez okvira, koje su prikazivale razne krojeve muškoga odijela. Kraj dvaju prozora te sobe smještena su dva stroja za šivanje, po sredini dugačak stol za krojenje, a sa strane nekoliko stolica. Kao što soba tako je i to namještaja bilo staro i istrošeno, a sve, kao što i blatni, pun škulja pod, posuto odrescima od svakovrsna sukna.

Kad je Adam stupio prvi put u radionicu na posao, bijaše ponedjeljak. Kad ga je tu vidio gospodar, očevidno mamuran od prošle noći, upita ga začudjeno: Zar ćete danas raditi? ... Na to vam moja radionica doduše nije naučna, ali ako hoćete, ja vam ne mogu kratiti ...

I čitavi dan probavi Adam ovdje sam uz posao; niti ga je tko nadzirao, niti za nj pitao; da je htio, mogao je čitavi dan prospavati, kao što ga je probavio u poslu.

— Čudan je to svat, taj gazda Brajdić, pomisli Adam; sad se ne čudim, da u toj kući sve ovako kukavno izgledje.

Slijedeći dan dodje u posao samo jedan kalfa, a ostala dvojica dadoše se na posao istom u srijedu.

Ovako je to išlo svakog tjedna, a s vremenom dozna Adam, da se čestitiji radnici ni ne daju u posao njegovu gospodaru, koji da doduše razumije svoj posao, ali je podan piću i lijenosti, te s toga pun duga; za to ga ostavljaju sve bolje mušterije i t. d.

Ovaki glasovi nijesu godili Adamu, te on odluči, da će se raskrstiti s ovim majstorom, čim mu se pruži zgodna prilika.

Ni novi drugovi — ljudi podani prekomjernu piću i kartanju — ne bijahu mu u volji. Radili su neredovito, a kad bi zaslužbu primili u subotu, ne bi se vra-

*

Digitized by Google

ćali k poslu, dok ne bi i posljednji novčić zatukli. A tad bi morao Adam po dva dana slušati njihove bljezgave i odurne šale, što bi ih po krčmama proživjeli.

Sva tri druga bijahu u kolu socijal-demokrata i držahu dakako u tom pogledu i Adama svojim, ako-prem ta nauka nije nikako mogla da se pravo priljubi Adamovu srcu.

On je našao u njoj nešto, za što mu je srce govorilo, da je pravo. Tako mu se svidjao zahtjev, da se radnicima umanji prekoredni broj radnih sati; da se u tvornicama i radionicama ne upotrebljavaju djeca za rad, koji je za odrasle ljude; da se s radnicima, a navlastito s naučnicima postupa čovječnije: da ih se ne pusti spavati u vlažnim i bezračnim prostorijama, da im se ne daje nezdrava hrana, da ih se ne tuče i t. d. Dalje da dnevnica radnika ne bude nikada tako malena, da od nje ne može radnik skrbiti tako za svoju obitelj, da joj podaje zdravu hranu, čist odjev, zdrav stan i priličan uzgoj. — Nu ove i mnoge druge pravedne i čovjekoljubive zahtjeve oslabljivahu ti ljudi naročito nerazložnom vikom na vjeru; a ta vika nije dolazila od kakova osvjedočenja, nego od nekog nesvjesnog prkosa ili je bila nerazborito i nesvjesno oponašanje drugih; t. j. jedan je čuo vikati na vjeru, pa je bez razloga stao vikati i sam, a njemu se opet bez razmišljanja i bez kakova povoda priključiše drugi. Takvi su ljudi: nema na svijetu te ludorije ni te laži, koja ne će naći svojih pristaša, i to pristaša bez osvjedočenja, koji su za nju samo za to, što je novost — i slijepih pristaša, koji će ju oduševljeno braniti i proti istini jasnoj kao sunce.

U nadi, da se s ovim društvom rastane, prodjoše mu blizu tri mjeseca. Kroz sve ovo vrijeme ne bijaše dana, da nije uvijek s jednakim bolnim čeznućem po-

Digitized by Google

mišljao na Anku. Ona se bijaše vratila k majci, a o njezinoj udaji ne bijaše čuti ništa, akoprem se Adam o tom kroz razne znance vrlo marljivo raspitivao. U njemu živio je neki tajni i nedokučljivi glas, koji mu je u ljubećem srcu neprestano oživljavao i podržavao nadu, da ga djevojka voli. Kad bi povjerovao tomu glasu, opet bi ga čisto ponijela velika sreća i u njemu bi se probudila stalna i neporušiva vjera, da će milu djevojku osvojiti pa bilo kada mu drago! — Ali opet bi bilo časova, gdje mu se činio onaj tajni, nutarnji glas samo kao pusta varka, gdje bi pomislio, da se svoje sreće mora odreći za uvijek. Tad bi se, svladan žalošću, ćutio sav potišten i u širokom svijetu izgubljen kao listak, što ga oluja skine sa stabla i ponese na svojim bijesnim krilima u divlji vrtlog.

Medjutim se u Hrastićkinoj kući mijenjalo koješta. Ponajprije nestalo je na radionici stare tvrdke «Krojačnica Petra Hrastića» — a mjesto nje kočila se nova, velika ploča s njemačkim napisom: «Krojačnica Hrastić i Schneider». Schneider ne bijaše dakle više Hrastićkin kalfa, već je stupio s njome kao drug u poslovnu zajednicu.

Sama Hrastićka bacila se od jedared u toli sjajan i raskošan život, da je većina Zagrepčana, koja je znala, da se tako sjajno od njezinih dohodaka ne da živjeti, držala, da je udova dobila na veliku lutriju. Nije bilo dana, da se radi zabava nije u kočiji vozila na koju god stranu Zagreba; uza nju sjedila bi čedno Anka, te je bilo vidjeti, da ju u taj sjaj uvlači proti želji majčina volja; a gdjekada samo pratio bi ih na tim zabavama i Schneider, kojemu je takodjer po ponositom i samosvjesnom držanju bilo vidjeti, da se naglo dočepao gospodstva i imutka. — Mnoga je bogata a tašta zagrebačka gospodja zavidjala Hrastićki sjajna odijela i

Digitized by Google

najnovije zlatne nakite, što bi ih po sebi pometala, a mnoga opet mati i mudra žena kimala bi, videći ju, zamišljeno glavom: «Dokle će to ovako ići?...» Ali kako je Hrastićka tako naglo ušla u taj raskošni život, nije pogadjao nitko; za svoju nesreću opazila je prekasno i sama, kako se ludo dala navesti na tanak led.

Jedne nedjelje, kad je Adam šetao Ilicom, juraše prama njemu kočija, u kojoj prepozna iz daleka Hrastićku i Anku. Njegovo srce zakuca plaho, i u isti čas svlada ga čustvo ljubavne sreće i mladenačkoga stida i prije nego se prenuo iz tog stanja, koje potpuno nalikovaše nesvjestici, projuri kočija kraj njega toli žurno, da je jedva dospio u pravi čas pozdraviti obje žene. Hrastićka mjesto odzdrava odvrnu od njega ponosito glavu, nu zato mu Anka kimnu dva i tri puta toli ljubežljivo na odzdrav, da mu je njezin ljupki i prijateljski smiješak ravno osvajao srce. Dapače kad je kočija odjurila dalje, obazrjela se njezina glava dva puta za njim; njemu se pričinilo, da joj je još uvijek lebdio na licu onaj nedužni i iskreni smiješak i da je njezino milo lice od djevojačkoga stida — čega li — čisto zažareno bilo. — Ovaj dan brojaše medju najsretnije, što ih je proživio od svoga odlaska iz Hrastićkine kuće. Njegove žarke osjećaje podizaše neprestano onaj pogled i ljubazni posmjeh Ankinih očiju i od same sreće vapijaše njegova duša neprestano: Oh Bože — dakle ipak — ipak će biti moja! — —

Kad je slijedećega dana — u ponedjeljak — opet po običaju sam Adam radio, udje u radionicu neki strani gospodin i pitaše za gospodara, kojemu da je već pred dulje vremena odijelo naručio. Dok je taj gospodin čekao majstora, upusti se s Adamom u razgovor, te ga ispitivaše, gdje je izučio svoj zanat i je li toliko vješt, da bi mogao i samostalno voditi krojačku radio-

Digitized by Google

nicu. Čini se, da mu se Adam sviknuo, s toga mu naglo predloži ovo:

— Ja sam, reče, načelnik iz mjesta I. nedaleko Zagreba; u mjestu živi mnogo odličnih obitelji, a nemamo krojača: stari neki majstor, što smo ga imali, umro je nedavno, a od tada prisiljeni smo sve odijelo naručivati iz Zagreba. Kad bi se našao vrstan i marljiv krojač, ja jamčim, da bi mu posao išao prekrasno; pokojni stari majstor slabo se razumio u moderni kroj, nije dapače htio raditi ni šivaćim strojem, nego sve rukama, pa je stekao kućicu i priličan imutak. — Vi mi se činite marljiv i vješt čovjek — ne bi li pošli k nama? Za prvi početak mi ćemo vam jamčiti za sukno kod zagrebačkih trgovaca, a s vremenom, budete li vrijedni, ne će toga već trebati.

— Hvala vam lijepa na pozivu, odvrati Adam; vaša ponuda ne čini se loša, nu ipak je takova, da bi o njoj morao koji dan razmišljati. Što se jamstva tiče, mislim, da ne će biti nužno, jerbo imam par stotina od svoje zaslužbe prištedjeno. Za osam dana mogao bih vam kazati svoju odluku.

— Pa dobro; evo vam moje adrese; svjetovao bih vam, da prihvatite moju ponudu, vidjet ćete, da nije loša.

Adam nije mnogo razmišljao o ponudi; još isti dan odluči, da će poći u I. Ovo mu je bila dobra prilika, da se riješi Brajdićeve radionice i sadašnjih drugova, a preuzeti samostalan posao bijaše za nj nešto zamamljivo; pa to je napokon i svrha čovjeka u svakom obrtu, dapače u znanosti i u umjetnosti: najprije si učenik, a kad si postigao dovoljno znanja, postaješ samostalan i svoj.

Napokon — govoraše Adamu nada — ako posao

Digitized by Google

podje sretno, kao što obećaje načelnik, doći će prije i vrijeme, gdje bih mogao uprositi Anku.

Tu mu padaše na um jučerašnji doživljaj, a slatko uvjerenje, da mu je srce djevojčino sklono, oživi sada u njemu jače nego ikada. Pod snagom toga uvjerenja odluči izjaviti djevojci pismom svoje želje u nadi, da će mu i ona priznati svoju sklonost; a tad, kad bude ovo čuo od nje, pripravljat će se trostrukim marom, da ju privede k žrtveniku, pa tako konačno započne sreću, o kojoj mu je duša najbajnije basne pričala.

Pismo, što ga pisaše Anci, bijaše u početku iskreno, ali gotovo hladno; nije mogao zaboraviti, kako se morao rastati sa Hrastićkinom kućom, zato je sada htio sačuvati svoj ponos i pokazati, da umije muževnom snagom savladati svoje osjećaje, ako mu se djevojka usprotivi. Ali kad je stao govoriti o svom srcu, nije umio niti mogao ostati onako hladan; svaka riječ bijaše tada vrela kaplja iz njegova srca, gdje je izmedju svih ljudi živjela ona prva onako blaga, mila i uzvišena, kako ju je samo njegova pamet pomišljala i spominjala.

Slučaj je htio, da je poštar uručio list Ankinoj majci u ruke. Oholu ženu, kojoj bijaše Schneider napunio već prije glavu, da će Anka po svojoj ljepoti i tobož po ugledu svoje majke dobiti Bog zna kako otmenog i velikog gospodina, spopade bijes, kad je pročitala Adamovo pismo. U prvom času svoje jarosti odluči, da će sama odgovoriti Adamu, te mu u ime svoga gospodstva pokazati, kolika je to od njega drzovitost, što se on, kukavni krojački kalfa, usudjuje pomišljati na kćer «jedne gospodje Hrastićke». Ovo umišljeno gospodstvo, što ga je u toj ženi uzgojio Schneider — a znao je zašto — bijaše joj čisto opojilo pamet: ona je skroz zaboravila bila, da je i sama kći siromašnoga krojača i da joj je i muž bio ovaki pošteni radnik. — Nu kako

Digitized by Google

se u njezinoj kući nije ništa radilo ni odlučivalo bez Schneidera, svlada se i pokaže njemu Adamovo pismo.

— Pa šta ćete sad? upita ju Schneider svojim lukavim smiješkom, kad je doznao sve, što je bilo u pismu.

— Odgovorit ću mu i pošteno mu očitati, kako se usudjuje misliti na moju kćer.

— Vi? Ta on ne piše vama.

— Zar ja nijesam njezina mati?

— Istina — al on se ne otima za materom, nego za kćerju; a kćerka ga — ako me svi znaci ne varaju — nije takodjer još zaboravila.

— Mislite li?

— Ne samo što mislim, nego sam o tom tvrdo uvjeren; moje je oko u tim stvarima iskusno. Pa ako vi odgovorite, znate li, što će si misliti Adam? Mislit će si: briga mene za tvoje grožnje i psovke; ne otimljem se ja za tobom, nego za Ankom. Pa će čekati bolju zgodu i reći djevojci ovo, što joj je u ovom pismu napisao. Anka će to jedva dočekati, njihova će se srca sporazumjeti, a onda ih ne ćete rastaviti ni vi, ni ja, ni ikakva sila na svijetu.

— Mogao bi se i taj bijes izleći, reče na to zamišljeno Hrastićka; pa što da radimo?

Schneider nategne još lukavije svoja usta na smijeh:

— Sama Anka mora odgovoriti.

— Hodte — ja vas ne razumijem.

— Ali s vašom rukom. Sjednite, ja ću vam kazivati u pero njemački, što će se odgovoriti, a vi prevedite na hrvatski, potpišite Anku — i stvar je uredjena barem za koje vrijeme; ako se bude dobro pazilo, da se Anka i Adam ne susretaju — jerbo se u susretima dade s očima razgovarati — možda ih tim pismom raskrstimo za uvijek.

Digitized by Google

Pismo, što ga skovaše, bijaše kratko, a glasilo je ovako:

Gospodinu Adamu Jeličiću

u Zagrebu.

Kako vidim, Vi ste moje prijazno ponašanje, kakvo po uzgoju naobražene djevojke spram svakoga pokazujem, krivo sebi u prilog tumačili. Molim Vas s toga okanite se misli, da bih se ja ikada mogla zaboraviti i na Vaše nepromišljene želje pristati.

Sa štovanjem

Anka Hrastić.

— Baš dobro! klikne Hrastićka, kad je pročitala dovršen list; ovo će mu doista rashladiti krv.

Malo zatim naglo se nešta dosjeti i reče sva puna brige Schneideru:

— A ako on raspozna moj rukopis?

— Ne bojte se! umiri ju Schneider; poznam ja zaljubljene ljude! Ovaj će ga list ubiti kao puška; ne će imati kad da pogleda, odakle je došao udarac.

* * *

Dok se ovo kovalo, sjedjela je Anka u svojoj sobi pri švelu; svoju lijepu glavicu naslonila bi svaki čas na ruku i zagledala se turobno i duboko zamišljena preda se. Dugo je već tomu, što se često ovako zamišlja i pita se: Što je moglo sklonuti Adama, da je naglo ostavio njihovu kuću? Mnogo je puta pitala ovo majku, a ona bi samo slegla ramenima: «Tko to zna? Objest — što bi drugo bilo?» — Kako joj je vesela, vedra i draga bila ova kuća, kako spokojan i pun tihe sreće život, dok je Adam kod njih boravio! Sad je sve pusto, neveselo i mrtvo . . . O Bože, zašto je ovako moralo doći? . . .

* * *

Digitized by Google

Sutra dan uruči listonoša Adamu tobožnji Ankin odgovor. Mladić ga otvori drhćućim rukama i pročita od početka do kraja na dušak ... Prvi čas osjeti slabinu u mozgu, a mahom zatim kao da bez ikakve boli u srcu umovaše hladno: gle, ja sam ju držao, da je djevojka nježna i uzorne dobrote, a kad tamo, ona jednako tašta i ohola kao njezina mati ...

Ali malo proteče vremena, a ljuta, neizreciva bol stisnu mladiću srce ... Oh, kakva bila, on ju je ljubio, ljubio svom snagom svoga poštenoga i otvorenoga srca! ... Kao ubijen dovuče se u svoju sobu, baci se licem u jastuk i proplače ovako bijedan svu noć.

8. Novi znanac. Nekoliko večernjih razgovora.

Za petnaest dana radio je već Adam u svom novom boravištu. Odličniji žitelji, za koje je radio, cijenjahu ga i zbog marljivosti i zbog vještine u poslu od dana do dana više; samo se čudjahu, što se taj mladi čovjek, kojemu se uza sve više navaljujući posao otvarao izgled u najljepšu budućnost — držao zatvoren, mučaljiv i svedj zamišljen kao čovjek, kojemu je sve u svijetu propalo. To je bilo isprva, a onda se priviknuše na nj pa govorahu: «Glavno je, da je u istinu vješt i marljiv majstor; a što se onako zamišljeno drži, bit će da mu je narav takova».

Tko bi se dakako bio dosjetio, kakvu ranu nosi na svom srcu mladi majstor!

Od svih ljudi u mjestu se približio Adam osobito jednomu gospodinu, za koga nije znao, ima li ga više štovati ili ljubiti. Bio je to učitelj Skrbnić, koji je ove iste godine došao u I. Tomu je gospodinu moglo biti oko četrdeset godina; bijaše visoka rasta, krasne i umne glave, ponešto blijeda lica, visoka čela, dobrostivih i

Digitized by Google

umnih plavih očiju, i dugačke, plave brade. Bio je vrlo ozbiljan čovjek, koji je u slobodno vrijeme neprestano čitao. Ulicom išao je zamišljen, a nekoliko krupno urezanih crta na njegovu čelu i kraj usana odavaše, da ga je u životu mnogo briga trlo. Pred godinu dana otela mu je smrt vjernu drugaricu, a taj ga udarac uza svu mudrost, kroz koju je gledao u život, bijaše vrlo potištio. A kakvo čudo! Ostalo mu je na brizi šestero djece; najstarija djevojčica od dvanaest godina, a ono drugo pet dječaka, najmladje od godine i pô. Za nj nije bilo, ako će djeca a i on sam uživati kućni red, nego da sebi potraži novu drugaricu; al kako je bio mudar čovjek, mišljaše dobro, da bi se morao namjeriti na osobito požrtvovnu ženu i uzornu kršćanku, koja bi se htjela žrtvovati, da s pravom materinskom brigom preuzme uzgoj šestere djece.

Ovaj gospodin bijaše pozvao Adama u svoj stan, da mu pokrpa i koješta sašije za djecu, kad ga ne budu drugi poslovi vezali. Sama pojava gospodina Skrbnića bijaše Adamu vrlo ugodna, a kad je doznao, kakva ga je obiteljska nesreća zatekla, odazove se s najvećom pripravnošću njegovu pozivu i od tada provede svake večeri po koji sat u Skrbnićevu stanu. Više od novčane nagrade cijenio je Adam onaj pametni govor, što bi ga svake večeri slušao iz usta g. Skrbnića. Nije bilo stvari, o kojoj nije ovaj gospodin umio temeljito i zanimljivo pripovijedati; a kraj toga njegov muževan, krupan i zvučan glas, pa osobito lijep način pripovijedanja zanijeo bi Adama tako, da bi ga, što no riječ, gladan i žedan slušao. Još se za nešta ćutio Adam prama ovomu gospodinu obvezan i zahvalan. U gospodina Skrbnića bijaše sila knjiga; čim bi o čem stao pripovijedati, mašio bi se u ormar i iznjeo kakovu knjigu riječima: «Ako želite o tom opširnije čitati,

Digitized by Google

mogu vam ovu knjigu uzajmiti». — Adam je za kratko vrijeme imao desetak Skrbnićevih knjiga kod sebe; kad je mogao, stao je marljivo čitati, prvo — što ga je u istinu štivo zanimalo, a drugo — od stida; on je naime u svojim zagrebačkim društvima vrlo malo čuo za hrvatsku knjigu, a još ju manje čitao; na svoju sramotu morade priznati, da nije niti znao za društvo «Sv. Jeronima» niti za «Maticu Hrvatsku», gdje ta oba društva ni nemaju druge svrhe, nego da za vrlo mali novac namaknu hrvatskomu svijetu zdravo i korisno štivo; on se čisto začudio, kad mu je g. Skrbnić pokazao na ogromne naslage prekrasnih knjiga, što su ih ta dva društva izdala.

Jedne takove zajedničke večeri otvori Adam razgovor:

— Dozvolite, gospodine učitelju, da vas nešto upitam; čitavi dan mislim o tom, a rado bih znao, jesam li u pravu ili nijesam.

— Izvolite samo, reče mu Skrbnić pripravan na odgovor.

— Najprije da vam pripovijedam, što sam jučer vidio. Neki poduzetnik gradnje našega mosta pogodio je sa deset ličkih radnika, da mu prokopaju nuždan prokop i da će im platiti četrdeset novčića po kubičnom metru. Poduzetnik je znao, da je tlo, gdje se ima kopati prokop, kamenito, da je površina vrlo tvrda, jer je tuda prolazila stara cesta, koja je služila za promet možda sto godina; znao je po tom, da će svaki ovaj radnik jedva jedan kubični metar uz najnaporniji rad na dan iskopati: pa ipak je imao dušu neuke siromahe, koji se moraju tući svijetom, da teškim radom zasluže svakidašnji hljeb, primamiti na takav ugovor. Jučer su ovi siromasi nakon šest-dnevnoga rada sračunali, šta imaju dobiti, pa znate li, šta je svakoga zapalo? Ne

Digitized by Google

biste vjerovali! Za ovako težak rad od rane zore do kasnoga mraka došlo je svakomu dnevnice trideset i dva novčića! Jedva toliko, koliko se svaki zadužio za hranu, dok se ovako teškim poslom kinio. Ljudi su mrmljali, al poduzetnik slegnu nehajno ramenima: Šta me briga; ovako ste se sami pogodili.

Sad dozvolite, da vas pitam: je li ovo pravo?

— Nije, ovo je bezdušno.

— Dobro — a sada da vas pitam dalje. Za ovake siromahe ne zauzimlje se nitko, koliko — socijalna demokracija. Ja sam u Zagrebu imao prilike zalaziti u njihova društva i — Bog i duša — mnogo mi se toga činilo lijepo i pravo. Uza sve to jest nešta, što me je od tih ljudi odbijalo i ja, da vam istinu rečem, kolebam sam sa sobom još i danas: imaju li ti ljudi pravo ili nemaju? Razjasnite mi, molim vas, to. Oni imaju na primjer u svom zakonu riječi: jednakost medju ljudima! Da se do toga dodje, doista ne bi trpjeli neuki siromasi od ovakih silnika, kao što sam vam netom pripovijedao slučaj, koji se ovdje dogodio, a kakvih se žalibože u svijetu svaki dan na stotine i stotine dogadja.

— Kad me pitate, kazat ću vam, šta o tom znam. — Ponajprije znajte, dragi majstore, ovo: ako se radi o pravednosti medju ljudima, o zaštiti siromaha i nemoćnika, onda su svi dobri i pošteni ljudi socijal-demokrati; a onda je prvi i najveći socijal-demokrat na svijetu bio — znate li tko? Isus Krist. — Ne gledajte me ovako čudno; pitajte, što je on naučao svijet? Zar nije kao vrhovno načelo u svoj uzvišeni nauk, koji i nije drugo nego zakon pisan za ljudska srca proti oholosti i obijesti a za ponizne i nemoćne — zar nije u taj svoj nauk postavio divno načelo o ljubavi bližnjega sa zapovijedju: Ljubi bližnjega svoga kao sa-

Digitized by Google

moga sebe? Zamislite se, majstore, u te riječi, koje su mogle doći samo iz božanskih usta, zamislite se, pa recite: koji je ljudski um, koji ljudski zakon postavio ovakovo načelo, da ljudi budu jednaki? Treba li novih nauka, ako želimo od srca pomoći svomu bližnjemu, koji naše pomoći treba, nego da svaki čovjek ucijepi u svoje srce samo ove riječi i da po njima živi? Gdje bi se pokazala suza nevoljnika, otrla bi ju ruka bližnjega; gdje bi nemilosno pritisnula bijeda — digla bi ju ljubav bližnjega; gdje bi se pohlepa ljudska pomamila za tudjim trudom i htjela ga nepravedno osvojiti — stala bi na obranu ljubav bližnjega i odvratila od grešne namjere; gdje bi se pokazao u ljudskom društvu djavao, da sije zlo: mržnju, zavist, zlobu, zloradost i svaku grešnu želju — tu bi se pomolilo božansko lice ljubavi bližnjega i zlo bi pred njom ugibalo, kako gine noć, kad se pomalja sunce.

Socijal-demokrati, barem oni naši, odvraćaju za čudo glavu od Kristove nauke — a baš je ona medju svim naukama i zakonima prva, koja osudjuje pohlepu za zemaljskim blagom, a uzima u zaštitu nevoljnika i siromaha. Mjesto Kristove nauke, koja je vapaj milijuna nevoljnika ublažila i u ljudskom društvu novi, za sirote daleko snošljiviji red uvela, mjesto Kristove nauke, koja se od dvije tisuće godina bori da podigne bijednike i sirote — oni u svojoj sljepoti obožavaju prirodu i kažu: sve je priroda — šta je Bog? Lude glave! A šta bi bila priroda i njezina sila bez Boga, koji ju ravna? Uzmite ovaj primjer: izmedju dvije jake biljke nikne treća, slabušna. Šta radi priroda? Ona dvije jake podupire, one se jačaju, buje i šire, a slabušna medju njima ugine. — Zatvorite dvije životinje, recimo dva vuka, od kojih je jedan vrlo slab, a drugi naprotiv vrlo jak, u krletku; dajte im svaki dan toliko jesti, da

Digitized by Google

bude obojici dosta za život; šta mislite, šta će se zbiti? Jača životinja ne će priuštiti slabijoj ni mrve hrane, nego će ju pustiti, da ugine od gladi. — Eto, to je jednakost, što ju vrši slijepa priroda. Al nad prirodu, majstore, digao se njezin stvoritelj i gospodar i medju ljudima digao zakon proti njezinoj slijepoj bezobzirnosti: ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe! To će reći, ne puštaj uginuti ni trpjeti slabijega od sebe, nego ga pomozi i učini djelo milosrdja, koje sam postavio u tvoje srce.

U slijepoj borbi protiv vjere ustaju socijaliste i protiv svećenika i dakako protiv crkve. Ko da nije Isus Krist, sišavši radi siromaha na svijet, predao i svoj nauk apostolima i svojim učenicima; a što su svećenici, nego nasljednici apostola i Kristovih učenika? I s tom nerazložnom borbom srnu oni manito proti siromahu, da mu iščupaju najveće blago iz duše — vjeru. Da mu otmu vjeru, oteli su mu i nadu i stvorili najvećega bijednika, koji se u svijetu već nema za čim ogledati, nego da čeka, kad će ga iz živoga groblja dignuti smrt.

Mjesto ljubavi bližnjega i milosrdja, što ga je Kristova nauka donijela u ljudska srca, da ponizi bogataše, a podigne siromahe propovijedaju i socijal-demokrati jednakost medju ljudima — ali kakovu? Vanjsku, tjelesnu i toliko zavodljivu, da nema čovjeka, koji ju u prvi mah, prije nego se u njezinu mogućnost zamisli, ne bi primio.

— To je, da, najljepša strana njihove nauke, prekine Adam gospodina Skrbnića; ništa me nije zbližilo njihovu kolu, koliko ta slika, kad mi prikazaše svijet, gdje nema bogataša i siromaha, gospodara i sluga — nego je sve jednako: sve radi i sve uživa plod toga krasnoga reda u svijetu.

Digitized by Google

— Kad bi, majstore, bila izvediva na zemlji ta zamisao, prestali bi ljudi biti ljudima. Dopustimo u svojoj misli, da je svijet to postigao: svaki čovjek na zemlji ne radi nego četiri sata na dan, svi su u svem jednaki i — na zemlji vlada raj. Al pomislite sada na našu riječ: koliko ljudi, toliko ćudi. — Oni, koji su blage i strpljive ćudi, raditi će jednako svoja četiri sata, akoprem će biti i med ovima razlike: jedan će raditi brže i bolje, drugi laganije i gore prema svojoj darovitosti i vještini. Al uzmite u tom društvu od stotine milijuna onu polovicu, u kojoj su lijenčine, osornjaci, vjekoviti nezadovoljnici, mutikaše, pravdaši, vucibatine, buntovnici i drugi svakakvi spletkari: hoće li se njima svidjati ovaki red? Hoće za koje vrijeme — a onda će naći budi gdje razloga, da ustanu proti redu. — Čim se pokažu spletkari, mora se stvoriti društveni sud, koji će ih miriti, a prema potrebi i kazniti. Oni će se braniti i dokazivati da imaju pravo; pa šta će biti prirodna posljedica svega toga? — Da će se opet razvijati sudački stališ i odvjetnici branitelji, a za krivce kaznione i t. d. — dok to krasno stvoreno društvo opet ne bi došlo na ono, na čem smo danas. — Pa uzmite i to: zar svaki čovjek da radi jednako četiri sata: učenjak, kovač, poljodjelac, tkalac, lovac — gdje je po naporu mnogi zanat skroz drugačiji od drugoga? A tko bi ustanovio vrijeme rada n. pr. za mornara? — Gledajte ovih pet prsta na ruci — svaki je drugačiji. Usadite pet zrna u istu zemlju, njegujte ih s jednakom brigom — jedva će vam dvije biljke jednako uspijevati. Navinite pet ura i ravnajte ih godinu dana, da im svaki kucaj bude slobodan — badava će biti vaš trud. Pa tko će, recite, tolike žive ljude sa tako raznolikom ćudi, koja nije uvijek posljedica uzgoja, nego dar prirode — tko će ih izjednačiti, da jednako

Digitized by Google

živu, jednako rade i jednako uživaju? Tko je to prvi zamislio, bio je u sebi velika dobričina, al nije poznavao ljudske naravi. — Sam Bog govori o ljudima dobrima i zlima, i on ih nastoji izjednačiti, ali time, što djeluje na njihovo srce upućujući ih, da živu po njegovom svetom nauku. Ovo, majstore, moramo svi i svuda širiti, onda ćemo se približavati onoj jednakosti: jer bogati će imati svoj imutak da pomaže sirotu, a jaki će štititi slaboga — i ne će biti zla na svijetu. — Da, majstore, vjerujem vam, da vas je ona slika o sveopćoj jednakosti ljudi mogla zanijeti; ali, kako vidite, kad stvar ogledate s druge strane, moramo je se, žalibože, odreći. Tako vam se u životu mnogi put čovjek zavede, ako koju stvar promatra samo s jedne strane. Svaka naime stvar ima dvije strane: svijetlu i tamnu; ako ćeš ju pravo upoznati, treba ju svu obići, inače ćeš vidjeti samo svijetlu ili samo tamnu stranu i tako sebi stvoriti o njoj krivi sud. Da, prijatelju, da se poboljša društveno stanje u svijetu, jedno je nužno, a to — neka se širi Kristov nauk u čitavom evanđelju vlada neograničena ljubav za ponižene i sirote, a istodobno uzvišeno čustvo za pravednost u ljudskom društvu. Nijedna nauka ljudska nema toga u sebi! Pa čemu se ima zahvaliti sav napredak u ljudskom društvu, koje je postalo snošljivije za sirote, nego kršćanstvu? Ono je u ljudsko društvo donijelo svjetla i duha; a time, što je krepko ustalo na obranu ćudorednosti, razbilo je lance ropstva i otelo milijune i milijune nevoljnika najbjednijemu stanju.

* * *

Slijedeće večeri jedva dočeka Adam, da postavi g. Skrbniću nova pitanja o socijalizmu, t. j. da mu razjasni barem ona, što ih je čuo raspravljati u zagre-

Digitized by Google

bačkom društvu. Ove se večeri radilo najprije o tom, je li pravedno, da radnik radi više od osam sati na dan, i je li dovoljno za svoj rad plaćen?

— Kad čovjek pomisli, začne svojim muževnim glasom g. Skrbnić, kako je prije na mnogo strana bila izrabljivana ljudska snaga za korist pojedinaca, mora se poveseliti, što je to pitanje došlo na red pred ljude, koji stvaraju zakone i koji su tako bili u stanju, da zaštite mnogoga čovjeka, koji je svomu sučovjeku robovao. U koliko je to ipak pošlo na bolje, te se radnik proti zloporabi svoga poslodavca zaštitio, u toliko je socijalna demokracija postala preuzetna. Molim vas, osam sati tjelesnoga rada i za to da se plati forinta, forinta i po, dvije, pače i preko dvije forinte na dan! To nije u razmjerju s mnogim staležom ljudskoga društva a — izim nekojih vrsti rada, koje štetno djeluju na ljudsko zdravlje — u istinu su to prekomjerni zahtjevi. Uzmite primjer i dozvolite, da tu govorim o sebi. — Ja sam pošao sa sedmom godinom u školu i svršio ju sa ravnih dvadeset godina, kad sam došao do ovoga kruha. Dakle sam proboravio ravnih trinaest godina u školi. Uzmite jedno s drugim, da sam svaku godinu potrošio samo dvije sto i pedeset forinta, to su na moje školovanje potrošili roditelji preko tri tisuće forinta ili — ako uzmete, da je taj novac mogao postepeno ulagan nositi kamate na kamate — oko četiri tisuće forinta. Od svoje dvadesete godine služim sam svoj kruh i nemam još danas dnevno dva forinta; a radim u školi svaki dan šest sati i potrošim na pripravu za školu i nuzgredan školski rad još preko dva sata; dakle radim na dan osam sati — i to radim duševno, u pokvarenom zraku, gdje moram umoru podleći daleko prije, nego svaki radnik, koji kretnjama svoga tijela podupire tok krvi i jača svoje mišice. — Uzmite sad koga god

Digitized by Google

obrtnika. Ako podje u zanat sa deset godina, prestaje većinom briga njegovih roditelja za svu njegovu dalnju opskrbu; sa četrnaestom, petnaestom, najdalje šestnaestom godinom dobiva već plaću i radi, kako rekoh, tijelom, koje daleko više podnaša napor, nego duh. — A pogledajte i ove knjige! Ja sam dužan čitati, ja ih moram kupovati, i u njih sam uložio više od tri stotina forinta, što sam ih morao otkinuti od usta sebi i svojoj obitelji; radnik ni toga ne treba. Neka je član Svetojeronimskog društva sa godišnjom krunom jednom, član Matice Hrvatske sa tri forinta i pretplatnik kojih pučkih novina sa dva forinta — to je za nj dosta, a ne iznaša za svu godinu više od šest forinta ili mjesečno pedeset novčića.

Kakogod sam odrješit prijatelj njihove borbe na primjer proti nepravednoj podjelbi imutka, gdje na jednoj strani pojedinci tonu u obilju, a na drugoj stotine živu u najvećoj bijedi; proti imutku stečenu lihvarstvom i drugim krivim putovima; proti besdušnomu izrabljivanju snage svoga bližnjega radi vlastite krvi: — tako sam protivnik preuzetnih zahtjeva, koji ne idu ni za čim, nego za lagodnim i lakim životom sa malo rada zaslužiti debelu dnevnicu. Naši radnici — osobito u gradovima, nijesu loše plaćeni. Ako urede svoj život razborito, oni mogu stanovati u zdravim stanovima, hraniti se ako ne svaki dan mesom, a ono izdašnom i zdravom hranom; mogu se svomu stališu primjereno odijevati, mogu skrbiti za odgoj svoje djece, a mogu dapače uz mnoge društvene uredbe, koje danas opstoje, skrbiti, da ne pate ni onda, kad ih stigne bolest ili druga kakva nesreća u životu. — Znate li, šta manjka radnicima? Štednja i razborita podjelba njihovih dohodaka — pa naobrazba. Gledajte u gradovima nedjeljom i svetkom krčme i javne vrtove; tko daje najveći broj

Digitized by Google

posjetnika? Radnik. Dok uza nj činovnik skromno ispije svoje dvije čaše piva ili po litre vina — radnik se ne diže, dok nije zapio pamet; a ovo košta zdravlja i novaca, takova je zabava vrlo, vrlo skupa; tko se na nju kroz tjedan veseli, taj ne može, dakako, računati na to, da za skuplji novac iznajmi zdrav stan, niti da se po dužnosti brine za odgoj svoje obitelji. Koliko ih je, žalibože, koji svoj krvavo stečeni novac u jednoj noći rastroše! — A ima ih, majstore, medju radnicima, koji kao da se stide svoga stališa ili barem nekako neugodno ćute, što se ne mogu tobož dovinuti ugleda, a većina i udobnosti, što ih drugi gdjekoji stališ uživa. Oni postaju socijal-demokrati od ove potajne nenavisti i misle, da će im zbilja bilo kada poći za rukom, da sruše ovaj red i da se nekako uzvise. — Dok su ljudi — ljudi, toga ne bude. Kakva bi to bila pravednost, da u životu uživaju jednak ugled i jednaka dobra: izumilac, veliki mislilac, uman državnik, učen liječnik, mudar poduzetnik — pa obrtnik, koji lih svojim rukama izradjuje ono, što su drugi zamislili, ili sluga u kakovoj gostionici, koji nema drugoga posla, nego da gostima cipele očisti? Istina, svi su ljudi stvoreni jednako na sliku i priliku Božju; ali, majstore, ne razlikuje se čovjek od čovjeka tijelom, nego duhom! Kad je blagopokojnomu senjskomu biskupu Ožegoviću došao neki viši činovnik, kojega je priroda nadarila grbom, te je jedva dosegao glavom visinu dječačića od deset godina, prohtje se biskupu našaliti, pa reče činovniku: a molim vas, tko vam je tako malenu ovako visoko mjesto u službi dao? A činovnik se pokloni biskupu i izjavi: presvijetli gospodine, ne mjeri se čovjek od peta do tjemena, nego od ovud dovle; — tu obuhvati činovnik dvama prstima visinu svoga čela. — Uzmite mislioce, učenjake i izumitelje: koliko su oni

Digitized by Google

unaprijedili čovječanstvo trudom i radom svoga duha? Smije li onda radnik pitati: kako to, da ja moram živjeti od jedne forinte na dan, a on ih dobiva deset i više? — Ali tko nema duha i makar kako neznatne naobrazbe, vjerujem, da će ovo teško shvatiti. — Ne, prijatelju, kod trijeznih radnika nema bijede — a najmanje u našoj zemlji. Isti Lassalle, kojega socijal-demokrate drže svojim prvim apostolom, tužio se, kako mu je bilo teško uvjeriti radnike, da trpe bijedu. — Ima, dà, kod nas bijede: uzmite naše Primorje od Rijeke pa sve do dalmatinske medje; uzmite Liku, uzmite mnogi kraj u Zagorju; ali ovim jadnicima ne će žalibože pomoći socijal-demokrate sa svojim neizvedivim namislima.

* * *

Slijedeće večeri postavi Adam ovaj upit na g. Skrbnića:

Ne ide mi pravo u glavu, imade li nauka socijal-demokrata pravo u pitanju ratova; rat je u istinu užasna stvar, a uzrok mu je, što se ljudi cijepaju u narodnosti; kad bi se n. pr. Nijemac odrekao svoga imena, Rus svoga, Francuz svoga i tako svi narodi, pa rekli: ljudi smo, a za ostalo nas nije brige: prestali bi i glavni uzroci ratovanju. Što o tom mislite?

— Mislim, da je nemoguće ovo, što želite, odvrati Skrbnić. Uzmite da narode dijele jednoga od drugoga jezik i običaji tako izrazito, da će vas proći volja, ako se malo u tu razliku zamislite, pokušavati, da ih sve skupa strpate u jedno kolo. Svaki je čovjek ponosan na zemlju i narod, koji ga je rodio; ovaj ponos uz prilježnost, što ju ćuti prama toj zemlji i narodu; želja, da taj narod uživa slobodu i sreću, da se digne umno i razvije snagom, te da uživa priznanje i ugled pred drugim narodima: sve ovo zove se ljubav domovine.

Digitized by Google

— Tko bi ju, prijatelju moj, u srcu ljudskom ugasio? Kako bi pošlo za rukom ikomu, da nauči dijete ljubiti svaku tudju majku kao svoju? Uzmite dvije obitelji jednu napram druge; mogu obje biti najbolje prijateljice, ali članove jedne svake obitelji veže u zajednicu posebna ljubav, po kojoj se ćute članovi samo te obitelji i žive u njoj najzadovoljnije. Što su obitelji u malom, to su narodnosti u velikom: dva susjedna naroda mogu biti dobri prijatelji i pomagati se u svem — ali ljubav svakoga člana tih naroda svraća se najprije svomu kraju, gdje se ćuti domaći kao u vlastitoj kući i gdje je pripravan i sa vlastitom krvlju braniti prava i probitke te zemlje. Može li se čime isporediti osobito slatko čustvo, što ga osjeća čovjek, kad se nakon duga otsuća vraća u svoj rodni kraj? Eto vidite, da nam je ljubav domovine usadjena u srce i u krv našu — pa kako da je se odreknemo? A tko bi se je i odrekao? Ljubav domovine stvorila je junake, nadahnula je na najuzvišenije misli pjesnike i umjetnike, izvela je gotovo nadčovječna djela požrtvovnosti pojedinaca za spas množine, poticala je ljude na rad, digla u njima ljudski ponos, učinila je, da se davna djela starih djedova šire i nose bajnom pričom od usta do usta, od koljena do koljena; digla je čovjeka, da se odreče niskih strasti svoga tijela i da u zanosu zaplovi životom duha, koji se diže visoko onamo, gdje sjaju zvijezde i gdje stoluje Bog! Majstore — domovina! Oh kako mi je duša velika i puna sreće, kad ćutim, da mi je srce puno imena i slave i želje moje Hrvatske domovine! Pa to da mi tko pokuša uzeti? Natrag — ubojice! Život uzmi — dà, al ovaj sveti, rajski osjećaj, kojim ljubav uzvišene majke Hrvatske napunja moje srce — oh to ne dam ni za što na svijetu! Ja sam sretan, što sam Hrvat i ponosan sam i plakao bih od tog divnog

Digitized by Google

osjećaja, jer je jači od imena mati, i mekane ljubavi, kojom zakriljujem svoju djecu. Oh, domovina, prijatelju, slatko i slavno je to ime na svijetu!

Skrbniću se čisto tresao glas, a niz plemenito lice otpuznuše mu dvije bistre suze jedna za drugom . . . Časak stajaše zamišljen, a onda nastavi govoriti svojim krepkim i mirnim glasom:

— Pitanje o narodnosti ne da se tek ovako zatrtušiti, jer ono je već sto godina upravo u naponu. Svaka narodnost teži da dodje do svih svojih prava i da bude od druge narodnosti nezavisna, t. j. potpuno slobodna. Taj razvitak ljudskoga društva na zemlji ne zapriječi, moj prijatelju, nijedna sila na svijetu; on će se poput silne bujice opirati svemu, što mu bude na putu, dok ne dostigne svoj cilj. A kad to bude gotovo — Bog zna, koliko će do toga godina trebati — ne će čovječanstvo opet mirovati. Bogoduhi ljudi, veliki mislioci, zamisle misli, koje su istom njihovim potomcima iza sto i više godina dohvatne. Čovječanstvo ne može dakle nikada mirovati, ono ima rek bi neprestance žurna i neodgodljiva posla, da provadja u život one misli, što su ih za dobro čovječanstva zamišljali njegovi umnici. Al to se ne radi u jedan dan, niti se može čovječanstvo, kako socijal-demokrate misle, preko jedne noći na druge noge postaviti. Za svaku dobru stvar hoće se često borbe od stotine godina. A ta je borba nužna, čovječanstvo ne smije mirovati, ako će napredovati. Kaljuže su pune smrada, a tekućica je voda bistra i svježa; ono je bolest, ovo zdravlje, ono smrt, a ovo život!

— Spomenuste i rat — vojsku. A tko nije protiv nje? Ima li čovjeka, koji ju odobrava? Koliko najboljih radnih sila otimlje vojska čovječanstvu, koliko proguta svaki dan zlata, što ga sakuplja porez bogatih i siro-

Digitized by Google

mašnih podanika države? Koliko bi se tim zlatom podiglo bolnica, škola, sirotišta i popravilišta, kolikim bi se malim činovnicima s velikom obitelji mogli poboljšati dohodci, koliko bi se seljaku i siromašnom obrtniku mogao smanjiti teret poreza! Ovo uvidjaju zakonodavci i državnici i vladari; dà, koliko je bogoljubnih i miroljubivih vladara, koji mrze na rat, jer poznaju njegove žrtve i njegove grozote: pa ipak drže na nogama toliku vojsku. Pitate: pa kako to? — Strasti ljudske! — Da me bolje razumijete, razjasnit ću vam to u primjeru. Pomislite tri susjeda, svaki ima svoju kućicu, svoj posjed, svoju obitelj. Sva su tri zavadjena, pru se možda za kaki komadić zemlje. U strahu, da jedan na drugoga ne navali, sva su tri dan i noć oružana do zubi. Nit se brine koji od njih za kuću, ni za rad na polju, ni da svjetuje u gospodarstvu, ni da vodi brigu oko uzgoja djece: njihova je briga, da dobave novo oružje, čim za nj začuju i ovako trošeći svoje vrijeme i nabavljajući svedj za skupe novce novo oružje stoje jedan protiv drugoga na štetu svojih obitelji, koje ih zaklinju: «Dosta je toga, propadosmo, za Boga! Bacite oružje i hvatajte se posla, jer će nas ovo stanje sve zatrijeti». — Svaki bi od njih i kako rado ovo učinio, al — tko će prvi? Jedan se drugoga boji i uz najbolju želju traje to te traje na ljutu štetu njihovih obitelji.

Šta se i danas drži rat, znak je, da ljudima ne vlada samo razbor i srce, nego i — strast. Mogu li se ljudske strasti ugušiti u jedan dan? Kako u mnogom, tako je i u tom zavedena socijal-demokracija. Što ne mogu prvi umnici, državnici, škola i crkva — sve najjači borci proti vojski i ratovanju, to misle da će oni s pustom željom: vojske ne treba!

* * *

Digitized by Google

— Kako rekoh, ima pitanja u socijal-demokraciji, koja su pitanja i svakoga čovjekoljuba. No ja sam vam prije pokazao, da su ta pitanja, koja se u opće tiču poboljšanja sirotinjskog života, najviše plod vjere i nauke Kristove. Socijal-demokracija naprosto ih je usvojila — a ipak prezire vjeru! — Konačno, reći ću u tom još nešto. Dobro je, da se svaki stališ bori za svoje blagostanje, pače mu je to i dužnost kao što i pojedinomu čovjeku. Ali ta borba ne smije biti preuzetna, ne smije biti na štetu drugoga: Što ne želiš da tebi drugi čini, ne čini ni ti drugomu! — Dok bude svijeta, biti će učenih i neučenih, spretnih i nespretnih, radinih i lijenih, štedljivih i rasipnih, mirnih i ratobornih — baš kao što zdravih i bolesnih. A dok je ovakih razlika, bit će razlike i u imutku ljudi. Ćudoredno mora se čovječanstvo dignuti, a to može samo s naukom kršćanskom, onda siromasi ne će trpjeti; čim se više bude čovjek odaljivao od vjere i Boga, zavladat će i zvjerstvo jače u njegovom srcu, a onda čovjek čovjeku ne može biti «bližnji» niti može poznati djela milosrdja; onda čovjek čovjeku mora biti krvolok, koji će bez promišljanja uništiti slabijega od sebe da ojača sebe.

* * *

— A znate li ono zlo, do kojeg je dovela socijal-demokracija mnogoga zanesenjaka? To se zlo zove anarhizam. Pitate — šta je to? Anarkista je socijal-demokrat, koji ne pozna Boga, vjere, države, oblasti, društva — ničesa, što sada opstoji. Njegova je nauka: ubijati, paliti, rušiti, ništiti ne pitajući: jesi li kriv ili nijesi. Riječju: obataliti prahom i vatrom i svakom spravom, koja nosi smrt i razara — obataliti, sa zemljom sravniti sve, što opstoji. — Eto, takova je društva na svojim rukama odnjihala socijal-demokracija! — Može

Digitized by Google

li dakle svijet, koji se silnim borbama duha i neprestanim žrtvama dovinuo do današnje prosvjete — može li taj svijet izručiti stečevine svoga duha i svojih borba na milost i nemilost ljudima, za koje nema jamstva, da će te stečevine razumjeti, unapredjivati i na dostojnoj visini radi napretka ljudskoga održati? — Ne će i ne smije, tomu se opire um ljudski i sav njegov rad od tisuća godina; kako su razne ljudske sposobnosti, tako mora da bude razna i ljudska naobrazba; a dok je toga, dotle mora biti i razlike u položaju i imutku ljudskomu u svijetu. A tu razliku zahtijeva konačno i društveni red. Bez vodje, koji ima ugleda i znanja i sposobnosti, nema ni najmanje ljudske udruge, a kako bi bilo čovječanstvo? Ali mjesto vodja ne zauzimaju oni, koji su duhom slabiji, nego oni, koji su duhom jači. Ovako će biti uvijek; socijal-demokracija ne će s toga nikada zavladati svijetom; njezino će se koplje slomiti o lagani, ali stalni čudoredni napredak čovječanstva na osnovu kršćanske nauke!

* * *

— Pitam vas napokon: Treba li nama Hrvatima socijal-demokracije? — Ne treba. Ona je uvučena k nama iz Njemačke; donijeli su ju od onuda ljudi, koji su zaveli mnogoga hrvatskoga obrtnika; a kad su s hrvatskim novcem stekli imutak, postali su najveći protivnici socijal-demokracije. To je uvjerenje!

U nas nije tvornički život razvit kao u mnogima drugima zemljama, gdje su radnici često u istinu bili u nezdravom poslu tako izrabljivani od svojih gospodara, da im je stanje postalo nesnosno i da su se na hiljade odricali posla zahtijevajući poboljšicu svoga stanja.

Kod nas toga nema. Naš radnik, kako vam prije

Digitized by Google

dokazivah, ne živi loše, samo da je ako više štednje i trijeznosti! — Ima, žalibože, mnogo poslodavaca, koji izrabljuju bezdušno upravo onu sirotinju, koju bijeda iz kuće tjera da zasluži radom ili prosjačijom koricu hljeba. Takvi je primjer i ono, što mi pripovijedaste o poduzetniku i siromašnim Ličanima. Žalibože, kao što mnogoj ljudskoj prevari i zloći ne može ni najbolji zakon na put stati, tako ne može ljudska moć ni ove bijednike štititi pred bezdušnicima. Nitko, prijatelju, rekoh, vam, ne će takovu zlu nikada doskočiti, ako ne nauka Kristova sa onom svojom uzvišenom zapovijedju: Ljubi bližnjega svoga, kao samoga sebe!

Da, treba naš narod u onim tužnim i neplodnim predjelima pomoći, al mu je socijal-demokracija nikada ne će donijeti. Tu biljku ne treba k nama ni unašati to je pitanje, koje je u mnogim slučajevima opravdano podiglo bijedno i ropsko stanje radnika napram gospodaru. Al ono se žalibože izrodilo i učinilo, da ljudi danas mahnito traže ono, što ne može nikada biti. Bog dao, da pravednu stranu toga pitanja riješi čovječanstvo prije, nego njegova ružna i zla strana zahvati, naš dobri hrvatski narod. Trijeznosti našemu narodu i knjige, dobre knjige, to mu podaj, ako si mu prijatelj; poduči ga, da se kani opojna pića, da radi, da ne lijenčari, jer eto ga u mnogim stranama radi lijenosti i pijanstva istisnuše iz vlastite kuće Nijemci, Talijani, Česi i Magjari! Poduke hrvatskomu narodu, a ne zavadjajte ga lažnim proročanstvima. A napokon, molite se Bogu, da mu dade uvijek mudre i rodoljubive poglavare, koji će neprestano raditi, da dignu ovaj narod prosvjetom, da ga učine svojim u svom i da ublaže bijedu u onim krajevima, koje je priroda oskudno opskrbila.

Digitized by Google

9. Hrastićka vidi, tko je Schneider — ali prekasno. Ljubav i poštenje savladava zlobne spletke. Zaglavak.

Jesen je, sipi kiša. Mračno je i neveselo vrijeme. Ovako je mračno i neveselo srce majstora Adama. Više je od pôdruge godine, što se nastanio u I. Posla preko glave, sad već radi s dvjema kalfama i s malim naučnikom. I pozna na računima, pozna bome i u svojoj okovanoj škrinjici, da novci rastu, te rastu. Sretan je, mislio bi svatko, a i sam pomišlja kadikad: Sretan sam u poslu — dà, bit će nešta sreće uz radinost i štednju. — U poslu sretan — a drukčije? — Oh, nije! — I danas mjeri i bilježi kredom i reže ogromnim škarama na dugačkom stolu zamišljen u svoj posao. U kutu slaže mali naučnik sukno, dva kalfe žurno šivaju i pogledaju se kadikad pitajućim okom, kad se majstoru otme opet iz grudi dubok uzdah. — «Bože moj, da je ovako meni, da je komu drugomu, kao našemu majstoru, misle oni, kolike sreće! — Ide mu posao kao učaran, a mlad, a zdrav — pa šta uzdiše! . . .»

Šta koristi sve — srce, to kruto ljudsko srce boli ga! Davna želja, neutrnjiva želja kuca i kopa i vrije u njemu — i ćuti, kako mu je pust svijet, kako pusta sva sreća bez drugarice, za kojom čezne neutišljivo srce! Kušao ju zaboraviti i molio se za to Bogu i utjecao u milost Matere Božje, da ga mine kruta želja i ljuta muka — a sve badava; nebo ostalo gluho na njegove molitve i on trpi, taj jadni bijednik u sreći, što mu je toliki zavidjahu!

Ovako misli i kroji i uzdiše i pita se: Dokle će to ovako?

U to se začu na vratima: Kuc . . . kuc . . .

Udje listonoša:

Digitized by Google

— Za vas, majstore, preporučeni list iz Zagreba... Ne bi vam ga po tom vremenu nosio, al piše na njemu «silno». Eto vam.

Adam pogleda list, a nešta protrnu u njemu — prvi čas nije sam znao zašto. Onda ga otvori i baci žurno oko na potpis. Kata Hrastić! — Pomozi Bože! reče sebi Adam i pročita ovo:

Dobri moj gospodine Adame!

Našla se opaka duša, koja hoće bezdušno da upropasti mene i moje dijete. Vi, koji od djetinjstva dobro poznate moju kuću i radionicu, vi mi možete puno pomoći. U ponedjeljak će se o svem raspravljati kod suda, a Vas lijepo molim, da dodjete taj dan u Zagreb i da me svojom besjedom i svjedočanstvom pomognete obraniti proti razbojničkom napadaju bezdušnika. O svem više kad dodjete amo. Nadam se, da se ne ćete oglušiti na ovu molbu meni siroti udovi, koja se uvijek napram Vas osjećala kao rodjena mati.

Adam pročita list i dva i tri puta i nije znao, što bi na to mislio. — Ona — pa kao moja mati!... Mili Bože, na svemu Ti hvala!...

— Idem! zaključi u sebi. — Bio je taj dan petak. Sutra dan odluči otputovati, zato je svu noć krojio, da do njegova povratka ne budu radnici bez posla. Tad izruči starijemu radniku radionicu i otputi se u ime Božje u Zagreb.

Kad se u gostionici, gdje je bio odsjeo, preodjenuo u svečano ruho, podje malo pred podnevom k Hrastićki.

Što je bliže dolazio kući, gdje je za pokojnoga Hrastića proživio svoje najljepše dane, obuzimahu mu grudi sve jača, sad mila i nježna, sad bolna i tjeskobna čustva... Da će Anku vidjeti, nije smio ni pomisliti... Njegovo bi se srce na tu pomisao burno ustalasalo... a ipak bijaše odlučio, da će se držati muževno i ozbiljno

Digitized by Google

spram djevojke, koja je gotovo prezirno u svom pismu govorila o čustvima njegova srca ... Hoće li se moći ovaki pokazati? Samo ako ga ne oda to vatreno i neukrotivo srce! ...

Bilo je ravno podne, kad je došao pred kuću, gdje je bila radionica. Digne glavu na ogromnu ploču nad vratima — i krsti se od čuda. O Hrastićki nema tu već ni spomena. Ogromni njemački napis glasi: Krojačka dvorana Ivana Schneidera. — A Hrastićka? Gdje je njezin dio?

Sad mu stane malko pucati pred očima, al u to se otvore vrata radionice, i radnici stadoše izlaziti. Prvi je bio — Adam jedva vjeruje svojim očima — njegov bivši gospodar Brajdić; njegov nos bijaše čisto pomodrio, a oči mu od pića bijahu neprestano zaljevene kao suzama i činjahu se kao da su od stakla.

— Oh, Adam ... to jest, gospodin majstor ... Kako je? pridje Brajdić k Adamu?

— Hvala na pitanju, zdrav sam, Bogu hvala, a nije ni posao loš.

— Čuje se o vama, da ćete postati bogataš, kako vam to ide ... Eto, nije svatko jednake sreće ... Ja sam svoju radionicu morao napustiti i sada radim tu kod Schneidera ...

— Bilo je to i predvidjeti, pomisli u sebi Adam; prije nego je dospio da što glasno primjeti na Brajdićeve riječi, nastavi sam bivši majstor:

— Eh zbilja — ali kraj vaše sreće ostali ste valjda n a š?

— Kako — v a š? upita Adam, koji nije razumio Brajdića.

— No — socijal-demokrata ... Sad sam i ja u njihovu kolu — hej! pojest ćemo bogataše na žlici i vilici ... Vas hvale, da ste bili pravi socijal-demokrata ...

Digitized by Google

A nijeste valjda i vi postali izdajica kao taj Schneider... Treba da nas bude više Hrvata, još su uvijek u većini Nijemci ... Šta ćete, kad se naši ljudi ne dadu ... Ne možeš im dokazati, da im je zlo, a gledajte mene, od kakvoga gazde pa pod stare dane tudji sluga! ...

U to se primaknulo k Adamu i Brajdiću još nekoliko radnika iz krojačnice, a medju njima i vragometan četrnaest-godišnji dječak objesna i vesela lica sa zelenim zaslonom preko vrata. Taj se dječak primakne ravno k Brajdiću, primi ga lijevom rukom povrh lakta, a desnu digne kao prijeteći kažiprstom u zrak i reče mu jedva se suspržući od smijeha:

— Čujete li majstore! Ne pokazujte se sa svojim nosom po mraku na ulici, jer će tkogod pomisliti, da nosite žeravicu, pa vas moliti, da mu dadete pripaliti cigaru.

Kalfe udariše u smijeh, a Adam ih pozdravi i udalji se, da podje k Hrastićki; bijaše mu ipak žao gledati čovjeka, koji je od jakoga gazde po nesretnom piću spao na ruglo djeci.

— Gledajte ga, reče sada Brajdić kalfama pokazavši glavom na Adama; vele da mu ide posao kako bi samo poželio! Eh, badava je to sve! Ja uvijek velim: bolje ti se roditi bez oka, nego bez sreće! ... Eto, ja se nijesam mogao održati, a bome mi je otac namro i te kaki posao, a nijesam počeo kao taj možda sa dugom ... Sreća se hoće, pa Bog! ... Znao ga bijes, u mene te sreće nije bilo nikada.

— Vele ljudi da je bilo i te kako! reče mu jedan radnik; vele pače, da su kroz vaše grlo protekle dvije gospodske dvokatnice — pa se ne marite tužiti na sreću ...

— Eh, vele ljudi! ... Pio sam, ali znaš, tko me je upropastio? Eto takovi, kakav si ti!

Digitized by Google

— Gle bome!

— A gle bome! Kad mi je posao najbolje išao, držao sam po pet takovih kalfa i posebno izučena samo za krojenje. Na svoje zlo oslonio sam se na njih, pa znaš, što bi se dogadjalo? Ako mene nije čitave sedmice bilo u radionicu, ni jedan nije radio; spavali su, šetali, donosili u radionicu vino i pili . . . Ali kad je došla subota, plati Brajdiću, kao da se bez prestanka radilo! Vidiš li dakle, tko me je upropastio? Gdje sam mogao tako naprijed?

— E, majstore, onda se ne tužite na svoju zlu sreću, nego krivite svoju nepasku i lakoumnost; ako sami nijeste pazili i čuvali svoje, kako ste mogli čekati, da će vam čuvati drugi?

— Eh, lahko je sad tako govoriti! reče propali majstor od same neprilike, a kalfe se razidjoše na objed.

Adam je dotle nesigurnim korakom išao kroz poznat mu hodnik. Ako je Hrastićka — pomisli ovdje Adam — propala budi svojom krivnjom, budi šta je njezino povjerenje nepošteno upotrebio Schneider: ne misli li ona, da se sada, kad se već nema o šta osloniti, ulovi mene? . . . Ova mu misao pobudi u duši nelijepa, zlobna čustva, koja mu i samomu bijahu odurna. . . . Al on ih ne htjede ugušiti, jer je ćutio, da mu davaju snage proti srcu . . . On je svakako odlučio, da se spram ohole djevojke — kakvu je još uvijek pomišljao Anku — drži pristojno, ali hladno . . .

Kad ga je opazila Hrastićka, poleti mu u susret, pusti, da joj poljubi ruku, a onda ga sa stotinu najljepših pozdrava i riječi povede u sobu.

— Ah, znala sam ja, reče mu sjedajući ga do sebe na divan, da ćete doći . . . Pače vi još čitava dva dana prije . . . Hvala vam, dragi Adame, vi ne znate,

Digitized by Google

da ste mi uvijek na srcu kao da sam vas rodila... Ta kako ne bi, Bože moj! Došli ste u moju kuću, jedva bi vam glava do ovog stola dohvatila, a pokojni Hrastić, Bog mu dušu pomiluj, govorio je uvijek: ovo je dijete dobro, nepokvareno, radino i dobre glave... Na smrti brinuo se za vas ništa manje, nego za Anku...

Ovako i slično govoraše Hrastićka na dušak; Adam nije od same neprilike znao, kako će se držati. Tek kad se otvoriše susjedna vrata, a na njima se ukaza Anka nasmiješivši mu se ljubezno i krotko na pozdrav, zaboravi Adam sve... Njegova pamet bijaše taj čas stala, samo mu srce udaraše burnom snagom, kao da će se razletjeti u grudima.

Iza pozdrava pozove opet Hrastićka Adama k sebi na divan, a on potajice promatraše Anku. Njezina lica bijahu sada blijeda, oči pune blage ljubežljivosti, ali nekako mukotrpne, što se još bolje vidjelo djevojci na duboko urezanoj crti kraj usana. Ona je sirota u sebi mnogo trpjela, a to je poznala na njoj i mati, jer je sada rekla Adamu:

— Vidite li Anku... Nije više onako rumena, kao prije, a što ja znam... Meni se ne tuži ništa, kad ju i pitam... Htjela sam ju povesti k liječnicima, da joj nije kakova potajna bolest, a ona se otimlje...

— Ali, majko, šta sada o tom govorite...

— A vidiš li našega Adama? reče sada Hrastićka opet veselijim glasom... Kako nas nije zaboravio!

— Ja sam vaš dužnik, vašoj kući imam zahvaliti za ovo, što sam, reče sada Adam, pa kako se ne bih odazvao vašemu pozivu.

— A vam ide dobro posao? Ovdje o vama mnogo pripovijedaju.

— Hvala Bogu, ako bude uvijek ovako, ja se ne ću moći potužiti.

Digitized by Google

— Ide i naš posao — — šta naš! Znate li, da mi ovaj švapski dotepenac hoće da otme posao!... Zato sam vas zvala, da mi svjedočite pred sudom, koliko nosi naša radionica i jesam li ja, kako on kaže, u dvije godine mogla potrošiti sve, što je moje bilo, a on se hoće učiniti sam gospodarom... Oh, ja ne znam, kako od gnjeva i boli nijesam ovih dana izgubila pamet... Pomislite, dodje mi na jednom, kad sam ga tražila nešta novaca, pa kaže: «Moja gospodjo, vi ste svoj dio potrošila, u poslu nemate već ni novčića, a posao je prešao na moje ime i u moje ruke». — Meni vam je došlo crno pred oči, ja sam mislila, da će se poda mnom otvoriti crna zemlja...

— Jeste li ludi! izderah se na nj. Šta ste vi tu? Ovaj je posao bio moga oca, od njega ga je preuzeo moj muž, a vi ste moj sluga — jeste li čuli?

A on na to mirno:

— Sad sam ja gospodar, a vi već nemate u poslovnici prava ni na odreske sukna, što se smeću po podu.

— Vraže! kriknuh na nj i zaletih mu se šakama pred oči, a on kukavica pobježe i dovikne mi s vrata:

— Računi su kod suda, izvolite tamo tražiti razjašnjenja.

— Eto, dobri moj Adame, što hoće bezdušnik da učini od mene i od ove sirote... Kamo bismo mi, nego da podjemo od kuće do kuće prositi kruha... Pa meni učiniti to pod moje stare dane, meni, koja sam uvijek uz oca i uz muža živjela, kako se pristoji čestitoj gradjanki ženi živjeti!... I tako će se to u ponedjeljak raspraviti kod suda, a ja se nadam, uzdajući se u pravednost Božju i mudrost našega suda, da ću svoje spasti i da ću lopova iz svoje radionice baciti...

*

Digitized by Google

Ovo poslije podne i slijedeći dan razgledao je Adam Zagreb. Naročito je u nedjelju pred podne uživao opet u stolnoj crkvi velebne utiske, što ih kršćanin prima u tom veličanstvenom hramu, kad se u njegovim divnim visinama razliježu sveti glasovi svećenika i gromorno suglasje pijeva i orgulja. U podne bio je Hrastićkinim gostom. Taj dan bijaše Hrastićka veselija te reče nekoliko puta Adamu:

— Ah, dobri moj Adame, kad vas vidim, čini mi se, da se u moju kuću vraćaju ona zlatna vremena, kad je još ubogi Hrastić živio ... U vas imam toliko pouzdanja, da sam već čisto zaboravila na onoga Nijemca; sve mislim, kao da sam ga s vašom pomoći već bacila iz radionice i da se nad onim vratima čita opet samo napis poštenoga imena «Hrastić».

Cijelo vrijeme otimahu se oči Adamove najvećma za Ankom ... On se držao svoje odluke, da će se pokazati muževan, neka vidi ta djevojka, kako je ponosan na se, te može prezirati onakav odgovor, što ga je (mislio je uvijek da od nje) dobio na izjavu svojih želja. — Al ovaki je bio samo vanjštinom; jer tu u njezinoj blizini smekšalo se od navale samih nježnih i slatkih čustava njegovo srce ... Kud god bi svratio svoje oči, gledao je kradomice u nju; a brzo se uvjerio, da ga i djevojka, čim odmakne od nje pogled, traži svojim dobrim i sumornim očima ...

Kad se oprostio od Hrastićke i Anke, izleti na ulicu, i nošaše u grudima davno već neosjećanu sreću. ... «Ah, je li moguće», pitaše sama sebe, «da bi ta djevojka, ta Anka mogla biti ohola, tašta i zla? ... Ta njezin je svaki kret prirodan, njezin pogled toli mio i ljubak, njezina svaka riječ skromna i stidna, a sva ona toli krotka — — ja toga ne shvaćam ... Ta to cijelo njezino ponašanje ne može biti pretvaranje, svaki njezin

Digitized by Google

pogled dolazi iz duše, svaka joj je riječ bila na srcu, ona je sva mila istina, kako ju tolike godine nosi u sebi moja duša ... Ja sve pomišljam — a dao Bog — da nije i njezin list Schneiderovo maslo ... Oh, kad bi to bilo, kako bih rado zaboravio ove muke i prostio svima, svima — samo kad bi se uvjerio, da su istinite moje slutnje, u kojima sam držao, da me ona istinski voli ...»

Sad se maši u džep i nadje ono pismo (uvijek ga je uza se nosio), ali tek što je vidio ženski rukopis, vrati ga natrag; nije ga htio čitati, da mu ne pomuti ove osjećaje i nadu, što mu je sada blagom silom napunila grudi ...

— «Kako mu drago, zaključi sada u sebi, ja moram naći način, da se uvjerim, gdje je istina, a gdje laž ... Ova bi me neizvjesnost ubila».

Ostalo vrijeme do večeri razgledavao je Adam Zagreb, koji se za njegova otsuća znatno digao i poljepšao. Gledajući nove palače, uzgojne, prosvjetne i umjetničke zavode, nove trgove, vrtove i kipove, čisto mu je duša rasla od rodoljubivih osjećaja. — Dà, hvala Bogu, reče pun ponosa samom sebi: i Hrvati se dižu! Hoćemo, ako Bog da, i mi lagano naprijed; samo budimo dobri i otvoreni Hrvati, budimo radini, štedljivi i trijezni, pa ćemo stići druge narode, koji su dizali škole i perom radili, dok smo mi branili svoga i tudjega cara oružanom rukom ...

Adam je mogao osjetiti ovaj zanos. Njegovi razgovori sa Skrbnićem, pa čitanje knjiga, što mu ih uzajmljivaše Skrbnić, otvorilo mu je oči. On je znao prošlost svoga hrvatskoga naroda; znao je, da je taj narod bio svoj, velik, jak i slavan. Na carigradskom dvoru, koji je onda bio ponajjači, govorilo se hrvatski i sa čašću spominjalo Hrvate ... Hrvati su već pred pet sto

Digitized by Google

godina imali znamenitih učenjaka i velikih pjesnika i bili bi po svojoj darovitosti i radinosti usporedo i u prosvjeti koracali s drugim narodima Europe, da se nije osmanlijski bijes najviše na njihovu štetu uvalio u Europu. Kad su Osmanlije podjarmili Bosnu i Hercegovinu, zaprijetiše preko srca hrvatskih zemalja poplaviti Ugarsku, Njemačku — i Bog zna dokle bi bio dohvatio njihov mač. A ti Hrvati, koji su bili na prvom udaru, stajahu sa svojim prsima proti osmanlijskoj sili kao zid, preko kojega nije mogao Osmanlija dalje... Sve užasne posljedice neprestanih bitaka padahu na hrvatsku glavu. Zato zaostasmo u prosvjeti, pa šta nam kažu danas za hvalu oni, koje smo branili svojom krvlju? Kažu nam, da smo divljaci!... Eto te, Hrvate, da si upućen u se i u svoje kljuse!... Pa dižemo se, hvala Bogu! Jedva su četiri desetka godina minula, što se preporodila hrvatska knjiga, pa evo je danas, hvala Bogu, ponosite, vedre i čile kao mlada djevojka. — Al ovu prošlost svi bi mi morali znati, da nam se užge u srcu sveti plam rodoljublja, da znamo, zašto nam duša sa ponosom spominje i pjeva: Ja sam Hrvat!... Nije to dužnost samo onih, koji se bave knjigom, školom i uredom, nego je dužnost gradjana, obrtnika i seljaka! Jer gradjanin i obrtnik — to je jezgra naroda, a seljački je stališ dno, na kom počiva sva narodna snaga... Prosvjete, oh nauke i prosvjete tim stališima! ovako je vapio i Skrbnić, a ovako je zavapio i Adam danas u svom rodoljubivom zanosu. A ima nas, hvala Bogu, brojem dosta! Puna nas je Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, ima nas na pretek u Bosnoj, Hercegovini i Istri! Samo prosvjete, sloge i narodne svijesti — tko će nam odoljeti! A biti će, ta biva sve ljepše, Bogu hvala!

* * *

Digitized by Google

Slijedeći dan otputila se Hrastićka s nešta bojazni u sud. Jučer je čitavo poslije podne promišljala i računala i mnogi se put pri tom žacnula svoga gospodskoga života, što ga je pošljednje dvije godine provadjala ... «Al tko me je na to nukao, nego sam Schneider?» pomislila bi opet i bilo bi joj lakše, jer je držala, da je u tom bio Schneider barem sukrivac njezin — kako bi dakle sada sama patila? ...

Dotle je Anka s nekakvom knjižicom u ruci sjedjela kraj prozora. Al njezine su oči pobrale malo slova iz knjige ... Osjećala je ova dva dana — (a kako bi joj to ostalo tajnom!) — kako je još svedj mila tomu čovjeku, kako njegove poštene oči požudno upijaju u se njezino biće ... Ali zašto je ovakav? U duši mu plamen, na licu led, u očima žarka ljubav, a u besjedi tudj, hladan čovjek, koji se silom opire, da ih za vazda združe jedna i davno osjećana čustva njihovih duša ... Bože moj, zar ćemo se zbilja i opet ovako rastati? pitaše se djevojka, a njezine lijepe oči tužno bludjahu niz dugačku ulicu, gdje je sjalo sunce krasnog jesenskog dana.

Pred sudom sjedjaše Hrastićka sa svojim skrbnim, a Schneider drsko-lukavim licem; njezino odijelo bijaše danas čedno — držala je za dobro, da zataji ovdje nešta od umišljena gospodstva — a na Schneideru njihaše se debeo zlatan lanac i prsti mu sijevahu od zlatnog prstenja. Adam je kao svjedok čekao mirno, dok ga šta ne upitaju.

— Vi se, reče sudac Hrastićki, žalite na ovoga gospodina, da vas je prevarom istisnuo iz vlasništva krojačke radionice, koja nosi danas napis «Ivan Schneider». Na čem osnivate svoju tužbu?

— Taj je čovjek, počne Hrastićka drhtavim glasom, došao kao kalfa u moju radionicu malo iza smrti po-

Digitized by Google

kojnoga mi muža. Bio je dobar radnik, zato mi se sviknuo, i ja mu povjerih nadzor nad radionicom. Malo za tim nagovori me, da promijenim svoju tvrtku u «Krojačnica Hrastić i Schneider». On je obećivao u poslovnici preinake i novotarije, koje da će nam obima mnogo nositi, a ja tužna pristah i na to. Pred malo manje od po godine dodje mi opet s novim predlogom, da se tvrdka promijeni samo u «Ivan Schneider», a moje ime da se sasma napusti. Ja sam se stala tomu opirati, dok napokon ne pristah, jer sam mislila, da će i on svoju riječ držati... Ali mjesto toga, on mi pred malo vremena javi, da ja sirota nemam u poslovnici ništa — ja, čiji je otac osnovao tu poslovnicu i čiji ju je muž kroz dvadeset i pet godina pošteno, kako cijeli Zagreb znade, držao...

— Spomenuli ste nešta, prekine ju sudac, da ste držali, da će i Schneider svoju riječ držati; kakva je to bila riječ?

Hrastićka porumeni, a onda reče nakon otezanja:

— Molim, ja ovo ne bih rado rekla — ako ne bude skrajnje nužde...

— Poradi te njegove riječi, nastavi sudac, vi ste po svoj prilici imali i toliko povjerenje u Schneidera?

— Dà — i — to, odvrati Hrastićka, a lice joj se opet zalije rumenilom.

— Što vi na to velite? obrati se sudac Schneideru.

Schneiderove se usne otegnuše na lukav smijeh, on zaigra objesno velikim zlatnim lancem i reče:

— Ja nemam šta govoriti... Za me govore pisma i računi, što sam ih slavnomu sudu predložio.

— Schneider dokazuje svoje pravo ovako, obrati se sudac opet prama Hrastićki. On je predložio račune o vašem potrošku od dana, kad je stupio s vama u

Digitized by Google

poslovnu zajednicu. Njegovi su računi tako točni, da se vidi dan, kad ste trebali za novčić igala. A iz tih računa, moja draga, proizlazi, da ste vi trošili više nego gospodski i posve je vjerojatno, da ste vi takovim životom i takovim troškom mogli svoj dio u poslu uništiti. — Ja ću vam čitati nekoje stavke, da vidimo, hoćete li ih priznati. Ovdje je na primjer ubilježena za mjesec veljaču dvadeset puta vožnja u kočiji svaki put tri forinta, što iznaša šezdeset forinta. Trošak za vašu kuću i zabavu naznačen je za taj mjesec sa sto i nekoliko forinta. Novo odijelo, nov šešir (treći te zime!) i nove cipele trideset forinta; zlatne narukvice za vas opet trideset forinta . . . Pa — recite mi, moja draga, je li se to u vašem poslu dalo trošiti?

Hrastićku bijahu za tog čitanja od samoga gnjeva oblile suze.

— Molim, poglaviti, vikaše ona gnjevno kroz plač, tko me je nagovarao i silio na taki trošak nego baš Schneider! A sada — da to ja plaćam!

— E! da tko će platiti? upita ju sudac.

— On! on bi došao: Zar se ne bi danas provezli u kočiji? — On bi me pitao: Zar ne bi ovako odijelo i onaki šešir? On bi mi nudio: Kako bi vam lijepo pristala ona naušnica, narukvica ili kakvi lanac! On bi želio, da se u kući časti i jede i pije kao da je vjekoviti božić! — A ja sam imala pravo držati, da su to njegovi darovi, da je to zahvalnost i ljubav napram meni, koja sam ga iz ničesa digla do majstora i gospodina! . . .

— Jeste li čuli? upita sudac opet Schneidera; zar ste vi to davali, da je ona mogla držati, da su to vaši darovi?

— Kako bih! nasmiješi se Schneider; ja sam bio radnik, a kad me je primila u zajednički posao, dao

Digitized by Google

sam ja svoju vještinu i svoje ruke, a ona ime... Odakle sam ja dakle mogao davati darove?... Meni se činilo, da se pristoji, ako ju kada upitam, želite li ovo ili ono?... Kad bi rekla «želim» — kako sam joj mogao uskratiti!... Kad sam u svojoj bilježnici vidio, da prema stanju, u kom naš posao stoji, nema ona već ništa tražiti, prenijeo sam tvrtku na se i nju izvlastio...

— Imate li vi kakvih protutražbina? upita opet sudac Hrastićku...

— Nemam — ali, za Boga, zar to zbilja sve da ja platim, što je on naračunao?

— Možete li priseći, da vam je krivo zaračunavao?

— To ne mogu... Ali za Boga, ja bih morala propasti sa svojim djetetom...

— Na to ste morala prije misliti... Polak sudbene procjene vaše poslovnice vi ste svoje potrošili, svoga imena odrekli ste se svojevoljno u tvrtki — sad je poslovnica prešla u vlasništvo Ivana Schneidera, u kog ste zbilja za čudo imali toliko povjerenja!

— Ja da se odrečem!... Ta to ne može biti, oprostite, taj sud nije prav...

— Ovako ne smijete govoriti... Vi ste svoje pravo izgubili i tim je riješeno sve.

Sad istom kao da je Hrastićka pravo pojmila svoj položaj. Njezina lica poblijedeše, oči joj čisto iskočiše iz očišta, ona se digne, pruži sklopljene ruke prema sucu, al klone natrag na stolac, uhvati se obim rukama za glavu i zavapi bolnim, dirajućim glasom:

— Oh, ja sam prevarena, ja bijedna kukavica, ja sam žrtva njegova obećanja... Kako bi se inače ja toliko u nj povjerila! On me je prevario!...

— Čime vas je prevario? upita sudac, dočim je Schneider ustavši već na odlazak zlobnim smiješkom griskao svoj brk.

Digitized by Google

— On ... oh, kako mi je teško reći ... on mi je svedj obećavao, da će me uzeti za svoju ženu ...

— Jeste li vi to obećavali?

— Nikada, odvrati Schneider.

— Jesi, nesretniče, kako bih ja drugačije svoju muku u tvoje ruke izručila!

— Nikada! reče opet Schneider .... Ja sam se spram nje ljubezno ponašao, gdjekada smo se i o ženidbi šalili, ali da sam joj vjenčanje izrično obećao — to nikada! Na to ću i priseći! ...

— Imate li svjedoka, upita opet sudac Hrastićku, da vam je vjenčanje obećao? Ili možda pismeno obećanje.

— Oh — kakvoga svjedoka u takvim pitanjima! ... A ni pismeno nemam ništa ...

— Konac je toga svega po vas dakle žalostan ... Taj je Schneider vidio vašu slaboću, on je zaludjivao nejasnim obećanjima vašu ludu pamet, radio je da trošite više nego možete, samo da vas se prije riješi, bilježio je sve pomno, svagdje se zaštitio, da ga sud ne može progoniti, a vi, koja ste imala braniti svoje, vi ste se podala u njegove ruke, da vas vrti po svojoj volji, da upravlja s vama i s vašim imetkom na svoju korist, dok vas nije napokom nagovorio, da se u njegovu korist odrečete i svoga imena u tvrtki, na koju ste imali pravo. Vi ste žrtva, to je istina, ali pomoći vam ne može nitko ...

— Ta ja sam ubijena! ... zavapi Hrastićka i sruši se bez svijesti na pod.

* * *

Hrastićka leži mirno u svom krevetu, oko nje mirišu kojekakvi lijekovi, kojima su ju vraćali iz nesvijesti i jačali ju. Krasan je jesenski dan, sunčano se zlato

Digitized by Google

milotno krade kroz zastrte prozore u sobu, gdje sjede Anka i Adam. Sirota djevojka tužna je, silni strah drži joj srce, jer je liječnik rekao, neka čuvaju Hrastićku, da bude oko nje mir, da ju rastresu od nemilih misli, jer kako je žena jaka, lako bi ju udarila kap. Anki je samo do majčina zdravlja — te ona ni ne shvaća one bijede, u koju ih je bacila Schneiderova lukavost. Adam ju tješi koliko zna, dok se oboje nijesu složili, da je ta nesvijest došla samo od naglog udarca, što ga je odsudom osjetila, a sad će već dati Bog bolje.

Bilo je već kasno poslije podne, kad je Adam mislio, da se mora rastati sa Hrastićkom i s Ankom. — Došavši k Hrastićkinu krevetu, reče joj ovako:

— Samo se smirite, vaša nesreća nije tolika, kolika se u prvi mah čini . . .

— Oh jest, reče Hrastićka slabim glasom, a tad mu migne, da sagne k njoj uho i šaptne mu: vidjet ćete, ovoga ne ću preživjeti . . . Oh, zaklinjem vas, oprostite mi, zaboravite sve . . . Ja znam, da slutite koješta, ja znam, da su vam i danas poput trna u srcu one moje riječi, kad sam u ludoj obijesti rekla, da vas ne trpim, jer vam se za oca ne zna . . . Oprostite! sklopi žena ruke, a niz lice joj potekoše suze . . .

— Ne spominjite toga . . . sve, sve vam od mene prošteno, samo se radi mene ne uznemirujte . . . Ja vas štujem, ja vas ljubim i danas, jer su nezaboravni oni dani, što ih proživjeh u vašoj kući . . . A vam samo i pokojnomu nezaboravnomu momu gospodaru imam zahvaliti za ovo, što sam . . . Zato se ne bojte, moj posao ide, Bogu hvala, dobro i nosi više, nego za se trebam. Taj višak od srca ću rado uvijek dijeliti s vama . . .

— Oh, blaga dušo! uzdahne Hrastićka primivši obje Adamove ruke. Još bih imala mnogo govoriti, al ne smijem. Mogli bi pomisliti, da to govorim sada i

Digitized by Google

s toga, što sam spala na posljednje grane, na ništa... Al jedno vas molim. Anka će po mojoj smrti k staroj rodjakinji... Zauzmite mi se za to dijete, da mi na drugom svijetu oprosti duh moga Hrastića... Njega sam samo u svom nesvjesnom stanju gledala i — njega se samo bojim poći na drugi svijet... Obećajete li mi?

— Ta ne govorite o smrti —

— Obećajte mi! prekine ga Hrastićka stisnuvši mu ruke.

— Obećajem i brinut ću se za nju, tako mi Bog pomogao!

— Hvala vam — sad ću mirnije poći onamo, kud me zove moj Hrastić...

Kad se Adam vratio u prvu sobu, ušla je tu i Anka iz kuhinje, gdje je priredjivala po naputku liječnika neko okrepno jelo za majku.

— Doba je, reče joj Adam, da se s vama oprostim.

Djevojka se čisto prene na ove riječi, ali se onda naglo sabere i reče mu nekim tvrdim glasom, za koji se činilo ko da nije njezin:

— Dakako... zove vas posao... Hvala vam na svem — — — nu ovdje ju ostavi snaga, da se i dalje suzdrži od plača i njezine posljednje riječi izgubiše se u bolnom jecanju.

Teško je gledati odraslo čeljade kad plače — a jedva ono, koje ljubiš, za čiju bi sreću dao svoj život.

— Ne plačite, majci je bolje... reče joj Adam drhtavim glasom, ali mu je ljubeća duša slutila, da su se te suze otele iz djevojčine duše i radi njega...

— Hvala Bogu! Ja se nadam, da će ona, kako je jaka, brzo ovo preboljeti, a onda... opet se djevojci tisnuo iz grudi uzdah, a onda naglo pruži Adamu ruku: S Bogom!

Digitized by Google

Ja te moram iskusiti! pomisli Adam i, primivši njezinu ruku, reče:

— Dozvolite mi, da vam na rastanku kao iskreni prijatelj rečem nekoliko riječi. Odrastao sam u ovoj kući skupa s vama, poznam vas, kao što poznate i vi mene ... Ne smijem tako reći, jer ja sam vas poznao, a pokle sam morao iz vaše kuće, tudjila ste se tako naglo mojoj duši, da je u meni ostalo samo spominjanje na onu dobru Anku iz djetinjeg doba, a ova «gospodična» bila mi je i ostala daleko, vrlo daleko ... Ništa zato! Ja sam ipak ostao ovoj kući ono, što sam i kakvi sam joj bio od uvijek. Vaš dobri otac naučio me je, što moram činiti i kakvi moram biti, ako ću biti pošten i vidjen čovjek; kraj toga izučio me je zanat, da se u tom, Bogu hvala, jednoga po jednoga u svoj Hrvatskoj ne bojim. Dakle komu da sve zahvalim, nego vašoj kući i dobroti vašega čestitoga, nikada nezaboravljenoga oca. Nezahvalnost je crni grijeh, ja ga ne ću da nosim na svojoj duši. Nudjam vam svoju pomoć — to sam dužan radi zahvalnosti. Nudjao sam vam prije više, nudjao sam vam svoje srce, svoju dušu, svoju sreću, svoj život — a vi odbiste. Imali ste pravo. Pitali ste ko razumna djevojka svoje srce, a ono vas je odvraćalo od mene i nijeste mi htjela lagati, rekli ste: ne ću te ... Samo jedno, mogli ste spram mene siromaha biti obzirniji, a ne odbiti me ovakvim pismom. ... Al ja sam to zaboravio i prostio vam davno. Rekoh: nudjam vam svoju pomoć. Schneider vas je upropastio, vaš će život biti odslije težak. Ja, hvala Bogu, imam i — dokle bude zdravlja — imat ću. Izvolite primiti moju ponudu, ja vam to nudjam u ime vašega pokojnoga oca, kojemu ću time samo svoj stari dug vraćati.

Djevojka stajaše jedan čas kao nijema, njezine sjajne oči čudno igrahu, a onda pogne glavu i počne tiho:

Digitized by Google

— Od svega, što govoriste, razumjela sam tu nešta, a od mnogoga ni jedne riječi ... Čemu da tajim, reći ću vam otvoreno: Kad otidjoste iz naše kuće a da nitko nije znao uzroka vašemu odlasku, bilo mi je za vama žao ... Tà, Bože moj, spomenuste sami, da smo od djetinjstva skupa odrasli ... A čovjek se nauči i na živinče, a kamo li ne bi na čovjeka ... Što spomenuste moga dobroga oca, hvala vam. A nemate svoju sreću zahvaliti samo njemu, nego i svojoj pameti i marljivosti. Bilo je i drugih u našoj kući, al nijesu svi pošli ovakim putem kao vi; dobro se veli: svatko je sam svoje sreće kovač ... Zato, oprostite, što odbijam vašu pripomoć ... Misle ljudi, da su Bog zna što učinili, ako ponude komu novaca; a ima bijede, koja se ne može ublažiti s nikakim novcem ... Hvala vam dakle! U nas, ako Bog da, ne će biti te nevolje; a da je i bude, evo mi dvije zdrave ruke, s njima ću prehraniti svoju majku i sebe ... Da ne poznam vašu plemenitu namjeru, ja bih se na vašu ponudu kruto uvrijedila ...

— Jedno mi recite! reče sada Adam uzbudjenim glasom stisnuvši obim rukama djevojčinu ruku. Rekoste, da me ne razumijete ... Ovo mi razjasnite ... Oh, koliko sam prepatio radi vas, jer mi je sva duša ginula za vama ... a vi sada, pošto ste mi prezreli ljubav, koju vam žarkim riječima otkrih, vi da me ne razumijete!

— Ne, ja vas ni sada ne razumijem! reče djevojka sklonuvši skromno glavu, a u njezino lice šiknu rumenilo krvi.

— Ta kako ću da vam rečem? Ljubio sam vas, ljubim vas — a kad vam to rekoh, vi ste oholo odbili moju ljubav.

— Ja nikada ... O tom ne znam ništa ... šaptne djevojka.

Digitized by Google

— Je li istina!

— Ne znam! pritisne djevojka obje ruke na prsi i pogleda stidno u Adamove oči.

— A ovaj list?

Anka uzme list, pročita ga, a isti čas problijedi, klone na stolac i uhvativši obim rukama glavu, reče bolno:

— Moja mati!...

— I Schneider! — doda nakon stanke Adam, kad su se djevojci stale iz očiju točiti krupne suze... Anko, spusti se sada nježno do djevojke; recite, bi li i vi bili ovako odgovorili?

— Ne bih! šaptne djevojka.

— Da sam pitao: hoćeš li biti moja? — Šta bi vi na to?

— Hoću! šane još tiše, a njezina se mila glavica izgubila u zagrljaju sretnoga Adama. — — —

Kad su malo za tim primili Anka i Adam blagoslov na svoju ljubav od Ankine majke, smiri se Hrastićka bolje i reče u sebi: Hvala Bogu! Dà, Bog je jači od ljudskih pletkara... Blago čistim srcima i poštenim ljudima, njihov je raj već na ovom svijetu!

Iduće zime vjenčali su se Adam i Anka. Hrastićka nije dugo uživala sreću svoje djece. Od onoga časa, što je sa Schneiderom na sudu bila, padala je svaki dan više. Činilo se kao da ju je savjest toliko pekla, da ju je od toga počela bila ostavljati i pamet, jer bi češće stala govoriti: Ne mogu vam, djeco, pomoći, Hrastić mi nikako ne da mira, nego da idem k njemu. Čim se spremim, ja ću vas ostaviti, ta bit će vam lijepo i bez mene. — — —

I spremila se tri mjeseca iza Adamova i Ankina vjenčanja.

Digitized by Google

Pred dvije godine nadjoh se na poziv prijatelja u I. Tu proboravih nekoliko prazničkih dana, a upoznah se u čitaonici i s Adamom Jeličićem, čovjekom u najboljim godinama, kršnim i vrlo vidjenim u mjestu: nosio je već petnaest godina zasebice čast mjesnoga vijećnika. Jeličić je inače čovjek ugodan u društvu i razgovoru, te se za ljetnjih večeri nadjosmo gotovo svaki dan na zajedničkoj šetnji. Jedne večeri — bila je već deveta ura — predloži domaćemu učitelju (Skrbnić je pred pet godina pustio svoju plemenitu dušu) i meni, da se rashladimo u njegovoj bašči. — Pozivu se rado odazvasmo, a Jeličić nas povede u krasno uredjenom vrtu pod krošnjat i gust kesten. Za malo javi se sa čistim ubrusom u rukama kršna, lijepa i čila žena, koju meni nepoznatu predstavi domaćina kao svoju ženu. Njezine suknje držalo se muško dijete od kakove tri godine, od ostalih četvero — reče mati — mladje je pozaspalo, a starije ženske imaju još posla u kući; samo se najmladje mezimče ne da još od nje.

Poteče uz čašu vina razgovor. Uprav tih dana čitasmo u novinama, kakva su grozna razbojništva počinili u Beču i u Francuzkoj anarkiste.

— Žalibože, reče učitelj, da se mati anarkista — a to je socijal-demokracija — uvukla i u našu domovinu; ako podje za rukom Nijemcima, da namame u to kolo našega seljaka i obrtnika, nikada po ta dva stališa a i po cijelu domovinu gore!

— Ne bojte se, reče na to domaćina; seljaka ne će primamiti nikada. Dok je seljaku u rukama gruda zemlje i dok se ne zalijeni ili ne propije, ne će to zlo, ako Bog da, na njega. A hrvatski obrtnici nemaju povoda, da stupaju u to opasno kolo. O, ja bih vam o tom znao dosta pripovijedati. Znate li, gospodo, da sam ja bio jedan od prvih hrvatskih obrtnika, kojega su

Digitized by Google

prvi doseljeni njemački socijal-demokrate vukli u svoje kolo? Tomu vam ima nešta oko dvadeset godina, a ako vas zanima, ja bih vam o tom i pripovijedao.

— Pa dajte! udarismo u jedan glas učitelj i ja, a majstoru se Jeličiću razveza jezik.

Njegov ugodan glas, priprost, ali lijep i razumljiv način pripovijedanja, pa zanimivost same stvari — sve je, reko bih, začaralo mene i moga druga. Isprva majstor Hrastić, pa Anka, pa Schneider — sve se to otkrivalo redom, kako i ja pripovijedih.

Drugi pijevci zapjevaše, kad se digosmo na počinak. Legoh, ali san ne htjede na oči. Svi ljudi, o kojima kazivaše majstor Adam, dolažahu pred moje oči i ja gledah, kako se zbiva jedno za drugim sve, kako je o njima pripovijedao.

Sune mi nešta u glavu; pomislih: Da je ovo popisati, možda ne bi s gorega bilo! I ne imajući vjere u pamćenje — staro neuzdanje, koje me je toliko puta ostavilo na cjedilu, kad sam ga najviše trebao — skočim iz kreveta, potražim papira i olovku i stanem bilježiti. Bilo je toga puno, kad odložih olovku, bijaše već otskočilo sunce.

A iz tih bilježaka nasta ova pripovijest. Je li ju bilo vrijedno pisati? Bit će u njoj koja riječ, što ju je vrijedno ulovit u pamet i koje zrno, što je vrijedno, da ga tisneš u svoje srce ... Ovako mislim ja, a ovako misle i svi tvoji iskreni prijatelji, moj hrvatski rode!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DATE DUE

GAYLORD			PRINTED IN U.S.A.

5.

Digitized by Google

PG 1618
N 65 M2

Digitized by Google

ALF Collections Vault
3 0000 112 246 446